

XXIV. évfolyam, 1. szám

2017. február 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSÍJÉ

PRIJATELSTVA

PRIATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵՎՈՒՆԻԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Filantróp Társaság Barátság Egyesülete

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:
baratsag@upcmail.hu
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149

Előfizethető a Barátság
számlaszámán:

11711034-20813402

OTP Bank Nyrt. 1113 Budapest,
Bartók Béla út 92-94.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft
Terjeszti a szerkesztőség
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatica.hu

Online szerkesztő:

Smartsector Kft.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését
az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi
Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága,
a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,
az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő,
az Országos Horvát Önkormányzat
támogatta.

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Szily Géza alkotásaiból

Emlékrekonstrukciók a lebontott tolnai zsinagóga újraépítésére

(45,5x62 cm, papír, vizes fapác, tus, 2014)

Az utolsó felvonás

(42x50 cm, papír, vizes fapác, tus, 2014)

Címlapunkon: Szily Géza: Bácskai utazás II.
akvarell, papír, 73x53 cm, 2002

Blickpunkt, 2016

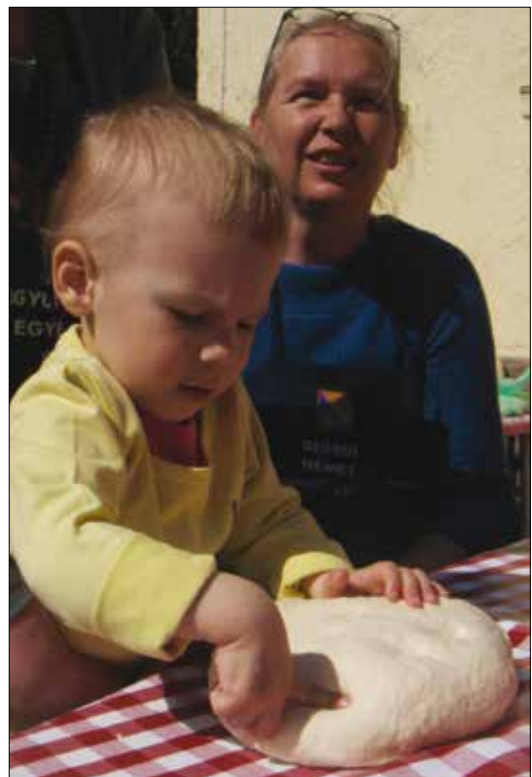
Baracs Dénes: Lovászhetény kálvária
(Kalvarienberg in Laßhetting/Lovászhetény)

Dr. Tárnai Márta: Munkába menet
(Auf dem Weg zur Arbeit)

Kulcsárné Hinze Mária: Paraszti élet
(Bauernleben)

Tátrai Bori: A lángos
(Der Fladen)

Kürtösi Edina: Keményített és színes
(Gestärkt und bunt)

Cikkünk az 8836. oldalon
olvasható.

Országos Gála a Kongresszusi Központban

Magyarországi németek százai érkeztek január második hétvégéjén a Budapest Kongresszusi Központba, hogy immár 21. alkalommal ünnepeljenek közösen a hagyományos országos gálán. A Magyarországi Német Önkormányzatok Napján az első ízben 1994 decemberében megválasztott kisebbségi önkormányzatok megalakulásának évfordulóját ünnepelték. A gála ünnepi szónoka Dr. Gulyás Gergely volt, a hazai németiség legszínvonalasabb kultúrcsoportjai működtek közre, felejthetetlen délutánt szerezve az országos német önkormányzat vendégeinek.

A Gála ünnepi szónoka Dr. Gulyás Gergely, az Országgyűlés alelnöke

Bajtai László felvételei

A kitüntetettek Heinek Ottó elnökkel: Ahmann György (Babarc), Gáspárné Kerner Anna (Budapest), Heves Ferenc (Sopron)

A Gannai Asszonykórus

Mrvice/Morzák mohácsi gyermektáncscsoport

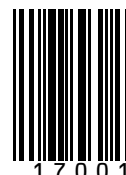

Koch Valéria Ifjúsági Díjasok:
Schneider Richard, Magyar Ágnes Nikolett,
Emmert Bettina és Rauschenberger Mátyás

Ára: 300 Ft

9 771218 014004

17001

TARTALOM

KITÜNTETETTEK

Nemzetiségekért Díj, 2016	8824
---------------------------	------

KÖZÖS EURÓPÁNK

Új év – új tervek – új feladatok	
Interjú Fülöp Attila helyettes államtitkárral	8827
Magyarországi Németek Elhurcolásának és Elűzetésének Emléknapja	8828
Búcsúzunk Kricskovics Antalról	8831
25 éves a HAEMUS	8832
Az identitás átörökítése	8834
Ember Mária-díjat alapított a Raoul Wallenberg Egyesület	8835
Magyarországi német pillanatok képekben	8836
Nyelv, kultúra, önazonosság	
Konferencia Pécssett	8837
Zsilák Mária: A magyarországi szlovákok törekvései az anyanyelv megőrzésére a XXI. században	8837
Kakukné Dr. Partics Krisztina: A görög nemzetiségi oktatás szerepe az identitás megőrzésében	8840
Orsós Anna: A cigány/roma nemzetiségi oktatásról	8843

BARÁTSÁG TARTALOMJEGYZÉK 2016	8851
-------------------------------	------

ÉVFORDULÓ

Emléknep Pável Ágoston tiszteletére	8855
Pável Ágoston, az ember és tanár	8857
Pável Ágoston, a „hídépítő”	8861
Pável Ágoston szellemi hagyatéka és néprajzi kutatásai	8866
Pável Ágoston Vend nyelvtana	8868
Szépirodalmi érdeklődés Pável Ágoston életművében	8870
A holokauszt nemzetközi emléknepja	8874

KIÁLLÍTÁS

Ország Lili – faltól falig	8875
----------------------------	------

HÁZAINK TÁJA

Kínai ételek	8877
--------------	------

INHALT, CONTENTS	8878
------------------	------

Tarbay Ede

Farsangi maskarák

Három lyukas,
vicsori-fogas
kivájt bélú sárgatök:
mi volnánk az ördögök.

Három fehér,
tollas, pucér,
inges, réklis szárnyasok:
mi lennénk az angyalok.

Azt kívánjuk:
este, reggel,
vidám kedvvel
feküdjenek, keljenek
e házban az emberek.

Fazekakban
pulyka, kappan,
mindenféle jó főjön,
kéményük is füstöljön.

Kolbász, sonka,
csülök, borda,
diós, mákos, mind jöhet.
Itt a zsákunk,
töltsétek meg!

Kálnoky László

Farsang utóján

Rég kialudt vonzalmak lobbanása,
mit az emlékezet elnyomni nem tud,
tiltott táplálékok ízlelgetése,
úttévesztések váratlan kalandja,
félrevezető kiáltások a ködben,
ki nem bogozható szagok csalátke
és ablakrésen át elpárolgó zenék,
ott, hol szomjas szelek kerülgetik a cégért,
s az elmulasztott alkalmak vinnyogva sírnak,
mint óra kitett csecsemők...

Nem nyughatom, míg újra s újra
kibontom őket bugyraikból.
Kiktől koldulok, nekik adnám mindenem,
kiket marasztalnék, nem alkudoznak.
Ferde képű vakremény jár előttük,
nyomukban évtizednyi másnaposság,
lankasztó eseménytelenség
és az örökös józanság kolonca.
Valódi kísértők helyett:
póznára szúrt, kivájt tökhéjban gyertyaláng.

Nemzetiségekért Díj, 2016

A Pesti Vigadó Dísztermében december 19-én **Balog Zoltán** miniszter és **Soltész Miklós** egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár (EMMI) – a diplomáciai testületek tagjai, az országgyűlés nemzetiségi szószólói, a nemzetiségek országos elnökei, valamint a kitüntetettek hozzátartozói jelenlétében – a közösségért végzett kiemelkedő munkájuk elismeréseként átadták a miniszterelnök által adományozott Nemzetiségekért Díjat. A kísérőprogramban felléptek Salzinger Szandra előadóművész Molnár Mariann harmonica-kíséretével és a fennállásának húsz éves jubileumát ünneplő Jantra bolgár néptáncgyűttes.

2016-ban a következő személyek, illetve szervezet vehették át az elismerést.

Alexov Milica

Szerb nemzetiségi pedagógusként harmincöt éve van a pályán, napjainkban a lórévi szerb óvoda vezető óvónőjeként. A nemzetiségi nyelv használata mellett folyamatosan figyelmet szentel a népi hagyományok és népszokások megismertetésének is. Ennek eredményeként szerb gyermek- és népdalokat tartalmazó gyűjteménye is megjelent. Sokszínű tevékenységét a helyi néptáncsoport újjáélesztése és pedagógia lektori munkák övezik.

Antal István

Részt vett a Jezsuita Roma Szakkollégium megalapításában, majd annak tanulmányi vezetője lett, jelenleg pedig rektora. Az ELTE Szociológiai Doktori Iskola doktorandusza, kutatási területe a „Roma elitképzés és felsőoktatás intézményei”. A roma szakkollégisták közéleti képzését és közösség-szervezését végző Roma Társadalompolitikai Akadémia alapítója.

Balogh Tibor

Állami gondozásban nőtt fel, majd szakmát tanult. Az érettségit követően a Képzőművészeti Egyetemen képgrafikus lett. Számos önálló és csoportos hazai, valamint nemzetközi kiállítás van a háta mögött, zajos sikerrel. Roma-magyar-keresztény identitása a roma kortárs képzőművészet kifejezőeszközeivel segíti lebontani a roma kulturális gettó és a többségi társadalom kultúrája közötti falat. Művészi tevékenysége mellett a roma tehetséggondozásnak is ismert hazai alakja.

Bauer Andrásné (sz. Moór Mária)

Német nemzetiségi hagyományörzőként száznál több sváb népdalt gyűjtött össze, amiket CD-re is felénekel. Sombereken, majd Kaposváron színdarabokat tanított és tanít gyerekeknek. Aktív szereplője a kaposvári német közéletnek, közben pedig továbbra is folytatja az iskolások német nyelvű népdalokra, német néptáncokra tanítását és kórust is vezet. Több nemzetiségi kiállítást rendezett. 2009-ben Munkásságát Lenau-díjjal ismerték el. Német nyelvű prózai és lírai kötetek szerzője.

Bogdán Imre

Mélyszegénységből küzdötte fel magát a saját erejéből, családja és közössége támogatásával. A Bárczy Gusztáv Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Kollégium és Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény pedagógusa, a Kaposvári Egyetem romológus oktatója. Munkásságát számos roma-kötődésű, esélyegyenlőségért, felzárkózásért, pedagógiai feladatokért tevékenykedő szervezetben betöltött tagsága, vezetői tisztsége jelzi.

Fodor Lászlóné (sz. Tóth Klára)

Szlovén nyelv és irodalom tanár, az első szlovén gyermekbábcsoport létrehozója. A rábavidéki szlovén nyelvjárás színpadra vitelével a nyelv ápolásán, népszerűsítésén keresztül az identitás megőrzéséhez is hozzájárult. 1995-ben megszervezte a rábavidéki szlovén „Nindrik-Indrik” felnőtt színjátszó csoportot is, amely Szlovéniában 1999-ben országos színházi találkozót nyert. A szentgotthárdi Szlovén Rádió

külső munkatársa, de időnként a szlovének nemzeti-ségi hetilapja, a Porabje hasábjain is publikál.

Lászik Mihály

A pozsonyi Comenius Egyetemen megszerzett diplomájával a békéscsabai Szlovák Gimnáziumban kezdett dolgozni. Tankönyvek fordítása és írása mellett kidolgozta a szlovák népismeret-oktatás keretprogramját és annak érettségi követelményrendszerét is. A békéscsabai főiskolai karokon is oktat, és vezeti az Országos Szlovák Önkormányzat Oktatási-nevelési Bizottságát. A nemzetiségi pedagógia mellett aktív szereplője a helyi szlovák közéletnek is.

Magyarországi Német Néptáncgyományok Ápolása Alapítvány

Immár huszonöt éve őrzi, gyarapítja és mutatja be a német népcsoport táncgyományait, valamint szervez tánctovábbképzéseket tanároknak. Évről évre megszervezik a német táncitanítók és ifjúsági koreográfusok fesztiválját, a pécsi Pünkösdi Fesztivált, miként a néptáncbort és nemzetiségi táncfesztiválokat is. Egyházzenei, német népzenei CD-k sokasága, a hazai német népviseletet bemutató könyv bővített kiadása, a Förderpreis-díj megalapítása fűződik nevékhöz.

Martyin Emília

Méhkeréki román nemzetiségűként Debrecenben szerzett magyar nyelv és irodalom-etnográfia szakon diplomát. A gyulai Erkel Ferenc Múzeum, majd a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum néprajzkutatójaként a hazai román nemzetiségi kultúra, anyanyelv, hagyományörzés és hagyományápolás terén végzett kutatásokat, melynek eredménye számos önálló kötet és közel száz tudományos tanulmány.

Nagy Pál

A magyarországi romák társadalmi helyzetét, a hazai és erdélyi cigányság életmódját kutatja. Történeti és néprajzi tárgyú munkái gazdag forrásbázison alapulva, szinte a teljes magyar nyelvterületet érintően feldolgozták a hazai roma történelmet. Általa írt jegyzetek, kiadványok sokasága, és a romológia területén végzett oktatói tevékenysége is bizonyítja a téma iránti elkötelezettségét. Újabb kutatásai a roma és magyar közösség viszonyát érintik a jelenkor kontextusában.

Polonez Lengyel Nemzetiségi Dal- és Táncgyűttes

A 2000-től működő együttest a jelenlegi művészeti vezető, Balogh Katarzyna alapította, azzal a céllal, hogy ápolja és nemcsak az itt élő lengyelség, hanem a magyar fiatalok körében is népszerűsítse a lengyel népzene s néptáncot. A műsorrendjükbe vett produkciók a lengyel régiók hagyományos kultúráját reprezentálják, autentikus tanításukat lengyel koreográfus, valamint Lengyelországban végzett, lengyel nemzetiségű magyarok végzik. A „Polonez” számos díj és kitüntetés birtokosa, a hazai és külföldi színpadok elismert fellépője.

Dr. Rác Erika

Négy évtizeden keresztül volt a Murakeresztúri Általános Iskola tanára, tizenegy évig igazgatója. Oktatási tevékenysége során különös hangsúlyt fektet a népi kultúra, a hagyományok megismertetésére és átadására. Kutatásai során elhivatottan vizsgálja a Mura menti kaj-horvátok nyelvjárását, szerkeszti a magyar-kaj-horvát szótárt, és konferenciákon ismerteti tudományos eredményeit.

Zornica Hagyományőrző Egyesület

Az Egyesület 2000-ben jött létre. Magyarországon házasodott bolgár háziasszonyok alapították azzal a céllal, hogy bolgár népi táncokat, dalokat, néphagyományokat és népszokásokat ismertessenek meg, adjanak át a hazánkban élő bolgár nemzetiségűeknek. Nemzetközi hírnévnek örvendő koreográfusuk, Búdyné Liliana Zafirova vezetése alatt az egész országban és Közép-Európa szerte voltak már fellépéseik, számos hazai s anyaországi elismerés és díj birtokosai.

A Romano Glaso Együttes

Bajtai László felvételei

Új év – új tervek – új feladatok

Interjú Fülöp Attila helyettes államtitkárral

Interjú közben

Bajtai László
felvételei

– Már a múlt év végén jelezte, hogy változások következnek be a civil szervezetek életében. Melyek ezek a változások?

– Mindannyian abban vagyunk érdekeltek, hogy valóban a környezetükért, a közösségért tenni képes civil szervezetek legyenek. A tetterős civil szervezeteknek van lehetőségük arra, hogy segíteni tudjanak az élet különböző területein, legyen szó akár nemzetiségi, szociális, egészségügyi, sport, kulturális vagy más feladatokról.

A Kormány éppen ezért növelte az elmúlt években a civil szervezetek támogatását. A 2010. évi 144 milliárd forintról 2015-ben 202 milliárdra növekedett a civil szervezetek támogatása. Emellett a múlt év végén az országgyűlés által elfogadott törvénymódosítás eredményeként jelentősen csökkentek a civil szervezetek adminisztratív terhei, így az addig a nyilvántartással, változásbejegyzéssel töltött idejük jelentős részét is az alaptevékenységükre fordíthatják. Ezen kívül minden megyében jelenlévő civil információs centrumok hálózatát tartjuk fenn, amelyek tanácsadással, rendezvényekkel, információkkal segítik a hozzájuk fordulókat.

– A nemzetiségi civil szervezetek jelölőszervezetként működnek a nemzetiségi önkormányzati választásokon (képviselőket, a szöszölőket jelölték eddig). Ez határozottan politikai tevékenység is. Milyen változások lesznek az ő életükben?

– Továbbra is fontos szerep hárul rájuk a nemzetiségi jelöltállítás folyamatában. A kormányzat változatlanul támogatja őket ebben a tevékenységben,

hiszen a mi érdekünk is az, hogy az önrendelkezés területén a lehető legnagyobb mértékű fejlődés menjen végbe. Azaz a lehető leghatékonyabb módon tudják a hazai nemzetiségek saját érdekeiket is képviselni.

– Új év indult a nemzetiségek életében is, mindjárt a Magyarországi Németek Elűzetésének Emléknappjával január 19-én, Sopronban. Milyen fontosabb események határozzák meg az idei évet?

– A 2017-es év is eseményekkel teli lesz, több ezek közül pedig kerek évfordulóhoz köthető. Különösen a reformáció 500. évfordulójára való tekintettel idén Sopronban, evangélikus közösségben került megrendezésre az Ön által említett Magyarországi Németek Elhurcolásának és Elűzetésének Emléknappja. Kiemelendő a Szent László Emlékév, melynek szervezésében a lengyel, a horvát, a román és a szlovák nemzetiségi közösségek is szerepet vállaltak. Az ő kötődésük második, szentté avatott királyunkhoz közvetlen, hiszen lengyel földön született és a mai Szlovákia területén halt meg. A zágrábi püspökség megalapításával ő szilárdította meg a horvát nép nyugati, római katolikus politikai-vallási irányultságát és ő Erdély védőszentje.

Az emlékekhez kapcsolódó számtalan nemzetiségi program mellett 2017-től Államtitkárságunkhoz került a „Pro Cultura Minoritatum Hungariae” kulturális szakmai díj, ami lehetőséget nyújt számunkra ahhoz, hogy a Nemzetiségekért Díj mellett ezzel az állami elismeréssel is jutalmazhassuk a maradandót alkotó nemzetiségi kötődésű személyek és

szervezetek tevékenységét. Örömmel adjuk át idén is a Nemzetiségekért Díjat és a Nemzetiségi Tanulmányi Ösztöndíjakat is.

Kezdeményezésünkre és támogatásunkkal a tavalyi évben első alkalommal került megrendezésre a Nemzetiségi Ifjúsági Találkozó a Velencei-tó partján, amelyet a nagy sikerre való tekintettel idén is folytatunk.

– *Milyen anyagi támogatással számolhatnak a nemzetiségek 2017-ben a munkájuk során?*

– Összesen 8688,9 M Ft költségvetési támogatásban részesülnek a nemzetiségi önkormányzatok, azok médiumai, az általuk fenntartott intézmények, valamint a civil szervezetek. Ez az összeg közel 280 M Ft-tal növekedett a tavalyihoz képest és 4 milliárd forintot meghaladóan több, mint 2014-ben. A támogatások egyre növekedő mértéke is azt mutatja, hogy hazánk stratégiai partnerként tekint az államalkotó nemzetiségi közösségekre. A fent említett összegekből fedezzük a köznevelési és kulturális intézmé-

nyek felújításait, színházakat, kulturális programokat, nemzetiségi kiadványokat, vagy éppen a nyári táboroztatást. A 2016 decemberében kiírt nemzetiségi pályázatok határideje január 15-én már le is zárult, jelenleg ezek elbírálása zajlik. Az előző évekhez hasonlóan, idén is törekszünk arra, hogy a 2018-ban felhasználható támogatások pályázati kiírásai már idén kora ősszel megjelenjenek, azért, hogy a nemzetiségek minél hamarabb kalkulálni tudjanak velük.

– *Terveznek-e egyeztetéseket a parlamenti szószólókkal, illetve az ONÖSZ-szel (Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége) a nemzetiségi vagy a választójogi törvény módosításáról?*

– Amennyiben az ONÖSZ kezdeményezi a vonatkozó törvények módosítását, természetesen állunk rendelkezésükre, nyitottak vagyunk a szakmai egyeztetésre.

– *Köszönjük az interjút!*

-yer-

Nincs gyűlölet és bosszú, a cél az emlékek feldolgozása és továbbadása

A kényszermunkára hurcolt és a hazájukból elűzött magyarországi németekre emlékeztek Sopronban

A magyarországi németység és az ötszáz éve kezdődött hitújítás története szorosan összefonódott a „hűség városával” – emiatt a reformáció esztendejében Sopronban került sor a Magyarországi Németek Elhurcolásának és Elűzetésének Emléknapján szervezett központi ünnepségre. Január 19-én délelőtt a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata és a Konrad Adenauer Alapítvány közösen szervezett szimpóziuma adott áttekintést a nyugat-magyarországi németek történetéről, délután pedig Magyarország Kormányával közös megemlékezést, koszorúzást és evangélikus istentiszteletet tartottak a deportált és elűzött németek tiszteletére.

A hazánkban élő német nemzetiség tagjai a második világháború után tragikus sorscsapásokat szenvedtek el: kényszermunkára deportálás a Szovjetunióba, vagyonekobbzás, internálás, végül pedig

a hazájukból való elűzetés lett az osztályrészük. A népcsoport ezt máig nem heverte ki. Az őszinte emlékezetkultúra megteremtésére tett komoly kormányzati lépés volt, hogy 2012 decemberében az Országgyűlés január 19-ét a Magyarországi Németek Elhurcolásának és Elűzetésének Emléknapjává nyilvánította.

Ezt a döntést nagyra értékeli a Német Szövetségi Köztársaság kormánya – hangsúlyozta soproni közsöntőjében a Konrad Adenauer Alapítvány magyarországi képviselővezetője. Frank Spengler kiemelte, ez a megemlékezés az emberek közös keresztény gyökereken nyugvó, megbékélés, megértés iránti vágyának kifejeződése.

A konferencia elején a magyarországi németek parlamenti szószólója köszöntötte a megjelenteket. Ritter Imre beszámolt arról, hogy hamarosan állan-

dó kiállítás mutatja be *Budaörsön* az elhurcolás és elűzetés történetét.

Krisch Aladár Róbertné, a Soproni Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke arra emlékeztetett, hogy a soproni németek egészen addig dolgoztak, őrizték vallásukat és nyelvüket, amíg azt engedték nekik. – Ők, akik az 1921-es népszavazáson a Magyarországhoz való tartozás mellett döntöttek, nem értették, vajon hogyan mondhat le róluk a hazájuk.

Prof. Dr. *Gustav Reingrabner* osztrák evangélikus lelkész előadásában ismertette mindazokat a történelmi eseményeket, amelyek azt segítették elő, hogy a XVII-XVIII. században vallási kisebbségben lévő evangélikus németek mindenekelőtt Nyugat-Magyarországon találjanak menedéket és építhessenek közösséget.

A hűség „jutalma” címmel dr. *Krisch* András a soproni – jobbára evangélikus – németek történetéről és az 1946-ban történt elűzetéséről tartott előadást. A történész-levéltáros elmondta, a Sopron környékére már a XIII-XIV. században érkezett németek elűzetésének több speciális vonása is volt: Sopron esetét egyrészt az 1921-es népszavazás teszi különlegessé, hiszen a soproni németek szavazatainak segítségével maradhatott a város Magyarországon. Ennek ellenére a Trianon utáni Magyarország legnagyobb német többségű városából mintegy hétezer németet kitelepítettek, megtépázva ezzel az addig túlnyomórészt evangélikus felekezet arányát is.

A délutáni, koszorúzással egybekötött megemlékezésre a soproni németek kitelepítési emlékművé-

nél került sor. *Fodor* Tamás, a város polgármestere felidézte azokat a próbálkozásokat, amelyekkel soproni evangélikusok és katolikusok közösen, de sajnos sikertelenül igyekeztek megakadályozni a helyi németek elűzetését. – A magyarországi, és így a soproni németiség szenvedésének története emlékeztessen minket arra, hogy minden ember elidegeníthetetlen joga ott élni, ahová született: a hazájában, abban a városban, amely a saját otthona.

Hartmut Koschik, a német szövetségi kormány áttelepültekért és nemzeti kisebbségekért felelős megbízottja ünnepi beszédében mind az elűzöttek, mind a Magyarországon maradtak iránti nagyrabecsülését fejezte ki amiatt, hogy nem a gyűlölet és a bosszú vezérelte őket. Az itthon maradtak az ország háború utáni újjáépítéséből vették ki részüket, az elűzöttek a kapcsolatépítésre és kiengesztelődésre használták egyre növekvő személyi szabadságukat: – Az, hogy ezt azok tették, akik saját életükben maguk szenvedték meg ezt az óriási fájdalmat, mindennek különös mélységet, hitelességet és erőt kölcsönzött.

A megemlékezésen ünnepi beszédet mondott *Soltész* Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztériumának államtitkára, aki kiemelte, a magyar kormány tudja, mit jelent egy nép számára a megaláztatás. – Azért küzdünk – mondta –, hogy a XX. század gyalázatai vissza ne térjenek, ezért erősítjük a Kárpát-medencében élő nemzetek közötti kapcsolatot, ezért támogatjuk a térségben egyedülálló módon a

nemzetiségeket, és ezért tartjuk fontosnak a kereszténység megőrzését, az egyházaink szerepét a béke megteremtésében, megőrzésében.

– Bár a több mint hetven esztendeje történt tragédiákra nem emlékezhetünk érzelmek nélkül, az sem lehet, hogy csak az érzelmeink vezethetnek bennünket – hívta fel a figyelmet beszédében Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke. – Az égbekiáltó igazságtalanságokért a magyar politika már több alkalommal megkövette a magyarországi németeket. Most itt az ideje, hogy továbblépünk: tananyagokat kell készítenünk, amelyek a hazai német közösség szenvedéstörténetét korrektül ismertetik meg a mai fiatalokkal.

Az emléknapi evangélikus istentisztelettel zárult.

Nyikos Péter felvételei (MTI)

„1946. január 20-án kellett lakóhelyünket könnyek között, bánatban elhagyni. (...) Budaörs vasútállomásán marhavagyonokba raktak minket, melyekben kis kerek kályha állt. Farkasordító hideg volt” – a budaörsi Josef Hauser így emlékszik arra a bizonyos történetre. A Biatorbágyról származó Franz Bruckner pedig ekképp: „A vasútállomás tele volt gyászoló emberekkel. A pap, Bokor József búcsúmisét celebrált az állomáson, és még utoljára megáldotta híveit. Még egyszer átölelték egymást szülők és gyerekek, testvérek, szomszédok és barátok. (...) Aztán rácsatolták a szerelvényre a mozdonyt. Erre Oszfolk József azon hirtelenjében összehívta zenészeit és egy utolsó szívzaggató üdvözlőjátékot játszottak a hazájukat elvesztetteknek: a magyar himnuszt. Zúgott az 'Isten, áldd meg a magyart!'”

1946. január 19-én Budaörsről indult el a Magyarországról elűzött németeket szállító első szerelvény Németországba. Ezzel Magyarországon kezdetét vette az embertelenség egy újabb fejezete: 1945 és 1948 között a hazai németiség jelentős részét kifosztva és megalázva elűzték az országból. A „kitelepítés” mögött részben nemzetközi, részben belpolitikai okok és célok húzódtak meg. A nagyhatalmak már a negyvenes évek elejétől elfogadhatónak tartották az etnikai viszonyoknak áttelepítésekkel való újrendezését. A „tisztá” nemzetállamok létrehozását – hasonló érveléssel, de más okokból – támogatták a kelet-közép-európai országok politikai elitjei, és részben társadalmi is. A háború második felében megkezdődött a német kisebbség démonizálása, a német terjeszkedés eszközeként, „a Harmadik Birodalom ötödik hadoszlopaként”, „Hitler szálláscsinálójaként” való megjelenítése. Ebből vezették le aztán a németek kollektív bűnösségét és fogalmazzák meg elűzésük igényét.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. december 29-én megjelent rendelete mindazokat a magyar állampolgárokat, akik az 1941. évi népszámlálásnál német nemzetiségűnek és/vagy anyanyelvűnek vallották magukat, kitelepítésre ítélte. Tömegével űztek el ártatlan embereket. Mentességet elsősorban azok kaphattak, akik kommunista szervezethez kötődtek, vagy épp nem volt olyan jelentős vagyonuk, amelyre az állam igényt tartott volna.

A németek elűzésének nem titkolt oka volt a magyar szegényparaszti és agrárproletár réteg földhöz juttatása is. Az ország keleti és északi feléből a földigénylők tömege indult a dunántúli területek felé, ahol az újtelepesek a németek házaiban és földjein osztozhattak. Számos németek lakta településre a szomszéd országokból érkező menekült magyarokat költöztették. 1947 tavaszán a szlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény következtében elkezdődött a szlovákiai magyarok betelepítése is, ami szintén a németek kitelepítésére sarkallta a kormányt.

Magyarországról 1946 és 1948 között mintegy 200 ezer német származású állampolgárt telepítettek ki a háború után romokban heverő Németországba. Nagy többségüket az amerikai megszállási övezetbe, a későbbi Nyugat-Németországba vitték. 1947 augusztusa után azonban már a szovjet megszállási övezetbe, a későbbi Kelet-Németországba kerültek az elűzöttek. Minden vagyonukat hátrahagyva, legfeljebb ötvenkilós poggyásszal kellett távozniuk.

(a visszaemlékezések forrása: <http://www.svabkitelepites.hu/>)

BÚCSÚZUNK!

Január 26-án, délelőtt 11-kor búcsúztatták a Fiumei úti sírkertben Kricskovics Antal koreográfust, Erkel Ferenc-díjas művészt. Kricskovics 1927. február 19-én született Garán. A Testnevelési Főiskolán 1954-ben diplomázott, 1953-1954-ben a SZOT együttesben táncolt, majd két évig a zágrábi Lado hivatásos együttesrel lépett fel és koreografált.

A Fáklya Nemzetiségi Táncegyüttest 1959-ben alapította, és koreográfusa, művészeti vezetője volt haláláig. Csaknem 150 koreográfiájának témáit görög drámákból és a Bibliából merítette, de archaikus népszokásokat, nemzetiségi folklórszámokat, népi gyermekjátékokat is megjelenített darabjaiban. Gyűjtőmunkát folytatott élete során a volt Jugoszlávia területén, majd később Magyarország délszlávok lakta részein, de számos szlovák, német és román gyűjtése is volt.

Munkásságát 1975-ben Erkel Ferenc-díjjal ismerték el, 1989-ben érdemes művész, 2002-ben kiváló művész címet, 2004-ben Kisebbségekért-díjat kapott. 2005-ben vehette át a Magyar Táncművészek Szövetségének életműdíját és a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikereszt kitüntetését is a nemzetiségi néptánc kincseinek megőrzéséért, továbbviteléért.

Gohér Krisztina felvételei a Fáklya Horvát Művészegyüttes 55 éves jubileumi műsorán készültek 2014 decemberében

Huszonöt éves a Haemus

Hogy ez sok vagy kevés egy folyóirat életében, hogy fiatal-e vagy aggastyán, nehéz lesz ma eldönteni. Az a vágyunk, hogy ne múljon el velünk, hogy tovább éljen. Ebben reménységet adnak a fiatalok, akik bekapcsolódnak a munkába, meg az idősebb nemzedék életereje is, amellyel még alkotnak, írnak, fordítanak, rajzolnak, terveznek.

Ha jubileumról beszélünk, vessük tekintetünket a kezdetekre! Számomra emlékezetes marad az első, még tapogatózó összejövétel a Bolgár Művelődési Házban, amit *Doncsev* Toso hívott össze 1991-ben. Több mint húszan voltunk: filológus, történész, tanár, egyetemi tanár, képzőművész, etnológus, filmrendező, újságíró, műfordító, több nemzedékből. Nem mindenki maradt meg szerkesztőségi tagnak, de mindig megvolt ez a szélesebb támogatás, amely munkánk értelme maradt.

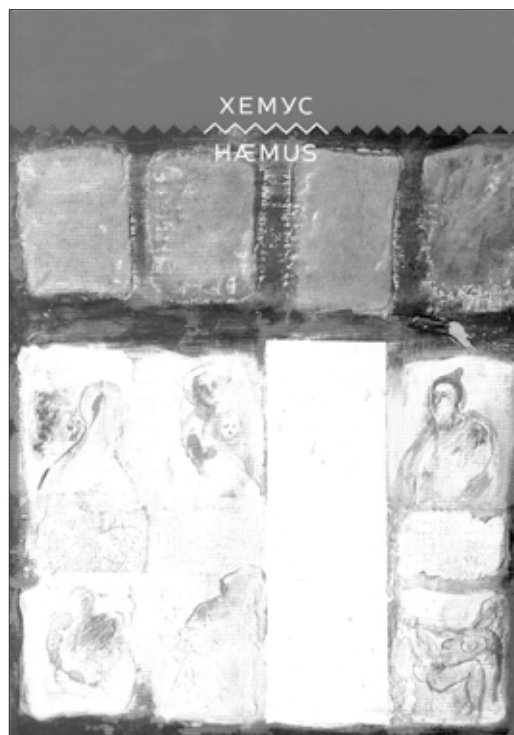
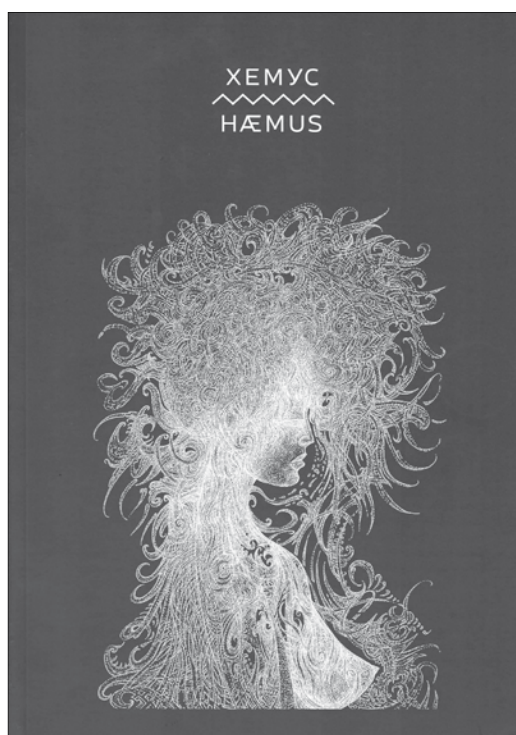
Az első években tagadhatatlan *Doncsev* Toso szervezési, politikai és alkotói szerepe. Főszerkesztője volt a folyóiratnak, tőle tanultunk. Amikor már nem volt szoros kapcsolatban a kiadvánnyal, akkor is mindig támogatta, és magáénak érezte.

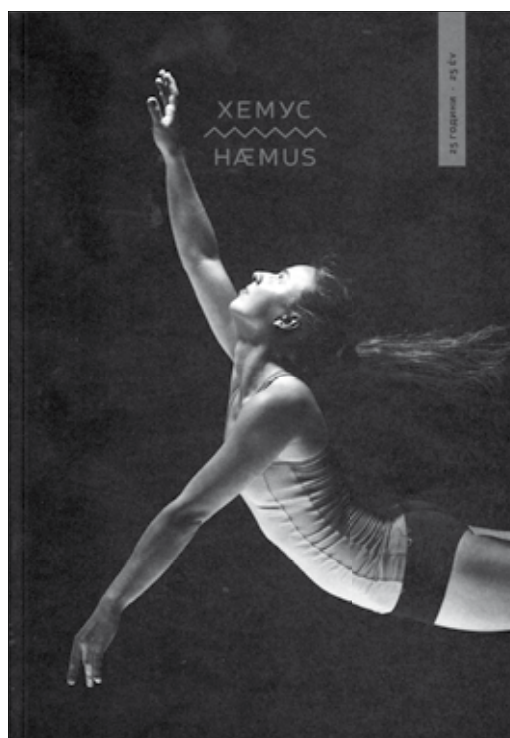
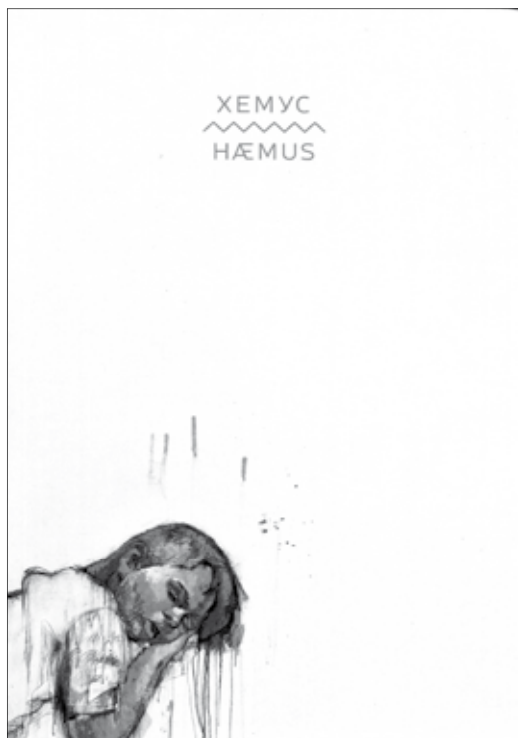
Huszonöt éves történetében a *Haemus* mindig meg tudott újulni. Ez sosem a régi forma tagadásából indult, hanem új utak keresése volt a fő cél. A körülöttünk lévő világban is sok minden változott, elengedhetetlen volt tehát, hogy mi is azt tegyük, ha továbbra is fenn akarunk maradni.

Nem megyek végig ezeken a változásokon, csak a legújabb formátumot szeretném részletesebben bemutatni.

Első ránézésre is változott: kisebb, mondhatni „kézzelfoghatóbb” lett. Majdnem azt mondanám tabletméretű. Az új küllem fiatal tervezőnknek, *Ruszev* Dimitarnak köszönhető, aki már két éve jelentős munkát vállal a bolgár közösségben. Ugyanakkor a *Haemus* címfelirat formájának megtartásával tisztelgünk a korábbi tervező, *Roszen Ruszev* előtt is. Az ő illusztrációi díszítették az első új tervezésű folyóiratot is 2015-ben. A következő két számban is képzőművészeket mutattunk be: *Miroljuba Gendovát* és *Nenko Balkanszkit* – egy-egy akkori kiállításukat követően. Képanyag tekintetében teljesen rendkívüli volt a 2016/2. számunk, mert abban egy bolgár balettművészt mutattunk be, mégpedig nem csak saját vallomásán keresztül, hanem egy holland fotográfus képeivel is. Sokkal szebb így, egységes képanyaggal a könyvtest, úgy hiszem továbbra is így fogjuk csinálni.

Továbbra is megmaradtak az eddigi rovatok (*Kerek, Oldalak, Színpad, Gravitáció, Kávéház, Gyerekeknek*). A gyerekoldal különös életet élt az utóbbi években. Egy bulgáriai szakértővel kezdtük, aki értelmező szövegeket is írt a mesékhez. Azóta Bulgáriában külön könyvben is megjelentek *Szvetlana Vaszileva* tanulmányai, itt meg napvilágot látott egy *Piros szívű cseresznyefa* című kétnyelvű kiadvány, amelyben összegyűjtöttük a gyerekeknek szóló meséket, verseket, elbeszéléseket és folytatjuk, s továbbra is közlünk nekik szóló bolgár klasszikus és mai irodalmat. (*Hadzsikosztova* Gabriella a folyóirat jubileumi rendezvényén tartott felolvasása négy

részletéből kettőt a gyerekoldal műveiből válogatott. Mint minden jó mese, egyaránt szólta gyerekeknek és felnőtteknek is.)

Az „Oldalak” rovatban olyan irodalmi műveket közlünk bolgár, illetve magyar szerzőktől, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak közösségünk munkájához, a magyar-bolgár kapcsolatokhoz. Felfedeztünk új műfordítókat is: mint például a Kovács Gergely–Batinkova Elena fordítói párost, első fordításuk tavaly jelent meg. Egy bolgár klasszikus, Ivan Vazov hihetetlenül időszerűvé lett művét ültették át magyarra. Itt jelent meg közösségünk új szerzője, Nagy Kiril elbeszélése is, két nyelven. Kiril magyar irodalmi portálokon is publikál, további írásokat várunk tőle, de nagy örömünkre más munkát is vállal folyóiratunkban. Nem véletlen, hogy elsősorban a fiatalokat említem, mert nagyon fontos, hogy legyenek követőink, legyen utánunk is Haemus.

Mindig közöljük az Elsőkönyvesek fesztiválján résztvevő bolgár írók munkáit, akiknek részvételét a 2007-es első meghívás óta a Haemus folyóirat szervezi. Irodalmi esten mutatjuk be a műveket a bolgár közönségnek. Velina Minkova 2017-ben a Bolgár Iskolában mutatta be nagy érdeklődéssel kísért regényét.

Újabb kezdeményezésünk bemutatni a magyar irodalom bolgár fordítóit. Mostanáig Nikolina Atanaszova – aki Magyarországon született – és Ivanka Pavlova műfordítók jelentek meg a folyóirat hasábjain. Ezt is folytatni szándékozunk a következő számokban. Néha úgy adódik, hogy kisebb-nagyobb felfedezésekkel is tudunk szolgálni. Ilyen például Ungváry Rudolf írása egy ’70-es évekbeli bulgáriai utazásról (amelyet terjedelmi okok miatt rövidítve közöltünk), abban a reményben, hogy érdeklődést kelthet Bulgáriában, és megjelenhet teljes terjedelmében. Nem felejtkezünk meg a társadalmi té-

mákról sem. Érdekes tanulmányt kaptunk Dzheni Madzsarovtól, aki összehasonlítja a magyar és bolgár gesztusokat, s ezek használatát a két kultúrában.

És természetesen bemutatjuk a bolgár irodalmat is. Utóbbi időben – szerencsére – olyan könyveket, amelyek megjelenése folyamatban van, vagy várható Magyarországon. Eddig Milen Ruszkov (*Nyakig a természetben*) és Ivanka Mogilszka (*Váratlan utcák*) regényeit ismertettük. A könyveket Krasztev Péter fordította. Mindketten – nem mellesleg – az Elsőkönyvesek fesztiváljának vendégei voltak. Itt említeném még Teodora Dimova *Az anyák* című regényét, aki szintén elsőkönyvesként volt Magyarországon (*Genat* Andrea fordításában jelent meg).

Folyóiratunk tudományos konferenciák érdekes anyagait is közli – két nyelven. Kiemelném egy lengyelországi bolgár kutató, Galja Szimeonova-Konah nevét, aki összehasonlító tanulmányt írt három kelet-európai írónő (a bolgár Teodora Dimova, a horvát Tatjana Gromača, és a magyar Rakovszky Zsuzsa) egy-egy regényéről. Teodora Dimova *Emine* című regényéből már évekkel ezelőtt publikáltunk részletet, ezt most kiegészítettük Rakovszky Zsuzsa első regényének (*A kígyó árnyéka*) bolgár fordításával.

Próbáltam felvázolni azokat a szempontokat, amelyek mentén egy-egy Haemus-szám elkészül. Mindig azzal az igyekezettel szerkesztjük, hogy figyelembe vegyük az aktualitásokat, és próbálunk megfelelni a kihívásoknak. Végezetül szeretném megosztani önökkel azt a nagy élményt, amelyben szeptemberben volt részünk Bulgáriában, amikor is bemutattuk a húszéves Malko Teatrot, és a huszonöt éves Haemust. Szófiában, a Peroto Klubban, a Nemzeti Kulturális Palotában és Burgaszban, az Írók székházában is megtehetjük ezt.

Kjoszeva Szeptela

Az identitást megélni és átörökíteni

Beszélgetés Holczinger Szandra színésznővel

Holczinger Szandra 1990-ben Pápán született, Bakonyszücsön nőtt fel. Szülőfaluja német nyelvjárását kora gyermekkorától ismeri, így a gimnázium kiválasztásánál kézenfekvő volt, hogy a veszprémi Lovassy László Gimnáziumra essen a választása. 2010-2013 között a Gőr Nagy Mária Színitanoda növendéke volt, a váci Apor Vilmos Főiskolán német nemzetiségi óvodapedagógus szakon végzett. Diplomamunkájában szülőfaluja, Bakonyszücs gazdag hagyománytiszelő közösségének emlékeit dokumentálta. Jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem német nemzetiségi BA-szakos hallgatója, s ezzel egy időben a budapesti József Attila Színház és a veresegyházi Veres 1 Színház társulatának tagja. A Nemzetiségekért díjjátadó műsorban bakonyszücsi német népdalokat adott elő. Szívégye a német nyelv, a gyerekekkel való foglalkozás és a színművészet. Ezekről beszélgettünk vele.

– Diplomamunkádban Bakonyszücsről, szülőfaludról írtál, mit jelent neked ez a település?

– Nagyon bensőséges viszony fűz a faluhoz. Bakonyszücs a szülőhelyem, ahol felnőttem. Felmenőim közül mindenki ott született, ott töltöttem gyerekkoromat. Nagymamám és szüleim a mai napig ott élnek. Amikor tovább tanultam, Veszprémben kollégiumban laktam. Akkoriban már nem tudtam olyan gyakran haza utazni. Bakonyszücs a hagyományokat, a nyelvet, az otthonot jelenti nekem.

– A Lovassy László Gimnáziumban töltött évekre miként gondolsz vissza?

– Német nemzetiségi tagozatra jártam. Tagja voltam az iskola kórusának és a német nemzetiségi énekkarnak. Sokszor felléptünk Németországban is. Nagyon jó tanáraim voltak, néhányan Németországból jöttek, így könnyedén bővíthettem nyelvismeretemet. Sok barátom van ebből az időből, akikkel a mai napig tartjuk a kapcsolatot.

– A színészet hogy került képbe?

– Sportoló szerettem volna lenni, atletizáltam, kézilabdáztam, kosaraztam, versenyszerűen is, de megsérültem, így más hobbist kerestem. A zene mindig nagy kedvencem volt, hét évesen már zeneiskolába jártam. Zongorázni, majd később a veszprémi zeneiskolában énekelni tanultam. A gimnáziumban a kedvenc tantárgyaim a német nyelv és a népismeret voltak, de nagyon szerettem a magyar irodalmat is. A gimnáziumban egy Holokauszt-émléknapot szerveztek, melynek keretében az irodalomtanárunk Anna Frank életét vitte színpadra. Megkért, hogy vállaljam el a főszerepet. Sikeres előadás volt, és tanáraim bátorítottak, hogy a színészet felé orientálódjak. Jelentkeztem a Gőr Nagy Mária Színitanodába. Felvettek és színészdíjazást is kaptam.

– Az ELTE német nemzetiségi szakos hallgatója vagy...

– A színészet nagyon szép dolog, de kissé bizonytalan is. Szerettem volna továbbra is foglalkozni a német nyelvvel, megőrizni nagymamám nyelvét és kultúráját. Már korábban is végeztem kutatásokat,

rengeteg felvételt készítettem szülőfalum idősebb lakóival. Kiskoromtól fogva érdekeltek az idős emberek régi korokról mesélt történetei, családi mende-mondák, legendák betyárokról, történetek történelmi eseményekről. Ezek persze mind érintették a magyarországi német kultúrát, nyelvet. Versek, dalok, mondókák is fennmaradtak a diktafonos, feljegyzéses időkből. Ezeket szeretném feldolgozni. Ehhez a német nemzetiségi szak a legmegfelelőbb szakirány.

– Nyelvjárásban nőttél fel, mit jelent neked a német nyelv, illetve a nyelvjárás?

– Édesanyám magyar, nem tud túl jól németül, bár sokat megért, de magyarul válaszol. Egy háromgenerációs családban nőttem fel, édesapám szülei mindig nyelvjárásban beszéltek. Azt gondolták, hogy mi gyerekek nem értjük, a titkokat, olyan dol-

gokat, amikről nem tudhattunk ezért nyelvjárásban beszéltek meg. Nagyon sokat értek a bakonyszücsi német tájnyelvből: történeteket, mondókákat, rímeket, mondákat, dalokat is elő tudok adni nyelvjárásban. Részt vettem szavalóversenyeken is. A nagy-mamámmal esténként nyelvjárásban imádkoztunk. Ezeket a szövegeket szeretném majd a gyermekeimnek is átörökíteni.

– *Mennyire fontos a nyelvjárás, illetve a magyarországi németiséghez tartozás a mai fiatalok számára?*

– Szerintem ez a nemzedék kevésbé törődik a nyelvvel és a kultúrával. Sajnos csak nagyon kevés fiatal van, akinek számára fontos a hagyományörzés. Unalmasnak és szükségtelennek érzik, így nem tudják megélni és továbbadni ezt az identitást. Csak egy szűk kör foglalkozik ilyen témákkal. Gyorsan változó világunkban külföldi zenét hallgatunk, és amerikai sztárokat követünk. Farmernadrágot viselünk és magyarul, lassacskán már angolul beszélünk, ami nagy kár szerintem, mivel ezáltal a magyarországi német falvak nyelve, amit útravalóul kaptunk, sajnos idővel eltűnik. Szerintem ez szomorú tendencia.

– *Az egész világ egy nagy színpad – ennek jegyében tartottál nemrég workshopot a színjátszásról gyerekeknek az Országos Angol Tanulmányi Verseny táborában. Mit tartottál fontosnak közvetíteni a számukra?*

– Szerepeket játszunk az életben is, más módon beszélek édesanyámmal, mint egy rendőrrel, vagy az igazgatóval: máshogy viselkedünk. Az interjú is egy szerep, ami az interjút készítő és az interjúalanyt illeti. A színházban rengeteg szerepet játszom, néha főszerepet, máskor mellékszerepet. A legtöbb előadás, melyben szerepelek, gyerekeknek szól, mesék, gyerekdarabok. Szeretném felkelteni az érdeklődésüket a színház iránt, és felhívni a figyelmüket azokra a szerepekre, melyek végigkísérik hétköznapjainkat, életünket. Nagyon szívesen foglalkozom gyerekekkel, ezért is választottam az óvodapedagógiát. De még keresem az utam. Amivel mindenképpen foglalkozni szeretnék az a német nyelv, a német nemzetiségi kultúra és a színház.

– *Sok sikert kívánunk a további útkeresésben!*

Korb Angéla

Ember Mária-díjat alapított a Raoul Wallenberg Egyesület

A Raoul Wallenberg Egyesület Ember Mária-díjat alapított, adózva Ember Mária író, újságíró, műkritikus, műfordító emlékének. Az egyesület olyan emberek tevékenységét kívánja elismerni, akik munkásságukkal kiemelkedően mutatták be a magyar-zsidó együttélés történetét, a soá tragikus eseményeit a magyar történelem és kultúra részeként jelenítették meg. „Ennek a könyvnek a tárgya nem »a« zsidó sors. Amit ez a könyv elbeszél, az a magyar történelem” – ezt írta kézírással Ember Mária a holokausztról szóló megrázó művének, a Hajtúkanyar című könyvnek a belső oldalára.

A díjat először 2017. április 19-én, az író születésnapján, ünnepélyes keretek közt adja át az egyesület. A bíráló bizottság tagjai többek közt Bálint András színművész, Szilágyi Ákos esztéta és Vajda Júlia szociálpszichológus. A díjra érdemes személyekre ajánlást tehetnek magánszemélyek, szervezetek és testületek is.

**További részletek az ajánlásról a Raoul Wallenberg Egyesület honlapján olvashatók:
www.wallenbergegyesulet.hu**

Magyarországi német pillanatok képekben

2016-ban kilencedik alkalommal hirdették meg a Blickpunkt – Képek versenyét. November 12-én a budapesti Múcsarnokban a szokásokhoz híven kiállítás nyílt a döntőbe jutott képekből, és a közönségvetítés formájában, élőzenei kísérettel csodálhatta meg az összes benevezett alkotást.

A zsűrinek – *dr. Gutai Hajnalkának*, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) hivatalvezetőjének, *Máy Lydia* fotográfusnak és *Schuth Jánosnak*, a Neue Zeitung főszerkesztőjének – nem volt könnyű dolga a díjazottak kiválasztásánál. A Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyvtár (a Zentrum) által szervezett versenynek ugyanis nemcsak az a lényege, hogy valaki szép fotót, archív képet vagy képeslapot nyújtson be, hanem, hogy ezek az alkotások bemutassák a magyarországi németeket, meséljenek róluk. Ez alkalommal 282 képet neveztek a versenyre, a Blickpunkt-Selfie-Instagram kategóriában pedig további 103 alkotás érkezett. A rendezvény csúcspontját most is az új (ezúttal a 2017. évi) Blickpunkt falinaptár bemutatása jelentette. *Ambach Mónika*, a Zentrum igazgatója azonban meglepetésként bemutatta a Blickpunkt-könyvet is, amely a verseny első öt évé-

ben beküldött száz legkifejezőbb képet tartalmazza. A kiadvány megjelenését a Német Szövetségi Belügyminisztérium (BMI) támogatta.

A Blickpunkt kétségkívül jelentős német nemzetiségi eseménnyé vált. Örömteli, hogy egyre több fiatal indul a versenyen és az is, hogy több résztvevő mögött egész közösségek vagy éppen települési német nemzetiségi önkormányzatok állnak. A Zentrum a 2016-os verseny képeiből vándorkiállítást állít össze, mely beutazza az országot, hogy egyre többen ismerkedhessenek meg a magyarországi németiséggel.

A 2017-es Blickpunkt falinaptár (1500 forint), valamint a Blickpunkt könyv (3000 forint) megvásárolható személyesen a Zentrum irodájában vagy (postaköltség ellenében) megrendelhető az info@zentrum.hu e-mail címen és a +36-1-373-0933 telefonszámon.

A Zentrum köszönetet mond a támogatóknak: a budapesti német nagykövetségnek, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelőnek (NEMZ-KUL-16-0170), a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának, a BARÁTSÁG folyóiratnak és a Neue Zeitung hetilapnak.

Blickpunkt 2016 díjazottjai

A fődíjakhoz járó 101 euró pénzdíjat a budapesti Német Nagykövetség ajánlotta fel.

Fotó kategória fődíja: *Baracs Dénes* – Lovászhetény kálvária (Kalvarienberg in Laßhetting/Lovászhetény)

Archív fotó kategória fődíja: *Dr. Tárnai Márta* – Munkába menet (Auf dem Weg zur Arbeit)

Képeslap kategória fődíja: *Kulcsárné Hinze Mária* – Paraszti élet (Bauernleben)

Blickpunkt-Selfie-Instagram kategória fődíja (az MNOÖ támogatásával): *Werischwarer Heimatwerk* – Májusfa (Maibaum)

Blickpunkt-Selfie-Instagram különdíja: *Saarer Tanzgruppe* – Fellépés (Auftritt)

Zentrum-küldődj: *Becker Emília* – Menyasszonyszöktetés (Brautentführung)

Fulajtár Pál – Nagymosás (Heid is Woschtog)

Treitz Adrienn – Hardcore tradíció (Hardcore Tradition)

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának különdíja: *Bontye Brigitta* – Kislány elsőáldozási ruhában (Mädchen im Erstkommunikionskleid)

A BARÁTSÁG folyóirat különdíjai: *Tátrai Bori* – A lángos (Der Fladen)

Kürtösi Edina – Keményített és színes (Gestärkt und bunt)

A Neue Zeitung különdíja: *Faluhelyi Bianka* – A szőlőföldjükről elűzöttek emlékére (Zum Gedenken an die Heimatvertriebenen)

Máy Lydia különdíja: *Szabó Anna Lili* – Kezek (Hände)

A Deutscher Kalender különdíjai: *Schäffer József* – Litánia után (Nach der Betstunde)

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható.

Nyelv, kultúra, közös származás- és önazonosságtudat

Ezzel a címmel tartottak kétnapos konferenciát a pécsi Lenau Ház Fellbach termében. A több akadémikus és számos szakértő – tizenhét előadó – részvételével zajló értekezletet népes közönség érdeklődése kísérte, akik Magyarország kilenc nemzetiségéből érkeztek. Az előadások mellett élénk viták és tartalmas beszélgetések jellemezték a tanácskozást. A konferenciát a németországi Külföldi Kapcsolatok Intézete (ifa), a Lenau Ház, a PAB Kisebbségkutató Munkabizottsága és a Pécsi Tudományegyetem Germanisztika Intézete szervezte a Bolgár Országos Önkormányzat és a Pécsi Német Önkormányzat pénzügyi támogatásával. A rendezvény programjában dr. Kakukné Partics Krisztina a magyarországi görög nemzetiségről szóló rövid előadása is helyet kapott.

Kialakult egy közös vezérfonál, amit dr. Gerner Zsuzsanna, a Pécsi Tudományegyetem Germanisztika Intézetének vezetője a nyelvi kontaktusok dinamikájának tematikus módjában látott s ami túlnyomórészt a XVII-XVIII. században következett be a ma Magyarországon megtalálható nemzetiségi nyelvek és a magyar nyelv között. Az ismertetett tanulmányokban különböző tárgyszerű és személyfüggő tényezők kerültek említésre. A még nyelvjárást beszélők számának változása, a települések alakulása, a politikai keretek, az iskolapolitika, a vallás (endogámia a különböző vallású illetve exogámia az azonos vallású nemzetiségek között) éppúgy szóba került, mint a nyelvi repertoár és a nyelvi kompetencia (a kétnyelvűség foka és elterjedésének mértéke az egyén és a társadalom szintjén). Az asszimiláció is előkerült, ami kulturálisan úgy a városokban, mint a vidéki településeken – általában a II. világháború után – végbement, az integrációs társadalom nyelvének és tipikus viselkedésmintájának elsajátítását

hozva magával. Strukturális asszimiláció következett be többek között a magyar intézményrendszerekbe való beillesztéssel (iskola, egyházközség, munkahely stb.), ami ugyancsak a nyelvvesztéshez vezetett.

Élénk viták folytak a családnak a nyelv és a kultúra átöröklésével kapcsolatos szerepéről is, miközben abban viszont nagy egyetértés mutatkozott, hogy ez olyan nélkülözhetetlen feladat, amit az iskola nem képes egyedül betölteni, pótolni. Záróbeszédében Dr. Gerner Zsuzsanna arra hívta fel a figyelmet, hogy nem az elmúlt vagy elveszett újraélesztésére kell összpontosítani. Ahelyett, hogy mindig a tegnapot siratnánk, meg kell próbálni előre tekinteni, és olyan vonzóvá tenni a nemzetiségi identitást, hogy a fiatalok is érdeklődjenek iránta: szívesen átvegyék, továbbadják.

A konferencia előadásait tartalmazó többnyelvű kiadvány megjelenése 2017 folyamán várható. A BARÁTSÁGBAN ennek előzetese jelen összeállításunk.

Zsilák Mária

A magyarországi szlovák nemzetiség törekvései az anyanyelv és identitás megőrzésére a XXI. században

A kisebbségkutatások meglehetősen differenciáltan fogalmazzák meg a magyarországi nemzetiségek identitástudatát a XXI. század elején, a köztudatban azonban napjainkban is az a legelterjedtebb nézet, hogy kettős identitástudat jellemez bennünket. E jelenség magyarázata a *hungarus* tudat továbbélése. Magam e kettősséget természetes állapotként éltem meg, mivel szlovák nemzetiségi közegben nevelkedtem. A *hungarus* tudat explicit megjelenési formájával az 1970-es évek közepén találkoztam Vértesszőlősön, amikor első

nyelvjárásgyűjtő utam alkalmával adatközlőm a következőképpen válaszolt arra a kérdésemre, hogy ő szlováknak vagy magyarnak tartja-e magát: *mi zme Uhré*. Ezúttal nem kívánok kitérni a szlovákok önmeghatározására vonatkozó terminusok sokféleségére, csupán arra a több-kevésbé ismert tényre utalnék, hogy a mai Magyarország területén meglévő nyelvszigetek szlovák lakossága az 1600-as évek végétől szórványosan, majd a XVIII. századtól a XIX. elejéig több szervezett hullámban települt mai lakhelyére. [Fügedi, E. 1965.,

Dr. Zsilák Mária egyetemi docens, nyelvész, néprajzkutató.

1993.] Identitástudatának meghatározó tartalmi jegyeit anyanyelve (anyanyelvjárása), hagyományos szellemi és tárgyi kultúrája, vallási hovatartozása képezte, amelyeket újabb jegyként az új lakhelyhez tartozás egészített ki. Az adatok tanúsága szerint a vallási hovatartozás – az identitás erős meghatározó jegye – a XX. század közepéig tartotta magát (a kisebbség vonatkozásában erre településtörténeti adatok utalnak, az össz-szlovákság tekintetében pedig az egységes szlovák irodalmi nyelv megteremtésére irányuló törekvésekben manifesztálódtak).

A szlovákok számára a XV. századtól a latin mellett a cseh szolgált irodalmi nyelvként. Ebbe a nyelvi alapba azonban fokozatosan egyre több szlovák elem került, s e jelenség vezetett az önálló szlovák irodalmi nyelv létrehozására irányuló kísérletekhez (a kamalduli szerzetesek szótára: 1763; a jezsuiták nyelvvaltozata: XVIII. sz.; Jozef Ignác Bajza regénye, a René. Mládenca príhody a skúsenosti: 1835; Anton Bernolák munkássága). [Pauliny, E. 1971. 14- 44., Žigo, P. a kol. 85-86, István, A. 2015, Žigo, P. a kol. 2004. 87-88.]

E kísérletekből Bernoláké bizonyult a legéletképesebbnek, ötnyelvű szótárát és grammatikájának német nyelvű fordítását a budai Egyetemi Nyomda adta ki (1825-1827, 1817). E fordítás a nyelvszigetek szlováksága szempontjából bírt nagyobb jelentőséggel, mivel fordítója, Andrej Bresztyenszki (Bresztyenszki András) sósokúti katolikus lelkész volt. A dunántúli nyelvsziget más lelkészei is hozzájárultak a Bernolák-féle irodalmi nyelv terjesztéséhez és meghonosításához. Így például Ján Bortniczki, aki Oravec Ignác plébános mellett látott el Tárnokon adminisztrátori tiszteket, majd később Pomázon maga is lelkészként szolgált. A Mária Terézia Ratio Educationis (1777) nyomán kiadott tankönyvek és iskolai segédletek programjának megvalósításában volt fontos szerepe. [Hauptová, Z. 1979, 100-101.] Oravec Ignác ugyanakkor a budai Egyetemi Nyomda első szlovák nyelvre alkalmazott korrektora volt. [Király, 2003, 37-53.]. Bresztyenszki, majd őt követve Jozef Hromada tárnoki tanító (később Halászra magyarosította nevét) imádságos könyveket állítottak össze a sósokúti, illetve tárnoki hívek számára, amelyek nyelvezete a Bernolák-féle irodalmi nyelvi alapot igazította a helyi dialektusokhoz. Ezzel a szerzők egy olyan regionális standardizált nyelvvaltozat kezdeményeit alapozták meg, amely azonban nem bontakozott ki, nem fejlődött regionális irodalmi nyelvvaltozattá. [Žiláková, M. 1999]

Az evangélikusok irodalmi nyelvi funkciójában a XIX. század közepéig megtartották a csehet. A nyelvszigeteken, az alföldi evangélikus szlovákság közösségeiben a felvilágosodás korszakában nagyformátumú – modern európai szellemiséget közvetítő – tudós lelkészek és tanítók szolgáltak. A legismertebb Tessedik Sámuel (Szarvas) és Skolka András (Mezőberény) volt.

A XVIII. század első harmadának nyelvi állapotát, a standardizált nyelvvaltozatok sokféleségét híven

tükrözi a Zora almanach 1836-os évkönyve (a sorozat 1835-1840 között kiadott négy kötetét ugyancsak a budai Egyetemi Nyomda adta ki). E korszakban a szlovákok identitása új elemmel bővült: a modern nemzetté alakuló szláv népek összetartozás-tudatával, amelyet Ján Kollár fejtett ki a szláv kölcsönösség eszméjéről írott értekezésében (1836). Kollár 1819-től a Deák téri evangélikus egyházban szolgált, eszméi a pesti szlovákok csoportja mellett közvetlenül hatottak a nyelvszigetek szlovák evangélikusságára is. Az értelmiségi rétegre szépirodalmi és tudományos műveivel, a fiatalokra pedig tankönyveivel. [Kiss Szemán, R. 2007.]

Az irodalmi nyelv tekintetében az 1843-44-es év hozott fordulatot, amikor Ludivít Štúr és közvetlen munkatársai Michal Miloslav Hodža, valamint Jozef Miloslav Hurban középszlovák nyelvjárásai alapján megalkották a modern szlovák irodalmi nyelvet, amely a katolikus értelmiséggel kötött konszenzus után egységes irodalmi nyelvvé vált. Általános elfogadásának útja azonban sokkal bonyolultabb volt, a nyelvszigetek értelmiségét is megosztotta. Az egységes szlovák irodalmi nyelvért folyó küzdelmekben a békés-csanádi térség főként lelkészekből és tanítókból álló értelmiségi rétege is kivette részét. Voltak köztük Kollár-hívek és Štúr-követők is. Előbbiek vezéralakja Haán Lajos, békéscsabai evangélikus lelkész volt, az utóbbiak emblematikus személyisége, a radikális szlovák nemzeti elveket valló id. Ján Kutlík (Kutlík János), aki a ma Romániába és Szerbiába átnyúló alföldi enklávé autonómiáját vizionálta. Emellett a szláv tudat is az ő szépirodalmi műveiben jelent meg legerőteljesebben. [Žiláková, M. 2016]

Az új szlovák irodalmi nyelv megszilárdulásához igen jelentősen járult hozzá az alföldi szlovák értelmiség. Jancsovics István szarvasi evangélikus lelkész például megírta és a Magyar Tudós Társaság támogatásával kiadta az új Magyar-szlovák/Szlovák-magyar kétnyelvű szótárt, amelyhez rövid szlovák és magyar nyelvtant is összeállított. Mindkettő a Štúr által megalkotott kodifikált nyelvet tekintette alapul. Más korabeli hasonló mű nem jelent meg. [Jancsovics, I. /Š. Jančovič, 1848]

Érdekes kettősséget mutat a korabeli egy tömbben élő szlovákság vezető értelmiségi rétegének viszonya az új irodalmi nyelvhez. Miközben szlovák identitását kívánta hangsúlyossá tenni az Osztrák Császárság, Magyar Királyság kereteiben, mellette szláv tudata is érvényre jutott. 1863-75 között a cseh írók hatására a szlovák értelmiség egy része is azt a nézetet vallotta, hogy az új szlovák irodalmi nyelv váljon a szépirodalom nyelvévé, a tudomány viszont használja továbbra is a cseh nyelvet. Erőteljesebb volt a ruszofil vonal, amely a szlovák irodalmi nyelv fejlődése szempontjából három korszakot ölel fel: az 1846-1852, 1863-1875 és 1875-1914 közöttit. Ennek hívei az előbb felvázolt cseh irányultsággal szemben a szlovák-orosz kettős irodalmi nyelvhasználatot szorgalmazták. [Žigo, P. a kol. 2004, 91., 102., 104.]

Az új, egységes, elfogadás felé tartó irodalmi nyelvet ekkor még nem támogatták meg más, a nemzet egységét megjelenítő szimbólumok, mint pl. a nemzeti himnusz. Štúr a „Nitra milá, Nitra” kezdetű óda megzenésített változatát tekintette annak, de ezt a funkciót töltötte be átmenetileg Karol Kuzmány „Kto za pravdu horí” című költeménye is, míg végül Janko Matuška 1844-ben írott verse vált véglegesen a szlovák nemzet himnuszává. A békés-csanádi térség szlováksága sajátos megoldásokhoz folyamodott, szülőfalum bírása, Chovanyecz István például maga fordította szlovákra Kölcsey Himnuszának első versszakát, a Szózatot pedig Mácsay Mihály (eredeti nevén Michal Mačaj) publicista ültette át *Ohlas* címen. [Zsilák, M. 1998.] (Meg kell jegyezni, hogy a magyarországi szlovák nemzetiség legálisan az 1990-es évektől éneklő hivatalos rendezvényein a magyar mellett a szlovák himnuszot, de a pilisi és alföldi szlovákoknak külön térségi himnuszuk is van.)

A XIX. század közepének történelmi eseményei – különösképp az 1848/49-es forradalom és szabadságharc – szintén nagymértékben megosztották a nyelvszigetek lakosságát. Két példával szeretném érzékelteni az ellentmondásos attitűdöket: *iff. Kutlik János* (a már említett Kutlik János fia) Štúr légiójában vett részt a szlovákok külön nemzeti szabadságára irányuló harcban, *Horváth Sámuel* tótkomlói evangélikus lelkész 1849. március 15-én elmondott prédikációjában viszont az 1848-as események jelentőségét méltatta, amiért később börtönbe került.

A XVIII. század végére, XIX. század elejére *Szarvas* vált az alföldi szlovákság első kulturális központjává, majd rövid ideig *Mezőberény* vette át ezt a szerepet, ám a század közepétől fokozatosan a nyelvi és kulturális kétnyelvűség kialakítására törekvő *Békéscsaba* vált meghatározóvá. A XIX. század végére e városban jöttek létre azok az intézmények, amelyek a szlovák nyelv és kultúra megőrzését segítették, de egyben a praktikumot: a magyar nyelv ismeretét és a magyar polgári kultúra bizonyos szintű befogadását is. E kulturális modellt, mint másodlagos kulturális központ Tótkomlós erősítette, s életképesnek bizonyult a múlt század közepéig. A békés-csanádi térségben kiadott folyóiratok, időszaki kiadványok, könyvek az egységes szlovák irodalmi nyelv regionális változatát képviselik. [Zsilák, M. 1995, 34-41.]

A nyelvszigetek szlovákságának identitástudatát és nyelvhasználatát a második világháborút követően két jelentős politikai esemény befolyásolta. Az első, az 1946-48-as csehszlovák-magyar lakosságcsere, a másik a szlovák nemzetiségi iskolarendszer teljes vertikumának kiépítése. A lakosságcsere révén a nyelvszigetek szlovák lakossága jelentősen lecsökkent, több alföldi településről a lakosság 60-80%-a távozott. Az eseményt követően szülőfalumban

is megkülönböztették a két csoportot: a távozókat *Slováci*, azaz szlovákoknak nevezték, az önmeghatározásban viszont jelzős szerkezetet kezdtek használni: *mi zme inakši Slováci*, azaz másféle szlovákok vagyunk. Az iskolákban a szlovák irodalmi nyelvet vezették be, melynek módszertani hibái az anyanyelv átörökítésének megszakadásához vezető fő tényezők egyike, mint erre a bibliográfiai adatok is utalnak (számos XX. században megjelent dialektológiai, kulturológiai, néprajzi, szociolingvisztikai, szociológiai munka elemzi a magyarországi szlovákok nyelvének és identitástudatának változásait, állapotát).

A már említett lakosságcsere alkalmával a nyelvszigetek legöntudatosabb szlovák értelmiségi rétege is távozott. Századunk elejére alakult ki az az első sorban humán értelmiségiekből álló réteg, amely nemcsak megőrizni képes nemzetiségünk értékeit, hanem alkotó módon gyarapítja, s újjáélesztése stratégiájában is képes gondolkodni. Szem előtt tartja a globalizáció jelenségéből adódó veszélyeket, hasonlóan gondolkodó hazai és külföldi műhelyek eredményeire támaszkodva keresi elgondolásainak megerősítését, vagy éppen javítását.

A revitalizációs törekvésekre hadd álljon itt néhány példa. A Magyarországi Szlovákok Kutató Intézete és az ELTE BTK Szláv Filológiai Intézetének Szlovák nyelv és irodalom szaka az MTA Nyelvtudományi Intézetével partnerségben részt vett az országos szintű kutatási programban (NKFP – Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program – 5/126/2001). *A nyelvi másság dimenziói: a kisebbségi nyelv megőrzésének lehetőségei* című vizsgálat eredményeit a kutatók több publikációban tették közzé.

A fiatalok szlovák nyelvhez való viszonyának vizsgálata fontos kutatási terület, a szociolingvisztikai felmérések motiválhatóságukra irányulnak. A Szlovák népismeret tantárgy oktatásának identitáserősítő funkciója van. Ehhez kapcsolódnak a MSZK tanulmányi versenyek, az OSZÖ fenntartásában a Békéscsabai iskolánk mellett létrejött Pedagógia Központ tehetséggondozó programjai és a pedagógusok számára kiadott *Slovenčinár* című szakfolyóirat is. Az ifjúsági szervezet több nemzedéket megmozgató programokat szervez (pl. Maršuj Komlós, 2014), s nagy sikere volt a fiatalok számára kiadott képregénynek is, amely a szlovákok alföldi letelepülését mutatja be.

Az oktatási rendszeren kívül egy-egy közösség is igényli szlovák kultúrája számára közösségi értéket képviselő elemek felélesztését. Csömörön például *Kondacs Anna* a tánckultúrát élesztette újra, magam a bánhidai szlovákság népi vallásossága emlékeinek megjelentetésében dolgozom együtt a helyi közösséggel. A revitalizációban fontos szerepe van az értelmiségnek, és a közösségi igénynek.

A görög nemzetiségi oktatás szerepe az identitás megőrzésében

A magyarországi görög nemzetiségekhez tartozók létszáma

A magyarországi görög köznevelés rövid történeti áttekintése

„A magyarországi nemzetiségekhez tartozók számának alakulásáról a népszámlálások (2001. évi és 2011. évi népszámlálás) adataiból kaphatunk átfogó képet. A nemzetiséghez tartozók száma 2001 óta – a legtöbb hazai nemzetiséget tekintve – jelentős mértékben emelkedett, kivételt jelentenek a görög, a szlovák és a szlovén közösségek, ahol mérséklődött a magukat idetartozónak vallók száma, és az ukránoké, akiknek 2001 óta nem változott a létszámuk.” (KSH 2011. évi népszámlálás, Országos adatok.)

Bár a szakemberek egyetértenek abban, hogy a népszámlálási adatok nem tekinthetők objektívnek, egyéb mérések, számok hiányában mégis ezek alapján vagyunk kénytelenek bizonyos következtetéseket levonni.

Magyarországon évszázadok óta élnek görögök, egyes korszakokban számuk elérte a 4-10 ezer főt is. Az első magyarországi görög iskolák létrehozása az ún. első görög diaszpóra kereskedőinek nevéhez kapcsolható. Legnagyobb számban Pesten, Miskolcon, Kecskeméten, Szegeden, Szentesen, Karcagon, Győrben, Vácon és Ballassagyarmaton éltek. Idővel egyre többen választották közülük a végleges letelepedést. Az ún. első görög diaszpóra virágzása a XVIII. századra tehető. A magyarországi görög oktatás története is erre az időre nyúlik vissza, ugyanis a letelepedett görögök templomokat, iskolákat építettek, könyveket nyomtattak. A gazdag görög családok anyagilag támogatták különböző magyarországi és görögországi intézmények létrehozását. Talán a legismertebb a Sina család, amely

Nemzetiség	Nemzetiség alapján (fő)	Anyanyelv alapján (fő)	Családi, baráti körben használt nyelv alapján (fő)	Előzőek alapján nemzetiséghez tartozik (fő)	A népesség százalékában	A 2001. évi arányban
Görög	3916	1872	2346	4642	0,0 %	70,1 %
Hazai nemzetiséghez tartozók összesen	555 507	148 155	228 353	644 524	6,5 %	145,6 %

A görög nemzetiségi népesség száma, aránya 2011-ben

KSH 2011. évi népszámlálás, Országos adatok, 1.6.1 tábla: A nemzetiségi népesség száma, aránya, 2011

A fenti táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a magukat görögnek vallók száma csaknem 30 százalékkal csökkent a 2001-es népszámlálási adatokhoz képest. Összlétszáma alapján a görög nemzetiség rendkívül alacsony hányadát alkotja nem csak a magyarországi össznépeségnek, de a hazai nemzetiségekhez tartozóknak is. Ez az alacsony szám arra enged következtetni, hogy jelenleg a magukat görögnek vallók száma nem éri el a nemzeti önzonosság megőrzéséhez szükséges optimális létszámot. A számadatok tükrében kijelenthetjük, hogy a görög nemzetiségi identitás megőrzésének szempontjából megsokszorozódik az egyéni és közösségi nemzetiségi jogok fokozott védelmének, valamint a nemzetiségi nyelv tanításának és tanulásának fontossága.

többek közt a Lánchíd, az Athéni Csillagvizsgáló, a Magyar és a Görög Tudományos Akadémia felépítését is bőkezűen támogatta.

Az első görög diaszpóra leszármazottjai a XX. századra *asszimilálódtak* a magyar társadalomba.

A magyarországi görög oktatás következő fejezete a második világháborút követő görög polgárháború menekültjeihez kapcsolható. Görögországban, 1946-ban visszaállították a királyságot, majd kitört a polgárháború, melynek következtében sok antifasiszta kényszerült otthonát elhagyni. A felnőttekkel együtt több ezer gyermek is távozott.

A második görög diaszpóra első tagjai 1948 áprilisában érkeztek polgárháborús menekültként Magyarországra. Az első „gyermekvonatok” körülből 2200 görög gyermeket hoztak, akik azonnali

A szerző a Manolisz Glezosz 12 Évfolyamos Görög Nyelvoktató Iskola intézményvezetője.

elhelyezéséről a magyar államnak kellett gondoskodni. Később jelentős számban érkeztek felnőtt menekültek is. Ők 263 különböző görög településről származtak. *Hazánk közelítőleg 7000 görög menekültet fogadott be.*

A szülők nélkül érkezett gyermekcsoportokat kezdetben üdülőkben, kastélyokban (pl. Fehérvár-csurgón, Balatonalmádiban, Hőgyészen) helyezték el. Ezekben a gyermekotthonokban az oktató-nevelő munkát részben a Görögországból menekültként érkezett tanítók, tanárok, nevelők, részben pedig magyar tanárok és nevelők végezték.

1950-ben a Kőbányai út és Hungária körút sarkán lévő Dohányraktárt és -gyárat alakították át, és oda helyeztek ideiglenesen körülbelül 400 görög családot. Ez egy zárt világú közösség volt, ezen belül, mintegy társadalmi szigeten zajlottak a Budapesten elhelyezett görögök – az ún. *dohánygyári kolónia* – ünnepe- és hétköznapijai. Az ott lakó gyermekek számára létrehozta egy *bölcsődét*, egy *óvodát* és a *Manolisz Glezosz Általános Iskolát*. A bölcsőde és az óvoda a Dohánygyár területén működött. A gyermekotthonokban és az általános iskolában kezdetben a tanulók minden tárgyat görög nyelven tanultak, emellett pedig kötelező volt a magyar nyelv külön tárgyként való oktatása. Ez a típusú oktatás az akkori hazai nemzetiségi oktatás keretei között az ún. anyanyelvi kategóriának felelt volna meg, mégsem tartozott ide. Ennek okáról a későbbiekben szólnunk. A negyedik évfolyam elvégzése után a tanulóknak magyar oktatási intézményben kellett folytatniuk tanulmányaikat, ami az addig szinte kizárólag az anyanyelvüket beszélő, zárt közösségben nevelkedő diákoknak gyakran nagy nehézséget okozott.

Az agráriumban elhelyezkedni kívánó görögök számára a magyar állam új település létesítését határozta el az egykori Sina-birtokon, Fejér megyében. 1950-ben három hónap alatt felépült *Görögfalva*, amely 1952-ben vette fel a kivégzett baloldali mártír, Nikosz *Beloianisz* nevét. A településen 1950-től megkezdődött a görög nyelv oktatása, az 1951-52-es tanévben hivatalosan megnyitotta kapuit a mai napig működő óvoda és általános iskola.

Az említett oktatási intézmények, így a gyermekotthonokban folytatott nevelő-oktató tevékenység, a beloianiszi óvoda és iskola, valamint a budapesti dohánygyári óvoda és a Manolisz Glezosz iskola kettős jelleggel bírt. Egyrésztől egyik intézmény sem tartozott a magyarországi nemzetiségi oktatás kereteibe. Ez azzal magyarázható, hogy a menekültként érkezett görögök sokáig hontalanok voltak, hazájukban megfosztották őket görög állampolgárságtól, de 1981-ig magyar állampolgárságot sem kaptak. 1993-ban ismerték el a görögöket hivatalosan magyarországi nemzetiségként. Másrésztől viszont ezen intézmények létrehozását, fenntartását, működését, s a pedagógusok – így a görögországi tanítók és tanárok – bérét mind a magyar állam finanszírozta. Ilyen szempontból tehát egy tekintet alá estek a nemzetiségi iskolákkal.

A beloianiszi iskola és óvoda életében két nagy változás volt. A rendszerváltást követően ezek az intézmények a könyvtárral és a művelődési házzal együtt a Nikosz Beloianisz Általános Művelődési Központ részévé váltak, melynek fenntartója 2012-ig a beloianiszi települési önkormányzat volt. Addigra a diáklétszám elérte a kritikus határt, továbbá az önkormányzatnak rengeteg közüzemi tartozása volt, és emiatt a 2011/2012-es tanév végén bezárták volna az iskolát. Ezt megakadályozandó a 2012/2013-as tanévtől a Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata átvállalta az iskola, az óvoda és velük együtt az ÁMK fenntartását.

Az ötvenes évek második felében illetve a hatvanas években többen visszatérhettek Görögországba. Ez volt az első repatriálási hullám, de a visszatelepülők száma nem érte el az ezret sem. Az itt maradók közül sokan lakáshoz jutottak az újonnan létesült lakótelepeken, és a menekült gyermekek felcseperedésével megszűntek a gyermekotthonok is. A dohánygyári kolónia szétköltözésének, valamint az első nemzedék felnövekedésének köszönhetően 1966-ban a dohánygyári óvoda és a Manolisz Glezosz iskola is bezárta kapuit.

Azokon az új lakótelepeken, ahová jelentősebb számú görög család költözött a dohánygyárból, iskolai keretek között folytatódhatott a görög nyelv oktatása. Ezek helyszínei a budapesti József Attila-lakótelep (Ferencváros, Lobogó u.), Lakatos-telep (Pestlőrinc, Lakatos utca), Kőbánya (Harmat utca), Dagály-lakótelep (Angyalföld, Karikás Frigyes utca), továbbá az Ungvár Utcai Általános Iskola (Zuglói). Ez utóbbi – a mai nevén Zuglói Hajós Alfréd Magyar-Német Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola néven működő intézmény – megalakulása második évtől, 1966. szeptember 1-jétől a mai napig helyet ad a görög nemzetiségű gyerekek anyanyelvi oktatásának. (Az angyalföldi Karikás Frigyes utcai iskola mai neve pedig Hunyadi János Általános Iskola – *a szerk.*)

A Manolisz Glezosz iskola kapuinak bezárásával, a dohánygyári közösség szétszóródásával, az első generáció felnőtté válásával és a vegyes házasságokkal elkezdődött a mai napig visszafordíthatatlannak tűnő nyelvvesztési folyamat a hazai görögök körében.

A hazai görögség száma az 1982-ben kezdődő második hazatelepelési hullám következtében is csökkent. A nyolcvanas évek folyamán közel ezer fő tért vissza Görögországba. Akik ez után itt maradtak, többségükben felvették a magyar állampolgárságot. A 70-es és 80-as években óriási úr tátongott a magyarországi intézményesített görög oktatásban.

1982-ben létrejött a *Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete*, mely 1994-ig – az első görög kisebbségi önkormányzatok megalakulásáig – a hazai görögséget összefogó legfontosabb szervezet volt. Szombat délelőttként még görög nyelvórákat is tartottak az egyesület budapesti, Baross utcai székhelyén.

A hazai görögség, valamint a hazai görög oktatás újjáélesztése szempontjából az 1993. évi nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény volt a következő fontos állomás. Az új jogszabályi környezetben megalakult országos és helyi görög önkormányzatok kiemelt feladatuknak tekintették az oktatás ügyét. A Görög Országos Önkormányzat 1995-ben létrehozott egy ún. *Vasárnapi Görög Iskolát*, melynek keretében újra megszervezte a görög nyelv iskolai oktatását.

Az első tanévre (1995/96) kb. 100-an iratkoztak be görög nyelvet tanulni. A tanórákat péntek délutánonként és szombat délelőttönként tartotta a hat-hét fiatalból álló, lelkes tanári kar, melynek e sorok írója is tagja volt. A következő tanévtől – a tanulói létszám növekedésének köszönhetően – az oktatás már hétköznap délutánonként is folyt. Mivel a Görög Országos Önkormányzat ekkor még nem rendelkezett önálló épülettel, ezért a görög oktatáshoz a *Hriszto Botev Bolgár-Magyar Általános Iskola és Gimnáziumtól* bérelt tantermeket. A Vasárnapi Görög Iskola végül a Fővárosi és az Országos Görög Önkormányzat V. kerületi, Vécsey utcai székhelyének épületében kapott saját tantermeket. Az 1997/98-as tanévtől máig itt folyik az oktatás.

A vasárnapi iskola 2004. szeptember 1-jétől új intézményi keretek között, *12 Évfolyamos Kiegészítő Görög Nyelvoktató Iskolaként* működik. Az itt folyó görög oktatás a – nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló – 17/2013. (III.1.) EMMI rendeletben meghatározott formák közül a kiegészítő nemzetiségi iskolai nevelési-oktatási típusnak felel meg. Ennek a nevelési-oktatási formának a nemzetiségi nyelv és irodalom, valamint a nemzetiségi népművelés átadása a célja. Ezen tartalmak elsajátítását a nappali tanulmányokon kívül – mint ahogy erre az elnevezése is utal – ún. kiegészítő tanórai foglalkozások keretében biztosítja. (A görög nemzetiség mellett jelenleg a bolgár és a lengyel nemzetiség rendelkezik ilyen típusú iskolával.)

Az iskola a 2015/16-os tanévtől – mintegy hidat építve a '60-as évek közepén megszakadt görög oktatás és a jelenlegi görög oktatás közé – felvette a Manolisz Glezosz nevet. A budapesti székhely mellett 14 telephelyen folyik országsszerte az oktatás, melyet 8 közalkalmazott pedagógus, 3 óraadó tanár és 2 görögországi vendégtanár közreműködésével lát el az iskola. Az idei tanulói létszám – az iskola-előkészítő csoportokkal együttesen – meghaladja a 250 főt, mely a hazai görögség összlétszámához viszonyítva nagyon jó aránynak mondható. A Nikosz Beloiannis AMK részeként működő *Két Tannyelvű Nemzetiségi Általános Iskola* a fent említett EMMI-rendelet értelmében jelenlegi tartalma szerint a hagyományos nyelvoktató formába tartozik, tanulóinak száma eléri a 100 főt, de mindössze 30 százalékuk a görög származású diák. Az iskola munkáját három görögországi vendégtanár segíti.

A hazánkban született első generáció élete során anyanyelvet váltott. Kisgyermekkorukban a családban, a beloianniszi és a dohánygyári zárt közösségekben, majd az anyanyelvi óvodai és alsó tagozatos éveikben számukra a világ megismerésének nyelve a görög volt. További iskolázatásuknak, és a többségi társadalomba való integrálódásuknak köszönhetően ma legtöbbször nagyobb szókinccsel rendelkezik magyar nyelvből, mint görögből, és mindennapjaik során kétséget kizáróan többet használják a magyar nyelvet, mint a nemzetiségit. A nemzetiségi nevelés-oktatásban részt vevő gyerekek szülei csak egy kis hányadának volt az elsőként megtanult nyelve a görög, ez az arány pedig a harmadik, ill. negyedik generáció tagjai – azaz a most óvodába, iskolába járó gyerekek – esetében szinte elenyészővé vált. Jellemzően azokban a családokban beszélnek/beszéltek a gyermekhez születésétől fogva nemzetiségi nyelven, ahol mindkét szülő görög származású, vagy ahol a görög származású nagyszülő(k) jelenléte, segítsége a gyermek nevelésében meghatározó. A jelenleg görög oktatást folytató intézményekben azonban már nem található olyan harmadik, illetve negyedik generációs gyermek, akinek az egyedüli első nyelve a nemzetiségi nyelv lenne, hiszen azt a családok általában a magyar nyelvvel párhuzamosan használták. Kivételt képeznek azon családok gyermekei, akik a közelmúltban települtek Magyarországra – munkavállalási célból vagy a vegyes házasságoknak köszönhetően –, ahol az elsőként megtanult nyelv még mindig a görög.

A 2011. évi népszámlálási adatokból is látható, hogy a görög nemzetiség esetében többen vallják anyanyelvüknek a magyart, mint a nemzetiségi nyelvet. A magukat anyanyelvi beszélőnek vallók soraiba elsősorban az első, esetleg a második generáció tagjai (dédszülők és nagyszülők) tartoznak. A nemzetiségi anyanyelv tudása a fiatalabb nemzedékek felé csökken, ezzel párhuzamosan a magyar nyelv dominanciája nő, míg végül a legfiatalabb korosztálynál eltűnik a nemzetiségi nyelv, mint anyanyelv, véglegessé válik a nyelvváltás, megfigyelhető a magyar egynyelvűség.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy *a görög nyelv már túlnyomórészt csak a nagyszülők, dédszülők anyanyelve*. Ebből kifolyólag a nemzetiségi nevelési-oktatási intézmények már nem építhetnek a családi nyelvhasználat során elsajátított nemzetiségi nyelvre, a tanulók csekély görög nyelvtudással vagy annak teljes hiányában kezdik meg ilyen irányú tanulmányaikat. Következésképpen a nemzetiségi görög oktatási intézmények elsődleges feladata az anyanyelv újratanítása. Emellett fontos szerepet játszanak a nemzetiségi hagyományok és kultúra átadásában is. A szülők jelentős része kettős céllal iratja be gyermekét a görög nemzetiségi iskolákba: egyrészt fontosnak tartják a nemzetiségi nyelv minél magasabb szintű elsajátítását, másrészt a

hagyományok őrzésében és átörökítésében nagy szerepet tulajdonítanak a nevelési-oktatási intézményeknek. Kevés az a szülő, aki a nemzetiségi nyelvre, mint identitás nélküli idegen nyelvre tekint, vagy a megszerzett idegennyelv-tudásban csak a gyermeke jövőbeni boldogulásának eszközét látja. A görög nemzetiség esetében a nemzetiségi nyelvet még az azt nem beszélő szülők is az önazonosság megőrzése leghangsúlyosabb eszközének tekintik.

„Hol terem a görög tanár?” avagy a görög nemzetiségi pedagógusképzés

Tekintve, hogy a most tanköteleseknek már nem anyanyelve a görög, a nemzetiségi intézmények elsődleges feladata az anyanyelv újratanítása, továbbá a hagyományok átörökítése, az identitásörző tartalmak közvetítése, melynek kulcsszereplője a nemzetiségi pedagógus. Jóllehet, a köznevelési törvény rögzíti, hogy a nemzetiségi anyanyelvű és anyanyelvi közneveléshez az anyanyelvű pedagógusok képzése és továbbképzése állami feladat, megvizsgálva a magyarországi nemzetiségi pedagógusképzést megállapíthatjuk, hogy pillanatnyilag görög nyelvből nincs nemzetiségi óvodapedagógus-képzés, s teljesen hiányzik a felsőoktatási palettáról a görög tanító- és tanárképzés is.

Az úgynevezett bolognai rendszer 2006-os bevezetését megelőzően ötéves képzés keretében lehetett az ELTE Bölcsészettudományi Karán újjörög szakos középiskolai tanári diplomát szerezni. A kétszintű képzés – 3 éves alapképzés (BA) + 2 éves mesterképzés (MA) – bevezetése óta azonban az ELTE BTK-n ez a lehetőség megszűnt: *jelenleg görög szakon nem szerezhető tanári képesítés*. Az illetékes tanszék reményei szerint 2017-ben elindulhat az osztatlan tanárképzés, amely – 5 év + 1 év gyakorlattal – 6 év alatt végezhető el, és MA (Master) végzettséget ad. Az ott végzők szakképesítése „újjörög és nemzetiségi görög nyelv és kultúra tanára” lesz. A görög osztatlan tanárszak minor szak marad, azaz választani kell mellé egy másik tanárszakot is, azaz csak kétszakosként lehet elvégezni. A görög osztatlan tanárképzés

akkreditációs kérelmét már kétszer utasította el az akkreditációs bizottság.

Az újjörög szakon jelenleg nincs semmilyen MA-képzés. Tekintve, hogy az alapképzés nem ad tanári végzettséget, így BA szinten nem is szerezhető sem tanítói, sem tanári diploma. Mivel az osztatlan tanárképzés hat év alatt végezhető el, leghamarabb 2023-ban végeznek görög szakos tanárok, melyekből már így is nagy hiány mutatkozik.

A görög nemzetiségi tanárképzés újdonságnak számítana hazánkban, mert ezen a szakon eddig csak nyelvszakos középiskolai tanári képesítést lehetett szerezni, nemzetiségi tanárit nem. A képzés célját a 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet így határozza meg:

„A képzés célja az iskolai nevelés-oktatás, valamint az iskolai nevelés-oktatás szakképesítés megszerzésére felkészítő szakaszainak évfolyamain, a felnőttképzésben, az újjörög és nemzetiségi görög nyelv és kultúra tantárgy tanítására, az iskola pedagógiai feladatainak ellátására pedagógiai kutatási, tervezési és fejlesztési feladatok végzésére képes tanárok képzése. A végzettek a görög nyelv és kultúra tanításán kívül speciális kisebbségtudományi ismeretek birtokában képesek részt venni a nemzetiségi szervezetek munkájában és a nemzetiségi közéletben, továbbá felkészültek a tanulmányok doktori képzésben való folytatására.”

E célok jogszabályban történő lefektetése is előrelépést mutat. A következő kérdés azonban az, hogy a görög nemzetiségi pedagógusképzés rendelkezik-e megfelelő egyetemi tanári/oktatói bázissal, képes-e a megfelelő nemzetiségi ismeretek és módszerek átadására.

Tekintettel arra, hogy a nemzetiségi köznevelés két legfontosabb eleme a nemzetiségi nyelv és a népiismeret, és ezek legfőbb közvetítője a nemzetiségi pedagógus, kijelenthetjük: a hazai görög nemzetiség szempontjából meghatározó lesz, hogy a jövő nemzetiségi pedagógusai milyen anyanyelvi és népiismereti kompetenciákkal rendelkeznek majd. Ily módon nem csak a nemzetiségi köznevelés, de a nemzetiségek fennmaradása, asszimilációs folyamatuk sebessége is függ a felsőoktatástól, azon belül a nemzetiségi pedagógusképzéstől.

Orsós Anna

A cigány/roma nemzetiségi oktatásról

Egy kutatás tapasztalatai

A magyar köznevelés és felsőoktatás jogszabályi környezetében az elmúlt néhány évben nagy változások történtek. E változások nyomait a cigány/roma nemzetiségi oktatás is magán viseli, ám arról, hogy ezek milyen mértékben érintették e nemzetiség nyelveinek és népiismeretének oktatását

a köznevelési intézményekben, kevés az elérhető információ. Ezért folytattunk vizsgálatot a cigány/roma nemzetiségi oktatást folytató intézmények körében. Online kérdőív keretében tártuk fel 2014/15-ös helyzetüket, nevezetesen azt, hogy a jogszabályi változások mennyire módosították

A szerző a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának docense.

a közoktatási intézmények számát, illetve motivációját a nemzetiségi nyelv- és népismeret tantárgyak bevezetésére.

A cigány nemzetiségi nevelést folytató intézmények száma az éves oktatási statisztikai adatok alapján az elmúlt években folyamatosan csökken. Ez a tény önmagában is veszélyt jelent a cigány közösségek életére, identitására, igazolódik ugyanis az, ami minden kisebbségi helyzetben élő nyelvhasználó közösségben is megfigyelhető. A nyelvhasználat színtereinek szűkebbé válásával a családon belüli nyelvhasználat is egyre inkább visszaszorul, helyébe egyre erőteljesebben a többségi nyelv használata lép be még olyan informális helyzetekben is, amikor a közösség anyanyelvének használata nem ütközik semmiféle akadályokba. A nyelvhasználat visszaszorulásával gyakran a közösséghez való tartozás is gyengül, s a kulturális sokszínűség megőrzése helyett annak feladása és az asszimiláció folyamata figyelhető meg.

Ilyen helyzetekben különösen fontos feladat hárul az oktatásra, amely presztízst teremthet azzal, hogy az iskola falai közé emeli a lokálisan nagyobb létszámban megtalálható nemzetiség (legyen ez bármelyik is a tizenhárom hazai közül) anyanyelvének és/vagy népismeretének tanítását az érvényes jogi szabályozók szerint lehetséges módon.

Tekintettel arra, hogy az elmúlt időszakban számos jogszabályi változás történt, szükségesnek láttam megvizsgálni, vajon ez az új jogszabályi környezet az oka-e annak, hogy a nemzetiségi nevelést igénylő iskolák száma évről évre csökken, vagy a közösségen belül zajlanak olyan folyamatok, amelyek ezek ellenére hatnak.

Magyarországon a nemzetiségi nevelés, oktatás tudásanyagának átadása most is (korábban a kisebbségi oktatás címszó alatt) két tantárgy keretei között, a *nyelvoktatás* és a *népismeret oktatása* során valósul meg. A cigány nemzetiségi nevelés, oktatás keretében megvalósuló nyelvi és/vagy népismeret tantárgyak tanításának fontos célja, hogy hozzájáruljanak a hazai cigány/roma nemzetiség kultúrájának közvetítéséhez és az identitás tudatosításához.

A nyelvoktató nemzetiségi nevelési-oktatási forma a romani és a beás nyelv esetében lehetőséget ad a tanulóknak a legnagyobb számú magyarországi nemzetiséghez tartozó közösségek nyelveinek megismerésére, s a nyelvvesztett családok gyermekei számára e nyelvek meg-, illetve visszatánulására. Nyelv- és oktatáspolitikai szempontból különösen nagy jelentőséggel bír az a tény, hogy e nyelvek az iskolában, tanórai keretben oktathatók. Ez a lehetőség azonban csak akkor jelent érték közvetítést és presztízsnövekedést, amennyiben a folyamat a nyelvtanításhoz szükséges (személyi és tárgyi) feltételrendszerek megléte mentén valósul meg.

A népismeret mint iskolai tantárgy sajátosságából – miszerint a család érték- és hagyománykövetítő szerepét, valamint azok tisztelétét egyre inkább

át kell vállalnia – számos cél s feladat is adódik. A cigány nemzetiségi nevelést, oktatást vállaló iskolák tanulói a kerettanterv előírásai szerint megismerkednek a legfontosabb hagyományokkal, az életmódbeli szokásokkal és a nemzetiség kultúrájával. Erre építve, az életkori sajátosságaikat figyelembe véve, a fokozatosság elve alapján szereznek ismereteket a nemzetiség történelméről, néprajzáról, nyelvéről, irodalmáról stb. A népismeret

tantárgy tanulása a diákok számára lehetővé teszi, hogy toleránsak, nyitottak legyenek a máság iránt s tudatosabbak magukkal. Ezáltal válnak majd más nemzetiségek és népek, különböző kultúrák elfogadására is alkalmassá.

A célok teljes körű megvalósulását nehezíti, hogy bár a valóságban a nemzetiségi nevelésben, oktatásban való részvétel nem alanyi és másokat kizáró jog, Magyarország Alaptörvénye formálisan is lehetővé teszi, hogy a nemzetiséghez tartozókkal egy sorban a nemzetiséghez nem tartozók is a nemzetiségi pedagógiai program szerint tanuljanak, mégis – a korábbi szabályozást érdemben megismételve – továbbra is kifejezetten a Magyarországon élő nemzetiségek (alanyi) jogaként jelöli meg az anyanyelvű oktatáshoz való jogot. Így még mindig kevés lehetőség nyílik a nem az adott nemzetiséghez tartozóknak megismerni egy másik nép kultúráját.

2015 tavaszán a cigány/roma nemzetiségi oktatást folytató intézmények körében végeztem vizsgálatot, melynek eredményeit – a teljesség igénye nélkül – összegzem a továbbiakban. Mivel a nemzetiségi programot indító intézmények maguk döntenek el, hogy a program nyelvi vagy népismereti, esetleg mindkét részét indítják, egymástól elkülönítve kerül ismertetésre a kutatás nyelvoktatásra és a népismeret tanításra vonatkozó része.

A nemzetiségi oktatás keretei

Jelenleg a magyarországi iskolák elfogadott pedagógiai programok szerint működnek, amelyeknek egyik legfontosabb eleme a helyi tanterv. A helyi tantervek a Nemzeti alaptantervre (NAT) épültek, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet által 2012-ben készített kerettantervei pedig köztes szabályozóként lépnek be a NAT és a helyi tantervek közé. A NAT, a kerettanterv és a helyi tanterv funkcióját a 2011. évi köznevelési törvény (CXC. tv.) határozza meg. A kerettanterv, amely az átjárhatóságot és a rendszerszerűséget biztosítja, a NAT-on alapul. A NAT tehát a kerettanterv fejlesztésének kiindulópontja, amelyben nem iskolafokozatonként, nem iskolatípusonként, nem évfolyamonként, hanem együttesen, a tantárgyi logikába integrálva jelenik meg az a műveltséganyag, amelyet a köznevelési intézményekben a pedagógusoknak át kell adniuk.

A mindenki számára kötelező kerettantervek mellett kiadásra kerültek a *nemzetiségi iskolák keret-*

tantervei is. A nemzetiségi nevelés-oktatás szabályait valamennyi nemzetiség, köztük a cigányok/romák esetében is egységes jogszabályi feltételek határozzák meg. Megszervezésének kezdeményezése, az abban való részvétel a szülők írásos igénye alapján valósul meg, az időkeretét, tartalmát meghatározó jogszabályok (irányelv, kerettantervek) az országos nemzetiségi önkormányzatok egyetértésével kerültek kiadásra. A nemzetiségi nevelést, oktatást az irányelvben meghatározottak szerint kell megszervezni, a nemzetiségi kerettantervek alkalmazása is kötelező. A nemzetiségi nevelés-oktatás az adott nemzetiség nyelvének, kultúrájának, hagyományainak átörökítéséről szól. Legalább nyolc, azonos nemzetiséghez tartozó szülő írásos kérelmére kötelező megszervezni, az intézmény vezetőjének ebben nincs mérlegelési joga.

A nemzetiségi óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 17/2013. (III.1.) EMMI rendelet (a továbbiakban: nemzetiségi irányelv) tartalmazza (nem teljes körűen) valamennyi nemzetiség, valamennyi oktatási formára kiterjedő részletes fejlesztési feladatait.

Eszerint „(2) Amennyiben legalább nyolc, azonos nemzetiséghez tartozó szülő azt kezdeményezi, a nemzetiségi óvodai nevelést, nemzetiségi iskolai nevelés-oktatást a kérelem beérkezését követő naptári évben kezdődő nevelési évtől, tanévtől felmenő rendszerben meg kell szervezni, feltéve, hogy legalább nyolc gyermek, tanuló valóban be is iratkozik az óvodába, iskolába.

8. § (1) A nemzetiségi nevelés-oktatást a következő oktatási formák szerint lehet megszervezni:

- a) anyanyelvű nevelés-oktatás,
- b) kétnyelvű nemzetiségi nevelés-oktatás,
- c) nyelvoktató nemzetiségi nevelés-oktatás,
- d) magyar nyelvű roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatás,
- e) kiegészítő nemzetiségi nevelés-oktatás.

10. § (3) A nyelvoktató nemzetiségi nevelési-oktatási formában a heti kötelező órakeretből a nemzetiségi nyelv és irodalom oktatására legalább négy, a horvát, német, román, szerb, szlovák és szlovén nyelv oktatására legalább öt, a romani vagy beás nyelv oktatására legalább három tanórát szükséges biztosítani” (kiemelés a szerzőtől).

A cigány/roma nevelés-oktatást illetően az 1-4., 5-8., 9-12. évfolyamos szakaszokra elkészültek a cigány népismeret (heti egy órás), a beás nyelv és irodalom, valamint a romani nyelv és irodalom tantárgyak kerettantervei.

A jogi szabályozásról összességében elmondható, hogy célja a köznevelési rendszer megújítása, a nevelés-oktatás színvonalának emelése és hatékonyságának növelése.

Fontos lenne, hogy az ehhez szükséges személyi, tárgyi, pénzügyi feltételek a lehető legkiegyensúlyozottabban mindenhol rendelkezésre álljanak. Ugyanilyen fontos elvárás ez a nemzetiségi nevelés-oktatás esetén is, ahol ezek megvalósulása még komoly nehézségekbe ütközik.

Az ilyen esetekről A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 99. § (3)-(5) bekezdései értelmében a nyelvoktatás kapcsán a következőképpen rendelkezik:

„(3) Ha nincs a képzés szakirányának megfelelő hazai felsőfokú pedagógusképzés, vagy megfelelő végzettségű és szakképzettségű pedagógussal nem tudják ellátni a feladatot, a nemzetiségi óvodai nevelésben, iskolai nevelés-oktatásban, kollégiumi nevelésben pedagógus-munkakört tölthet be, továbbá vezetői megbízást kaphat az is, aki az e törvény 3. mellékletében foglaltak vagy az átmeneti, továbbá a kivételi szabályok szerint pedagógus-munkakört tölthet be az óvodában, iskolában, kollégiumban, valamint az adott nyelvből legalább középfokú „komplex” típusú államilag elismert nyelvvizsga bizonyítvánnyal vagy azzal egyenértékű okirattal rendelkezik.

(5) A nemzetiségi nyelv oktatására a bolgár, a cigány (romani vagy beás), a görög, a lengyel, az örmény, a ruszin, az ukrán nyelv oktatása esetében alkalmazható az is, aki pedagógus szakképzettséggel és az adott nyelvből felsőfokú „komplex” típusú államilag elismert nyelvvizsga bizonyítvánnyal vagy azzal egyenértékű okirattal rendelkezik” (kiemelés a szerzőtől).

A népismeret oktatására vonatkozóan a köznevelési törvény a népismeretet oktató pedagógusokkal szemben nem határoz meg képesítési feltételeket, nem csak a cigány/roma, de a többi nemzetiségre vonatkozóan sem. A nemzetiségi népismeret a nemzetiségek néprajzát, történelmét, kultúráját, hagyományait, társadalmi önszerveződését, a nemzetiségi önkormányzatokat és az anyaországukról szóló ismereteket felölelő komplex tantárgy, ezen ismeretek tanítására való felkészítés része a nemzetiségi tanárképzésnek.

A magyarországi egyetemi alap- és mesterképzésben a cigányok/romák népismeretéről a hazai egyetemek közül azonban egyedül a Pécsi Tudományegyetem BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszékén oktatnak (2006 óta). Problémát jelent, hogy a törvény az alkalmazási feltételek között nem jelöli meg ilyen végzettségű pedagógus alkalmazását a cigány/roma nemzetiségi népismeretet tanító intézményekben, így vannak olyan intézmények, ahol szakirányú képzettség nélkül tanítják e tantárgyakat, miközben a szakképzettséggel rendelkezőknek elhelyezkedési gondjaik vannak.

A nemzetiségi irányelv és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve alapján a korábbi időszaktól eltérően új szabály, hogy a nemzetiségi népismeretet – a cigányok/romák kivételével – anyanyelven kell oktatni, ezáltal biztosítható, hogy a tantárgyat a nemzetiségek nyelvét, kultúráját ismerő pedagógus oktassa. A cigány/roma népismeret oktatása folyhat magyar nyelven is, tekintettel arra, hogy a magyarországi cigányság jelentős része egykori anyanyelvét már sok nemzedékkal ezelőtt elfelejtette. Problémát ez esetben a cigány kultúra hiányos ismerete jelent, hisz ez eddig a nemzeti alaptantervnek nem volt része, a tanárképzés alapozó kurzusainak sok felsőoktatási intézményben pedig ma sem az.

A nemzetiségi nevelés-oktatás szervezési körülményei

Amennyiben az intézmény nemzetiségi oktatást szervez, felmenő rendszerben teheti ezt meg, és pedagógiai programjában, helyi tantervében ennek az első évfolyamtól a tizenkettedik évfolyamig szerepnie kell.

A nemzetiségi népismeret tanítása önálló tantárgyként az adott nemzetiség nyelvén folyik, ám a cigány/roma nemzetiség esetében, ahogy erről már szó volt, a népismeret oktatása magyar nyelven is folyhat.

A nemzetiségi nyelvet is oktató intézményekben a nemzetiségi nyelv és irodalom oktatására legalább négy, a horvát, német, román, szerb, szlovák és szlovén nyelv oktatására legalább öt, a romani vagy beás nyelv oktatására legalább három tanórát szükséges biztosítani.

A romani és beás nyelv óraszámbeli eltéréseinek oka, hogy a nemzetiségi oktatást végző intézmények nem támogatták a NAT nemzetiségi oktatásának azon részét, mely heti 5 órát írt elő a nemzetiségi nyelvoktatás bevezetésére. Az intézmények álláspontja szerint a nemzetiségi oktatást folytató intézmények többségében a bevezetéshez szükséges humán erőforrás nem biztosított, így a megfelelő színvonalú nyelvoktatás sem garantálható. Az indokokat összegyűjtve, az Országos Roma Önkormányzat 2012-ben benyújtott állásfoglalását elfogadva a romani és beás nyelv heti óraszám 3 órára módosult.

A kutatás: célok, hipotézisek

Kutatásom során fontosnak tartottam a jogszabályi háttér áttekintésén túl azt is megvizsgálni, hogy mennyire változott a közoktatási intézmények száma, illetve motivációja a nemzetiségi nyelv- és népismeret tantárgyak bevezetésére. Azt is vizsgáltam, hogy azok az intézmények, amelyek vállalták a cigány/roma nemzetiségi oktatás bevezetését, milyen személyi és tárgyi feltételekkel rendelkeznek, milyen igényeket támasztanak, milyen segítséget várnak napi munkájukhoz.

Feltételezésem szerint a rendszerszintű hátrányok (a nem megfelelő vagy hiányos nyelvismeret, a hiányzó nemzetiségi tanárképzés, a személyi, tárgyi feltételek egyenetlensége) hozzájárulnak ahhoz, hogy a cigány/roma nemzetiségi oktatás esetében hazánkban nem valósul meg a minőségi oktatáshoz való hozzáférés. A hiányos feltételek valamint az a tény, hogy a normatív támogatás helyett feladatfinanszírozás lépett életbe ezen a területen, csökkentette ugyan a nemzetiségi oktatást biztosító intézmények számát, ám még így is aránytalanul sokhelyütt folytatnak cigány/roma nemzetiségi oktatást. Ez valószínűleg nagy teher a szakirányú képzettség nélküli pedagógusok számára, ezért felveti annak a kérdését, hogy a szülői igényeken túl, mi motiválja az intézményeket e program elindítására.

Kutatásom során nem tértem ki a tanulók iskolai teljesítményeinek vizsgálatára. Így arra a kérdésre sem tudok vizsgálatom alapján válaszolni, hogy ez a képzési forma vajon nem jelent-e alkalmat néhány köznevelési intézmény számára a cigány/roma nemzetiségi oktatásban részesülő tanulók elkülönült kezelésére.

A kutatás mintája

A kutatás 2015 tavaszán valósult meg, a 2013/14-es tanév *statisztikai adatai alapján nyilvántartott cigány/roma nemzetiségi oktatást folytató intézmények vezetőinek online kérdőívvel történt megkeresésével.*

Az online kérdőív kiegészítő módszereként a nemzetiségi oktatást folytató intézmények közül néhányban *interjút* készítettünk, melynek célja a kérdőív és az interjúban adott válaszok összevetésén túl, további információ gyűjtése volt az intézményben zajló nemzetiségi nevelésről, oktatásról.

Az adatkérdezés első fázisában a KIRSTAT adatbázisban található 383 cigány nemzetiségi oktatást folytató intézmény 32 százaléka, mindössze 125 intézmény küldte vissza a kitöltött kérdőívet. Egy ismételt emlékeztető kérés még további kérdőívek beérkezését jelentette, így a jelenlegi kutatás adatbázisát 181 intézmény adatai jelentik. Bár a kérdőívek 47 százalékos visszaérkezése viszonylag jó eredménynek számít, a minta nem tekinthető teljesnek, de nagy valószínűséggel jól tükrözi a cigány nemzetiségi oktatást végzők körének helyzetét, és lehetővé teszi az intézmények többségére jellemző tendenciák, összefüggések feltárását.

A nyelvoktató intézményekben folytatott kutatás néhány eredményéről

A nyelveket tanulók száma

A megkérdezett intézmények (181 intézmény) 12 százalékaiban, mindössze 22-ben valósul meg cigány nyelvoktatás. A 22 intézmény közül tízben csak a beás nyelv, tizenegyben a romani, egy intézményben mindkét nyelv oktatása zajlik. A nyelvoktatásban részesülő tanulók száma a vizsgált intézményi adatok alapján 2913 fő, ebből a beás nyelvet 837 fő, a romani lovári dialektusát pedig 2076 fő tanulja.

A romanil beás nyelvet oktatók képzettsége

A vizsgált intézményekben beás nyelvet tizenketten, romanit tizenheten oktatnak. A törvény által előírt feltételeknek azonban mindösszesen 31 százaléka felel meg. A beást oktatók 50, a romanit oktatók 11 százaléka rendelkezik a törvény által előírt végzettséggel. A legtöbb oktató ugyan rendelkezik pedagógus végzettséggel, de az adott nyelvből csak „középfokú nyelvvizsga bizonyítvánnyal vagy azzal egyenértékű okirattal bír.”

Az 1. táblázatból látható, hogy mindkét nyelv oktatói között találunk olyat, aki ugyan pedagógus, de

se szakirányú végzettséggel, se nyelvvizsgával vagy azzal egyenértékű vizsgabizonyítvánnyal nem rendelkezik abból a nyelvből, amit tanít. De azt is megfigyelhetjük, hogy van olyan oktató is a pályán, aki vélhetően jól beszéli a nyelvet, mert „felsőfokú nyelvvizsga bizonyítvánnyal rendelkezik, ám nincs pedagógus végzettsége.”

Az oktatók képzettsége	Beás	Romani
Pedagógus diploma és felsőfokú nyelvvizsga	6	2
Pedagógus diploma és középfokú nyelvvizsga	3	11
Nem pedagógus, de középfokú nyelvvizsgája van	-	1
Nem pedagógus, de felsőfokú nyelvvizsgája van	1	-
Egyéb diploma és felsőfokú nyelvvizsga	1	-
Tanító, angolnyelvtanár, Erdélyből áttelepült, nyelvvizsga nélkül	1	-
Nemzetiségi (cigány/roma) tanító	-	2
Pedagógus szakirányú végzettség és nyelvvizsga nélkül	-	2
Összesen	12	18

1. táblázat: A beás/romani nyelvet oktatók végzettsége

A nyelvoktatás helyi szabályozása

A nyelvoktatást folytató 21 intézményalapító okirata tartalmazza a cigány nyelv oktatását Nyelvoktató nemzetiségi nevelés-oktatás (beás) és /vagy (lovári) címszó alatt. Az egyik egyházi fenntartású intézmény vezetőjének adatközlése alapján, intézményében a nyelvoktatás az integráltan valósul meg. A 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelet a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve rendelkezik többek között a nemzetiségi nyelv és irodalom, valamint a nemzetiségi népismeret oktatásához szükséges időkeret biztosításának szabályozásáról. Eszerint nyelvoktató nemzetiségi nevelési-oktatási formában a beás és a romani nyelv esetében a heti kötelező órakeretből kell legalább három tanórát biztosítani, így az integrált módon való nyelvoktatási gyakorlat ellentmond a jelenlegi szabályozásnak.

Az adatközlő intézmények mindegyike rendelkezik helyi tantervvel és ismerik azokat a szabályozókat, amelyek a nemzetiségi nevelés-oktatás bevezetését és annak folytatását tartalmazzák. Ennek ellentmondani látszik a kérdőív következő kérdésére adott válasz, amely arra kérdezett rá, hogy milyen heti óraszámokban tanítják a vállalt nyelveket (2. táblázat). Bár a nemzetiségi irányelvek egyértelműen meghatározzák a nyelvoktatásra fordítható minimális óraszámot (heti három óra, az intézmények 42 százalékában mégis kevesebb órában folyik nyelvoktatás, mint a kötelezően előírt minimális óraszám).

heti óraszámok	intézmények száma
2 óra	9
3 óra	4
4 óra	2
5 óra	1
nem értelmezhető válasz	1
nem válaszolt	4
Összesen	21

2. táblázat: A beás/romani nyelv heti óraszámja

A kutatás nyelvoktatásra vonatkozó összegző megállapításai

Az a kiinduló hipotézis, miszerint a nyelvoktatást nehezítő rendszerszintű hátrányok (a nem megfelelő vagy hiányos nemzetiségi tanárképzés, személyi, tárgyi feltételek egyenetlensége) hozzájárulnak ahhoz, hogy azt mondhassuk: a cigány/roma nemzetiségi oktatás esetében hazánkban nem valósul meg a minőségi oktatáshoz való hozzáférés, – igazolódott.

A romani és beás nyelv oktatásának feltételei még sem a köznevelés, közoktatás sem a felsőoktatás szintjén nem teremtődtek meg kielégítő módon. A nyelvoktatáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételek csak részlegesen állnak az intézmények rendelkezésére, ezért a nemzetiségi nevelés, oktatás céljainak megvalósulása is részleges.

A nyelvoktató nemzetiségi nevelés bevezetése során a cigány nyelveket érintő megengedő jellegű rendeletmódosítások (óraszám, alkalmazási feltételek) e nyelvek presztízsét, más kisebbségi nyelvekkel összehasonlítva, nem emelik.

A cigány/roma nemzetiségi oktatás 2014/15-ös tanévi helyzetét vizsgálva sok esetben e feltételek hiánya miatt *nem alkalmazkodik / nem tud alkalmazkodni* az új jogszabályi környezethez. (A vizsgált intézményekben cigány nyelveket oktatók 31 százaléka rendelkezik a törvény által előírt – a cigány/roma nemzetiség esetében megengedő – alkalmazási feltételekkel.)

A nyelvtanárképzés feltételeinek végiggondolása és kidolgozása egyre sürgetőbb feladattá vált. Ám nem csupán ennek hiánya akadályozza a széles körű, igényes romani/beás nyelvoktatást. Néhány kivételtől eltekintve továbbra sem állnak rendelkezésre a tárgyi feltételek: hiányoznak azok a tankönyvek, oktatási segédanyagok, amelyek nélkülözhetetlenek az ilyen programokhoz.

A személyi és tárgyi feltételek hiányossága mellett a nyelv/nyelvek, nyelvjárások jelenlegi állapota is nehezíti az iskolai oktathatóságot (normanyelv, standardizáció hiánya).

Ha Magyarországon az állam és a társadalom minden elvárhatóat megtenne a cigány pedagógusok képzése és a cigány nyelvű tananyagok készítésének támogatása terén, akkor is lennének súlyos szakmai, nyelvészeti és nyelvpedagógiai problémák, melyeket csak szakemberek (nyelvészek, tanárok)

oldhatnak meg. Ahhoz, hogy a cigány nyelvek oktatása sikeres is legyen, gondos, előzetesen előkészített nyelvészeti, nyelvpedagógiai kutatásokra van szükség. A jószándék és a politikai akarat szakszerű nyelvészeti, nyelvpedagógiai előkészítés nélkül kudarcra van ítélve. Cigányságunk oktatási problémáinak enyhítéséhez óriási szükség van nyelvészeti alap kutatásokra és alkalmazott nyelvpedagógiai kutatásokra. Nyilvánvaló, hogy az ilyen kutatásokat a többségi (magyar) nyelvészek és tanárok segíthetik, de a munka oroszlánrészét cigány nyelvészeknek, egyetemi hallgatóknak, tanároknak és kutatóknak kellene elvégezniük (Kontra, 2001).

A cigány nyelvoktatás és főleg az anyanyelvű oktatás megvalósítása ugyan hosszabb időt igénylő folyamat, ám ebben az ügyben évek óta nem történt komoly előrelépés. Miként kutatásaim empirikus adatai is alátámasztják, a nyelvvesztés, a nyelvi asszimiláció folytatódik, hovatovább visszafordíthatatlanná válik, ezért a munkát haladéktalanul el kell kezdeni.

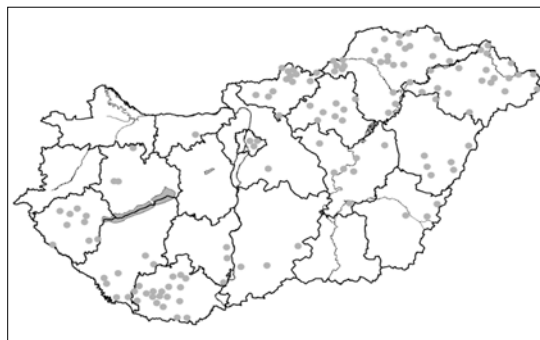
A cigány/roma népismeretet oktató intézmények körében folytatott vizsgálat eredményeiről

A 2014/15-ös tanévben a magyar nyelven roma nemzetiségi oktatást folytató intézmények száma 134 volt. Ez az adatszolgáltatásban részt vevő 181 intézmény 74 százalékát jelenti. *A tantárgy keretében a vizsgált tanévben összesen 24 325 tanulót oktattak*, a kutatás kérdéseire nem válaszolt minden intézmény, a választ adó intézményekben a tanulólétszám 23 531 fő.

Az alapvető jogok biztosa 2014-es évi a nemzetiségi középiskolai oktatásról szóló jelentésében olvasható, hogy a cigány/roma népismeretet tanulók száma csökkenő tendenciát mutat, még akkor is, ha az általunk végzett vizsgálat nem tekinthető teljesnek. A csökkenés oka nagy valószínűséggel a kiegészítő normatíva megszűnésével magyarázható, ez ugyanis nagy motiváló erőt jelentett és egyben megoldást nyújtott az iskola egyéb problémáinak orvoslására is. Ez az érv az intézményvezetők által kitöltött kérdőívekben meg is jelenik indokként.

Az online kérdőívek válaszai alapján cigány/roma népismeretet 123 általános iskola, öt összetett intézmény (általános iskola, gimnázium, szakközép- vagy szakiskola), négy középiskola, egy szakiskola és egy EGYMI (Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény) tanít.

Intézménytípus	Intézmények száma	Tanulók létszáma
Általános iskola	123	21 361
Összetett intézmény	5	1466
Középiskola	4	694
Szakiskola	1	74
EGYMI	1	36
Összesen	134	23 631

A 2014/2015-ös tanévben cigány/roma népismeretet oktató intézmények térképe (Készítette: Híves Tamás)

A vizsgált intézmények közül 121-et (90%) a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ tart fenn, a továbbiak között kilencnek egyház, kettőnek országos nemzetiségi önkormányzat, egynek egyesület, egynek kft. a fenntartója.

A népismeret oktatása az intézmények mind-egyikében magyar nyelven történik. Mellette öt intézményben a romani, hétben a beás, egyben pedig mindkét cigány nyelvet is oktatják.

A népismeret oktatásával 194 fő foglalkozik, 64 intézményben egy fő, 65 intézményben pedig iskolánként két fő áll az e tantárgyat tanulók rendelkezésére. A kollégák kevés kivétellel szinte mindannyian kinevezéssel tanítanak, mindössze három olyan kollégát találtunk, aki megbízással látja el ezt a feladatot. Ahogy ezt a nyelvoktató kollégák esetében is megfigyelhettük, e tantárgyat is döntően nők (76%) tanítják.

A nemzetiségi népismeret oktatása különösen fontos egy olyan nemzetiség esetében, amely kultúrájáról, történelméről, hagyományairól egyre kevesebbet tud, információi intézményes módon nem megerősítettek, ezért hajlamos azt értéktelennek gondolni. Elengedhetetlenül fontos, hogy e tantárgy tanítása keretében releváns ismeretek korszerű módszerekkel kerüljenek feldolgozásra és átadásra, elősegítve a diákok előítélet-mentes gondolkodásának, aktív szerepvállalásának és reális, pozitív cigányképeinek/identitásának kialakulását. A népismeret oktatása során szélesebb körű ismeretek átadására és bonyolult, a társadalom több szegmensébe erősen beágyazott összefüggésrendszerek megértésére van szükség. Mindemellett fontos lenne támogatni egy reális, pozitív cigány identitás kialakulását is, amely elősegítheti, hogy a gyerekek magabiztosan álljanak ki a történelmében és hagyományáiban gazdag cigány kultúra mellett.

A jelen kutatás cigány nemzetiségi népismeretre vonatkozó eredményei alapján azt látjuk, hogy a célok megvalósulását elősegítő személyi és tárgyi feltételek e tantárgy tanítása során sem teremtődtek meg.

3. táblázat: A cigány/roma népismeretet oktató intézmények típusai és a népismeret oktatásában részesülő tanulók száma

A cigány/roma népismeret oktatását leginkább azokban az intézményekben vezetik be, ahol a legtöbb a halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy cigány/roma tanuló, ahol a tanulókkal kapcsolatos pedagógiai, illetve nevelési problémák sokkal gyakoribbak, mint másol. Ugyanakkor ezeknek az intézményeknek csak kis százaléka igaz, hogy a személyi/tárgyi feltételei ideálisak, és minden adott a problémák szakszerű kezeléséhez. A legtöbb intézményben sem a tantárgy tanításához szükséges kompetenciákkal rendelkező pedagógust, sem olyan tankönyveket nem találunk, amelyek a cigány/roma nemzetiségi oktatás színvonalát ugyanolyan szinten segítenék, mint más tantárgyakét. E tantárgy tanítói között a kutatás során mindenféle elkötelezettség és speciális tudás nélküli pedagógusokat is találtunk.

Mindenképpen szükséges a cigány/roma népismeret tanítását újragondolni és a pedagógusképzés, pedagógus-továbbképzés rendszerében mihamarabb helyet találni azoknak a szaktudással rendelkező pedagógusoknak, akik e tantárgyak képzett szakemberei lesznek. Ideiglenes megoldást jelenthetne, ha a népismeret tanítása kötelező, minősített továbbképzésen való részvételhez köthető lenne – az akkreditált szakképzések már kínálnak erre lehetőséget.

Tekintettel arra, hogy a cigány/roma népismereti tankönyvek, digitális tananyagok, szemléltetőeszközök, segédanyagok kínálata szűkös és kérdéses színvonalú, nincs is olyan elérhető tankönyv, amely egyedül, más könyvek használata nélkül megfelelne a NAT és a kerettanterv elvárásainak, ezért mindenképpen szükséges e hiányzó tankönyvek megalkotása.

Összegzés

A cigány/roma nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzetének áttekintése során azon intézmények vizsgálata történt meg, amelyek a 2014/2015-ös tanév során beás és/vagy romani nyelvoktató és/vagy cigány/roma népismeret tantárgyakat tanítottak a cigány nemzetiségi nevelés-oktatás keretében.

A cigány/roma nemzetiségi képzés során több rendszerszintű probléma nehezíti az intézmények munkáját.

A nem megfelelő vagy hiányos nemzetiségi tanárképzés, személyi, tárgyi feltételek egyenetlensége mind azt igazolja, hogy hazánkban a cigány/roma nemzetiségi oktatás esetében nem valósul meg a minőségi oktatáshoz való hozzáférés.

Sem a nyelvoktatás, sem a népismeret tantárgy tanítása során a megengedő jellegű rendeletmódosítások (óraszám, alkalmazási feltételek) ellenére sem teremtődtek meg kielégítő módon az oktatás feltételei, ezért a nemzetiségi nevelés, oktatás céljainak megvalósulása is csak részlegesnek mondható.

A cigány/roma nemzetiségi oktatás 2014/15-ös tanévi helyzetét vizsgálva sok esetben e feltételek hiánya miatt *nem alkalmazkodik, illetve nem tud alkalmazkodik* az új jogszabályi környezethez, így annak a „jogossága” a kutatás során is felvázolt tényezők miatt megkérdőjelezhető. Az oktatási forma bevezetésének motivációjában alkalmanként a szülői igény is kétségbe vonható, a létszám adatok ugyanis azt látszanak igazolni, hogy az igénylést helyenként főként az intézményi érdek határozta meg.

A vizsgált intézmények között nem egy olyan található, amelyben a cigány/roma nemzetiségi nevelés-oktatásnak sokszor nincs tartalma, a feladattal megbízott pedagógusok nem rendelkeznek azokkal a tudásokkal és tárgyi feltételekkel, amelyek szükségesek lennének, így az egyébként döntően a hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű tanulók – köztük a főként cigány/roma tanulók – minőségi oktatáshoz való hozzáférése emiatt sem valósul meg.

Fejlesztési, változtatási javaslatok

Bár a jogszabályok lehetővé teszik a nemzetiségi nevelés-oktatást, ennek teljes rendszerét szükséges újragondolni, s a rendelkezésre álló feltételekből kiindulva kialakítani azt a célrendszert, amely mentén működik, és amelyhez szükséges a személyi és tárgyi feltételeket is megteremtteni. Mindemellett:

- Szükségesnek tűnik a cigány/roma nemzetiségi tanárképzést megteremtteni,

- a pályán lévő pedagógusok képzését, továbbképzését az átmeneti időszak miatt újragondolni és újraszabályozni.

- A köznevelésről szóló törvény egyes feladatok (mint az intézményvezetői, szakértői, gyakorlatvezetői feladatok) ellátását a pedagógus szakképzettség mellett a pedagógus szakvizsga teljesítéséhez köti. A pedagógus szakvizsga szakirányú továbbképzésben teljesíthető, ennek országos lehetőségeit szükséges lenne számba venni és a felsőoktatási intézményekben nagyobb nyilvánosság előtt hirdetni.

- Szükséges a nyelveket oktató egyetemek és az MTA Nyelvtudományi Intézetének együttműködése. Az egyetemek a hiányzó alapkutatásokhoz biztosítani tudják a hallgatókat, a terepet és a szakértelmet, a Nyelvtudományi Intézet nyelvészei hozzájárulnak e nyelvek elméleti, szakmai háttérének megerősítéséhez.

- Fontos, hogy az eddig elért eredményeket az egyetemek a nyelvoktatás során használni tudják, kipróbálhassák, s az eredményeket korrigálják – ezért nélkülözhetetlen az egyetemek és a Nyelvtudományi Intézet együttműködése.

- Egy átgondolt és alapos nyelvtervezési stratégia kialakítása érdekében további tudományos igényű kutatások, felmérések szükségesek úgy a beás, mint a romani nyelvet beszélő cigány közösségek nyelvi állapotáról.

- Bár van érdeklődés a cigány nyelvek iránt, a nyelvtanulási igények kielégítéséhez szükséges feltételek hiányoznak (nyelvtanfolyamok, továbbképzések a nyelvet tanítóknak, nyelvkönyvek, multimédiás eszközök stb.).

• Tudományos alapú nyelvtervezés és standardizálás hiányában – éppen a társadalmi érdeklődés növekedése miatt – nagy a veszélye a tudományos szemléletet nélkülöző munkák elterjedésének.

• Az eddigi és a továbbiakban leírt tevékenységek pótlásával megalapozódhatna a meglévő felsőoktatási szerkezetbe beépülő nemzetiségi nyelvtanárképzés, melynek ma még sem a személyi, sem a tárgyi feltételei nincsenek meg.

• A kutatási fejlesztési feladatok mellett – mindkét nyelvet érintő (beás, romani) – innovációs fejlesztésekre is szükség van. A szótári munkálatok, számítógépes korpusznyelvészet, egy nyelvészeti tudományos és információs központ kialakítása pedig a beás nyelv területén elért eredmények korszerű rögzítése és tárolása miatt válik fontossá.

A megvalósítandó feladatok köre feltehetően ennél jóval szélesebb, ám e munkálatok megkezdésével – a nyelvi közösség identitásának és nyelvhasználatának megerősítése érdekében valamint a nyelvcsere folyamatának intenzitása miatt – sokáig nem késlekedhetünk. A magyarországi két cigány nyelv beszélői körében a nyelv átörökítése ugyanis már nem folyamatos, az igény viszont a nyelv elsajátítására – igaz, változó erősséggel – minden korosztály esetében megfigyelhető. Ezt a feladatot szinte kivétel nélkül az oktatási intézményekre bízják a családok. A jelenlegi körülmények között azonban a köznevelés az előzőekben ismertetett hiányok miatt ezt a feladatot nem tudja maradéktalanul ellátni, hisz a megvalósuláshoz szükséges alapfeltételek sem biztosítottak. Ha pedig egy nyelvet nem használnak az oktatásban, az súlyosan veszélyezteti a nyelv fennmaradását is.

E hiányok pótlása csak nagyon körültekintő, ám nagyon aktuális nyelvpolitika segítségével lehetséges. A hazai nyelvpolitika a magyarországi cigány nyelvek, így a beás nyelv státusz- és korpusztervezési feladatait nem tekinti elegendő mértékben fontosnak, intézkedései ezek megvalósulását nem szorgalmazzák. E téren egyfajta halogató álláspont érzékelhető. Ez azonban rendkívül veszélyes politika egy kisebbség számára, hisz a tétlenség teljes nyelvvesztést okozhat, mely azonban – különösen

egy anyaországgal nem rendelkező kisebbség esetében – az alapvető emberi és nyelvi jogok szempontjából sem megengedhető, súlyos „nyelvi és oktatási diszkrimináció”-t jelent (vö. *Kontra*, 2003).

Az államnak tehát mielőbb meg kell teremtenie a magyarországi cigány/roma nemzetiségi tanárképzés feltételeit, melynek része a beás és a romani nyelvtanárképzés is. Ezek megteremtéséig indokoltnak tűnik az átmeneti időszak teendőinek végiggondolása is.

Irodalom:

Barth, F. (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Régió*, 1. sz.2–25.

Bartha Csilla (1996): A kétnyelvűség-kutatás szociolingvisztikai módszerei. In: Terts István (szerk.): *Nyelv, nyelvész, társadalom. Emlékkönyv Szépe György 65. születésnapjára*. 1. köt. JPTE –PMSZ Programiroda, Pécs,19–24.

Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Forray R. Katalin (2001): A cigány nyelvek helyzete az iskolai oktatásban. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): *Cigány nyelvek nemzetközi szeminárium*. Gypsy Studies – Cigány tanulmányok 6., Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Romológia Tanszék, Pécs, 57–64.

Kemény István, Janky Béla és Lengyel Gabriella (2004): A magyarországi cigányság 1971–2003. Gondolat – MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Kontra Miklós (2001): Egy s más a kétnyelvűségről. In: Sándor Klára (szerk.): *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*. JGYF Kiadó, Szeged, 69–82.

Kontra Miklós (2003): Cigányaink, nyelveik és jogaik. *Kritika*,1. sz. 24–26.

Orsós Anna (2005): A nyelvi másság dimenziói: A beás nyelv megőrzésének lehetőségei. *Educatio*, 1. sz. 186–194.

Orsós Anna (2012): A beás nyelv megőrzésének lehetőségeiről. *Metszéspontok sorozat* 2. köt. Szerk.: Forray R Katalin; Meleg Csilla; Kéri Katalin; Barakonyi Károly; Bárdossy Ildikó; Héjjas Andreas. Virágmandula Kft., Pécs.

Pálmáiné Orsós Anna (2004): A beás nyelv szociolingvisztikai helyzete. *Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok*. 10. köt. – Friss kutatások a romológia körében. PTE BTK, Pécs,15–25.

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2017-re!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség)

A folyóirat előfizethető átutalással:

a Filantróp Társaság Barátság Egyesülete OTP-számlaszámán: 11711034-20813402

e-mail címeink: baratsag@upcmail.hu, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!

Emléknapp a magyarországi szlovének első tudós kutatója, Pável Ágoston tiszteletére

A rendezvény fővédnökei: Kissné Köles Erika, az Országgyűlés szlovén nemzetiségi szószólója és Szalayné Sándor Erzsébet, a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes

Pável Ágoston, a magyarországi szlovének első hivatásos tudós kutatója születésének 130. évfordulója adott alkalmat arra, hogy 2016. november 23-án az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában emléknapp szervezésével emlékezzünk a kiváló ember és tudós munkásságára. Pável Ágoston az utolsó igazi polihistorok egyike volt: tanárként, nyelvészként, néprajzkutatóként, költőként és műfordítóként egyaránt maradandót alkotott. Nemcsak szűkebb közössége, a magyarországi szlovének számára, Vas megye szellemi életének egyik legkiemelkedőbb alakjaként a többségi társadalom által is elismert, máig ható kulturális értékeket teremtett.

Az emléknapot Ksenija Škrilec asszony, a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete, a régió országgyűlési képviselői, illetve számos muravidéki s rábavidéki szlovén és magyar település vezetője mellett a hazai szlovén közösség nagy számban megjelent képviselői, valamint számos más hazai nemzetiség vezetői, szószólói is megtisztelték jelenlétükkel.

Szalayné Sándor Erzsébet nemzetiségi ombudsmanhelyettes, a rendezvény egyik fővédnöke köszöntőjében Pável Ágoston életének és művének modern vonásait, máig ható tanulságait emelte ki. Olyan tudósként jellemezte, aki egyszerre volt lokálpatrióta és európai gondolkodó; büszke szlovén gyökereire, de jó magyar hazafi, a hagyományok iránt elkötelezett, de az új kultúrák megismerésére is nyitott ember. A kis létszámú, de nemzetiségi kulturális autonómiáját büszkén megélő magyarországi szlovénség méltóképpen ápolja és teljesíti ki ezt az örökséget. Az ombudsmanhelyettes ezek után az országos és a helyi média felelősségét hangsúlyozta abban, hogy a többségi társadalom számára is láthatóbbá tegyék a muravidéki szlovén nemzetiség értékeit és a határon átnyúló vidékfejlesztési projektek eredményeit, jó gyakorlatait.

Fülöp Attila nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár ünnepi beszédében szintén a magyarországi szlovén közösség aktivitásának intenzitását hangsúlyozta. A stabil szlovén-magyar kapcsolatok, a két nép közötti baráti együttműködés előképeként értékelte a kettős identitás megélését Pável Ágoston munkásságában. Véleménye szerint a szlovén kulturális autonómia

példaszerű működése a helyi közösségek aktivitása mellett a stabil nemzetiségi jogszabályi kereteknek és az állam által biztosított növekvő összegű finanszírozásnak köszönhető.

Ezt követően Pável Ágoston lánya, dr. Simon Endréné Pável Judit emlékezett édesapjára, az emberre és a tanárra, kiemelve családszeretetét, szülőföldjéhez és az egyszerű kétkezi dolgozó emberekhez fűződő mély kötődését, valamint humánus pedagógiai módszereit.

Székely András Bertalan nemzetiségkutató Pável Ágoston, a „hídépítő” címmel tartott előadást, melyben hangsúlyozta, hogy a tudós nem csak a szlovén és magyar nép kultúrájának kölcsönös megismerését, megértését tartotta fontosnak. Horvát és szerb nyelvű műfordításaival az egész délszláv-magyar „szellemi jó viszony” ápolására törekedett.

Mukicsné Kozár Mária néprajzkutató Pável Ágoston szellemi hagyatékát és a Vas megyei szlovén falvakban folytatott néprajzi kutatásait, *Rágyanszki*

György, az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke doktorandusz hallgatója pedig Pável Ágoston nyelvészeti munkásságát mutatta be.

A rendezvény zárásaként Kissné Köles Erika szlovén nemzetiségi szószóló Pável Ágoston életművének szépirodalmi vonatkozásait értékelte. Előadásában mindenki számára átélhetően, Pável Ágoston írásainak és költeményeinek segítségével idézte meg, milyen szépségeket és kihívásokat rejt „szlovén lélekkel magyartanárnak lenni”, és hogyan vezetette el a kis faluból, paraszti szülőktől származó tehetséges gyermeket az olvasás szeretete a könyvek, a tudomány és a szépirodalom világába. Pável Ágoston élete és életműve példaértékű lehet mindannyiunknak. Azt példázza, hogy miként lehet a szülőföldhöz, a nemzetiségi gyökerekhez ragaszkodva a befogadó nemzet kultúráját is a legmagasabb színvonalon művelni, és – Illyés Gyulával szólva – „két nép hű fiaként” valóban hidat építeni a nemzetek között.

Fülöp Attila (EMMI) helyettes államtitkár ünnepi beszéde

A szlovének és a magyarok között egy stabil, fontos kapcsolat alakult ki, amelyre a jövőben is számíthatunk – mondta Fülöp Attila, az EMMI egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára az 1946-ban elhunyt dr. Pável Ágoston tiszteletére rendezett emléknapon, Budapesten.

A vend származású és anyanyelvű nyelvész, néprajzkutató, költő jó példa arra, hogyan lehet két identitást egyszerre megélni – emelte ki a helyettes államtitkár. – Pável Ágostonnak ugyanúgy fáj a Trianon tragédiája, s természetes volt számára, hogy a szlovén kultúra, nyelv és hagyomány érdekében magyar nyelvű tevékenységet folytasson.

Annak ellenére, hogy a szlovén a kisebb nemzetiségekhez tartozik, négy intézményt is fenntart – tette hozzá Fülöp Attila. – Nemcsak a jogok biztosítása fontos, hanem hogy a nemzetiség valódi közösséget alkosson. Minél szélesebb

körben meg kell mutatni a nemzetiségek társadalmi jelenlétét – hangsúlyozta a helyettes államtitkár, rámutatva a 2014 óta működő szószólói intézményre, amely ezt a jelenlétet segíti, erősíti. A magyarországi szlovén nemzetiség éves támogatása – emlékeztetett rá – a 2010. évi 92 millió forintról 2016-ra közel 240 millió forintra nőtt.

Bajtai László felvételei

Pável Ágoston, az ember és tanár

Tisztelettel köszöntöm mindazokat, akik meghívtak és arra kértek, hogy édesapámról, Pável Ágostonról, az emberről és tanárról tartsak emlékeztést! Szeretettel is köszöntöm őket s minden jelenlévőt, mert igazán barát az, aki egy hetven éve körülölkől eltávozott tudósnak nem csak tudományos érdemeire, hanem mindennapi emberségére és egyéniségére is kíváncsi. Nekem – mint minden öregnek – jólesik az emlékezés. Minden alkalommal arra törekszem, hogy ne legyek nagyon szubjektív a szavaimmal, ezért most is sokat fogok idézni régi barátainak írásából, de Apám verseiből is. Volt egy költő barátja, aki azt írta az 1949-ben kiadott, Pável Ágostonról szóló első Emlékkönyvben², hogy a költeményeiből lehet igazán megismerni őt. Igen, a költők azt írják meg, amit átéreznek, ami mélyen érinti őket, hiszen feltárják a titkaikat – így mutatkoznak be.

Családi környezet

Manapság az embert főleg a környezetéhez való viszonyával mérik, értékelik. Figyelembe veszik tehetségét, szorgalmát, munkabírását, nyelvtudását, megbízhatóságát és szociális érzékét is. Apám környezetében, neveltetésében és egész életében minden értékeknek az Istenben való keresztény hit volt az alapja. Jellemzésekor tehát ezt a tulajdonságát sem lehet figyelmen kívül hagyni. Hazulról, gyermekkorából hozta magával a föld és a család szeretetét, a tudás, a szorgalmas munka, fegyelem megbecsülését, a felnőttek tiszteletét, az elesettek iránti együttérzést, a mindenkori helytállás őseréjét. Nagy szüksége is volt ezekre az erényekre, hiszen – amint később ő maga verselte meg tizenegy éves kori sorsát – „A szekerre feltették ládámat, egy ócska, öreg hasas láda volt, a sorsom és a sorsotok, tornácos udvarunkból örökre kikanyarodott”. A tudásvágy kiragadta boldog gyermekkorából. Szentgotthádról talán még hazamehetett karácsonyra, de a szombathelyi gimnáziumból már aligha. Édesanyja leveleit csak budapesti egyetemista korából tudta megőrizni, pedig mindenkor ezek voltak legdrágább kincsei.

Krónikás írás Tordáról

Diplomája megszerzése után Erdélybe, Tordára, az akkor felépített állami gimnáziumba helyezték. Pályakezdő fiataalként akármilyen jól is érezte magát a Visky Károllyal bérelt közös albérleti szobában, közel ezer kilométerre a szülőktől ma sem volna könnyű elindulni. Nem fecsérelte el az idejét, gondosan készült az óráira (az iskola könyvtárosa is ő volt), vasárnaponként vagy egy-egy szabadnapjukon pedig Viskyvel (akit Embernek hívott ő, a Fíú) néprajzi gyűjtésekre ment, magyarok és románok közét. Doktori értekezésének megírása mellett, még arra is

szakított időt, hogy szerelmes irodalmárként, kézzel festett „Krónikás Írást” készítsen kedvesének az Aranyos-pataktól a Rába partjára. Ez a Krónika ma is a család féltett kincse. 1913. december 13-án summa cum laude doktorált Budapesten az összehasonlító szláv nyelvészetből. Noha kitartóan kérte áthelyezését szülőföldje közelébe, ez csak az I. világháború után sikerült neki. Volt bátorsága sorra visszautasítani olyan kinevezéseket, amelyek nem hozták vissza legalább a Dunántúlra.

Szombathelyen

1920-ban helyezték a vasi megyeszékhelyre. A szombathelyi Állami Leánygimnázium tanáraként szinte lezárult életének küzdelmes ifjúsága, örökös otthontalansága. Családot alapított, s révbe is ért volna, ha meg nem változik körülötte a világ. Szülőfaluja, Vashidegkút Jugoszlávia területére, szüleinek otthona Laafeld/Potrna Ausztriába került, ő viszont kedves városában kezdhetett új életet, mivel annak ellenére, hogy Budapestre hívták, végül – fiatal korára hivatkozva – mégis elesett az egyetemi katedrától.

A már említett első Emlékkönyvben dr. Banner János professzor, a szegedi egyetem bölcsész- és történettudományi karának dékánja, személyes jó barátja így emlékezett Pável Ágostonra („Pável Ágoston, az ember”): *Nagy karriert csinálhatott volna... de ő itt maradt vidéki középiskolai tanárnak, s éppen szláv nyelvismeretével, a régi szlovén-magyar kapcsolatok kutatásával és az újabb szlovén írók magyar fordításával előharcosa lett annak a gondolatnak, amely a két nép közötti örök barátságot igyekezett létrehozni. Tudatosan állt ennek a célnak szolgálatába, nem múló percek, hangulatok hatása alatt, s azért volt ez a törekvése egyenes és becsületesen őszinte, mint ő maga. Jellemének szilárdsága – ezt valom én is – ebben mutatkozott meg igazán. Nem adta fel eszméit, nem törték össze a csalódások, küzdött*

¹ Dr. Simon Endréné Pável Judit, Pável Ágoston leánya (Szombathely)

² Fáy F. Ervin (szerk.) Pável Ágoston Emlékkönyv. Dunántúli Szemle. XI. Szombathely, 1949. január 1. 7-8. sz.

tovább fiatalos lelkesedéssel, ott és úgy, ahogyan életének körülményei azt lehetővé tették.

Nagyon sok gyakorlati érzéket hozott magával a családjából. Tizennégy évi házasság után, amikor végre belefogott a családi ház építésébe, naponta ellenőrizte a munkálatokat, sőt változtatott is azon, amit nem látott hasznosnak. Megtervezte a kert beosztását, összeválogatta az elültetendő gyümölcsfákat, a maradék kövekből pedig csoportot készített. Közben fellelkesítette a tanítványait, hogy segítsenek neki a városi könyvtár rendbehozatalában.

Összeállította és 1925-ben kiadatta a mai Berzsenyi Könyvtár első 480 oldalas szakszerű Címjegyzékét. Barátai és tanítványai mindig azon csodálkoztak, honnan veszi ezt az erőt, munkakedvet és munkabírást. Szerintem olyan volt, mint a mitológiai hős, aki a földet érintve harcában mindig új erőre kapott. Mikor hazajött, első útja a kertbe vitte. Végignézte a fákat, bokrokat, felmérte a tennivalókat és csak azután jött be üdvözölni Anyámat. Kapott is néha szemrehányást („Kedvesebbek a fák, mint mi?”). Nem! Neki a kert volt a „föld”, amelyből az őserőt merítette.

Újra Banner János visszaemlékezését idézem: *Lelkét tükröző versein kívül legegységesebb alkotása a Dunántúli Szemle, mely a szerény kezdetektől nőtt hatalmas kultúrtényezővé, benne a tudomány minden ága megtalálta a maga helyét. Eleven, lüktető élet zajlott benne. A múlt és jelen keveredett lapjain a jövő szolgálatára. És ezt az eleven életet a szerény íróasztal mellett késő éjjeli órákig dolgozó szerkesztő irányította, akinek nemcsak a munkatársáról, de az anyagiakról is kellett gondoskodnia. A Szent Imre utcai családi ház nemcsak egy bensőséges, meleg családi életnek, hanem a Dunántúli Szemlének irányítója is volt és központja az írásaikkal ideseregülő munkatársaknak, akik az ország minden részéből siettek együtt dolgozni a soha nem fáradó, mindig új terveket szövő szerkesztővel. Mint közéleti férfiú hasonlóképp fáradhatatlan volt. A tanári körtől a szakszervezetig, a várostól az egyházközségig, mindenütt ott volt. Nem is húzódhatott félre, mert tapasztalatára mindenütt szükség volt. Vannak emberek, akiknek hamarabb kell elégnüük, mint azoknak, akik csak a maguk érdekeit nézik. Banner János sürgette legjobban Apám habilitációját az egyetemen, mert sajnálta, hogy tudásának kincseit szíve szerint szórja szét, és még mindig nem saját tudományos pályafutásával törődik, amelyen pedig szintén pótolhatatlan volt.*

Írók, költők, tudósok a családi házban

A mi családi házunkban valóban mozgalmas élet zajlott. Apám minden szabad óráját, idejét a gimnáziumban és a múzeumban töltötte, ahol akkor még irodája sem volt, csak a könyvtár helyiségeiben tartózkodott, dolgozott. A fővárosi „nagyfőnökök”, vidéki írók, kutatók mind ott keresték Apámat. Gyakran toppant be velük egy óra után Anyámhoz azzal, hogy „hoztam egy kedves vendéget, Incikém”. Szegény, sokszor restelkedett is közismert emberek előtt szerény ebédje miatt, de az egyszerűséget szüleim

a szívélyességgel pótolták. Az író-olvasó találkozók, irodalmi délutánok előtt, vagy esetleg utánuk, hozzánk tért be Németh László, Illyés Gyula, Tamási Áron, s vele az erdélyi irodalmárok. Talán négyéves lehettem, amikor ölébe vett a nagyszakállú velemi régész, Miske Kálmán. Az volt a szokása, hogy állandóan simogatta a szakállát. Ezt akkor nagyon megfigyeltem, és az ölében átvettem ezt a feladatot, amin jól derültek a felnőttek.

Weöres Sándor a szüleimnél töltött év után is gyakran eljött hozzánk. Arra is rászedett, hogy írjak verset ötévesen, amit aztán bele is vett *A vers születése* című dolgozatába. Első *Hideg van* című verseskötetét (melynek kiadásában Apámnak nagy szerepe volt) így dedikálta 1934. III. 24-én: „*Pavel Guszti Bátyámnak, kedves nevelőmnak, akinek nagyon sokat köszönhetek – második Apámnak*”. A sokat emlegetett 1949-es Emlékkönyvben pedig így vallott Apámhoz fűződő kapcsolatáról: *Őnála, az Ő lényének érlelő melegében írtam első komolyan vehető verseimet. Sosem felejttem el, egyszer azt ajánlotta, írjak verset a veritékről, minden emberi fáradozás, kudarc, diadal kíséreléséről, írjam meg a munka és veriték apoteózisát. A vers el is készült és a kéziratot így dedikáltam: Pável Ágostonnak, a Diadalmas Munka emberének. Halála után tíz évvel is szép versben emlékezett rá, újra ezekkel a szavakkal:*

*Diadalmas munka embere voltál,
kezed nyoma nem vészett el,
a percek, órák, napok és évek
rakott hajókként úsznak műveddel,
de nem láthatom hajad eziüstjét,
szemed víz-kékjét, piros arcod,
tollad nem mozdul, tíz éve pihensz már,
munkád győzi tovább a harcot.*

Majd ezzel a két sorral zárja versét:

*Szombathely földje csontodat rejti,
híredet soha el nem takarja.*

Emberszeretet verseiben

Kölcsey Ferenc a Parainesisben ezt írja: *Szeretni az emberiséget: ez minden nemes szívnek elengedhetetlen feltetele. Az emberiség egésze nem egyéb számtalan háznépkekre oszlott nagy nemzetségnél, melynek mindegyik tagja rokonunk, s szeretetünkre és szolgálatainkra egyformán számot tart. Ennél találóbb irodalmi meghatározást nem találtam még Apám – engem is magával ragadó – lelkesedésére, amellyel szombathelyi otthonunkban bármely időben fogadta a bejelentetlen, ismerős, vagy ismeretlen „vend atyafiait”. Percek alatt találtak valamilyen szomszédságos, komaságos, sógor-ságos rokonságot és természetesen otthon érezhettek magukat nálunk.*

Apám talán legjellemzőbb tulajdonsága, emberszeretete a verseiben is megnyilatkozott. Diákkori verselgetése után több mint húsz év telt el daltalannul. S e hosszú hallgatás után – 87 évvel ezelőtt –

Pável Ágoston (1886-1946)

a nagy világgazdasági válság nyomora közepette, szorgalmas, dolgos szüleinek, szülőfalujának és a maga egyszerű, de szép gyermekkorának emlékei túlsordultak a lelkén, így újra ömlött ajkáról-tolláról a „dal”. A fejkendős Babicát én is olyannak láttam és ismertem, ahogyan Apám jellemezte: „Anyám! Szent robotos! Kapanyél mellett álmodó poeta! Sarlós nagyasszony! Kinek igazottan is ünnepet, Istent, életet, dalt harsog vidáman az ajkad.” Nekem is mindig tudott mesélni.

Először a helyi újságban jelentek meg versei: „A szegények hulló könnyeit számolom”, majd a „Próbáld meg egyszer, Testvér!” című költeményei, melynek sorai ma is megszívlelendők:

*Próbáld-e már Testvér?
Nem fanyar arccal...,
Hanem magad szántából
megállani
egy hányódó, testvértelen vándor előtt,
és szólni
lágyan csorgó szíves szavakkal:
„Testvér!... Mi fáj?”
S szereteted hegesztő balzsamával
megfürösztelni teste-lelke poklos sebeit,
és megfoltozni rongyos tarisznyáját,
s még rongyosabb hitét Istenben-emberekben!*

Megrázó, mélyen együttérző verset írt a „millió koldusokról”, a Perintparti kilakoltatotról, a munkanélküliekről. Apám a tavasz közeledtén boldogan

gyönyörködött az első virágokban, figyelte a fészekrakó madarakat, mégis elkeseredett a szíve, mert ezt írta versében:

*Nem! Nem! Én többre várok a jégvirágos rács
mögött!*

Tavaszt várok a szemnek, szívnek, gondolatnak.

*Ujjongó, hallelujás újjászületést
kenyérben, vérben, emberségben.*

*Tavaszt,
minden fészkeből kihullott madárnak
minden cselédnek, társtalan bogárnak,
meszeg zsellérnek, vattás palotásnak,
magyarnak, rácnak, győzőnek, igásnak,
minden atomnak, az egész világnak.*

Látta és felismerte a sorsközösséget a körülöttünk élő népekkel, legjobban persze szlovén népével, ezért fordította oly szívesen, nagy átérzéssel *Can-
kar* műveit, novelláit, regényeit: a kisémmizett *Jernej
szolgalegényt*, a *Szegénysoron* lakókat, az álmodozó,
munkátlan *Mihaszna Markót*. Fordításaival olyan iro-
dalmi értékeket keresett, amelyekkel – reménye szer-
int – a népek közti testvériséget építhette.

Az igaz tanár

A szombathelyi egyetem 2011-ben *Gadányi Károly* professzor, sorozatszerkesztő kiadásában megjelentette „*Az igaz tanár üzenete*” című könyvet, amelyben Apám régi tanítványai vallomásait is felidézi. Iskolában engem sosem tanított, mégis tőle tanultam a legtöbbet, életében és műveiből a halála után. Mikor iskolába kezdtem járni, reggelente sosem engedett nyafizni, hanem mondott, vagy eldúdolt egy-egy versikét, vagy gyermekdalt, elterelte a figyelmemet, kedvre derített. Később mulatságosnak tűnő versekbe szedve megtanította a latin főnevek nemének meghatározásait. Mindig voltak hozzám illő elvárásai, rám szólt, ha valakit megkritizáltam, főleg, ha leszóltam, ha feleslegesen használtam idegen szavakat, ha sokat pipiskedtem a tükör előtt, vagy feltűnően kacarásztam. Nem lehetett előtte válogatni, és befogott a könnyű kerti munkákba is. Áldott legyen érte! Nem tetszett neki zenerajongásom, és mindig a tanári pálya felé noszogatótt. Azt mondta, hogy egy nő legszebb hivatása a gyerekeket szépre-jóra tanítani. Szerette a gyermekeket, s nem csak a tehetségeket. *Gadányi Károly* könyvében idézi a koncentrációs táborból hazatért régi tanítvány, *Szemző Magda* emlékezését az 1949-es Emlékkönyvből: *Pável Ágoston igaz ember volt. Nem leereszkedett hozzánk, hanem bennünket emelt fel a katedra magasába... az egyszerű emberséget, szinte gyermeki közvetlenséget szerettük és becsültük benne legjobban... távol állott tőle minden mesterkéltség és hatáskeresés. Egyetlen szóvirágot, egyetlen üresen kongó frázist nem hallottam tőle. Minden mondatának megvolt az aranyfedezete a szív kamráiban. Az évszázados hazugságokban elkoptatott szavak visszakapták zománcukat, természetes jelentőségüket, mikor ajkára vette őket.*

Pável Ágoston a leánygimnázium VI. osztályával a séi erdőben (1929. 09. 02.)

(Az archív felvételek Pável Judit tulajdonában vannak.)

Pável Ágoston a reálgimnáziumi osztályával a neméttújvári várnál (1935)

Szemző Magda hosszan leírta Apám tanítási módszerét, de én abból most csak azt emelem ki, ami szerintem jellemző emberi tulajdonsága volt: Módszerének titka csak évekkel később világosodott meg előttem: így csak magyar költő taníthatott magyar költőről, rokonlélek rokonlelkekről. Kerülhettek ki az ország különféle iskoláiból diákok, akik összefüggőben el tudták mondani az érettségi tételeket, de olyanok nem, akik lelke-sebb szeretettel szerették volna a magyar irodalmat, mint Pável Ágoston tanítványai... (Egyébként Szemző Magda is magyartanár lett!) Pável Ágostonnak, a magyar szakos tanárnak Kölcsey, Vörösmarty, Adyn nevelt, tág látókörű nemzeti érzése természetes egységbe olvasztotta a vend szülőföld és a magyar haza szeretetét. Kiegyensúlyozott, derűs egyénisége különben sem volt hajlamos a lelki összeütközésekre, sem a modern pszichológiában olyan sokat emlegetett „komplexusokra”... Nem a külső fegyelem volt nála fontos, hanem az embernevelés. Egyáltalán nem ismerte az alá- és fölérendelést, csak a mellérendelést, és teljesen egyforma hangot használt, akár velünk beszélt komolyan, akár az iskola altisztjével, akár kartársaival, akár a főigazgatóval, ahogy mindenkit pusztán emberi értéke szerint becsült. Minden fiatal tehetséget nevelt, gyengéd szeretettel. Lőcsei Péter megtalálta a szombathe-lyi levéltárban Apám egyik levelét, amelyet Weöres Sándornak írt az 1930-as években: „... Minden érdekel, ami írói és emberi mivoltodra vonatkozik. Stop! Emberi mivoltodra! Tudod, milyen nagyra tartom én ezt a részét is a költőnek. Egész emberré kell formálódnia a zseninek, akkor nem halnak el a pusztában igéi.”

Gadányi professzor értékes dokumentumként írja le a kötetben Apám 1941 októberében készült mura-szombati érettségi vizsgaelnöki jelentését: A vizsgálat legfőbb célja az volt, hogy megállapítsuk, mennyi ismeretet hoztak magukkal a jelöltek a volt jugoszláv gimnáziumokéval közös tantárgyakból... A feleletek vend, szlovén, német, francia és kisebb részben magyar nyelven folytak. Az osztályzatok megállapítása után nyomban ki is hirdetem az eredményt a jelöltek előtt. A jelöltek látható megindultsággal fogadták szavaimat, majd egyikük néhány kérés-ten szóval megköszönte a bizottság jóindulatát. [...] Az elnök megállapítja, hogy 22 igyekvő, szorgalmas és jóin-dulatú fiú kapta kézhez érettségi bizonyítványát. A tanári kar a legnehezebb időkben is hivatása magaslatán állva vállalta tanítványaival a sorsközösséget, a sokszoros riadó, légítamadás és a változó politikai viszonyok, majd az össze-omlás napjaiban. Gadányi tanulmányából kitűnik, hogy Apám jó nevelői érzéssel volt megáldva. Soha-sem bántotta, sértette meg őket, csak jó szóval, meg-győzéssel nevelt, vagy – amint az érettségiztetés is tanúsítja – a nehéz helyzetek megoldásával segítette sorsuk alakulását.

Befejezésül szeretném idézni Weöres Sándor 1932-ben Apámhoz írt levelét: Az a pár hónap, amit Guszti Bátyámnál töltöttem volt életem legértékesebb ideje. Akkor jegecesedett ki a gondolkodásom, akkor kezdett el nőni bennem mindannak a csírája, amit azóta is gondoltam, tettem, írtam... Tulajdonképpen Guszti Bátyám indította el életem lavináját: addig koravén, beteg gyerek voltam és akkor kezdtem egy új, épp életet élni. 1949-es emlékezésében pedig azt írta, hogy: Oh, milyen megértéssel, gyengéd-séggel tudta felkarolni a fejlődő, bontakozó tehetségeket! Hódolat Pável Ágoston emlékének, hódolat mindazoknak az élőknek és holtaknak és ezután születőknek, akik nem a kész eredményből lakmároznak, hanem az éretlen, bonta-kozó értéket ápolják mindent elfogadó szeretetükkel. Azok közt, akik kifejlődtek a tudomány, művészet, életszentség, vagy más humán terén, aligha akad csak egy is, aki Pá-vel Ágostonok nélkül útja elején össze ne roskadt volna.

Köszönöm a figyelmüket!

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu

Pável Ágoston, a „hídépítő”¹

Az eredetileg a politikatudomány és az etnoszociológia által alkotott kifejezés – „kettős kötődés” – a publicisztika révén lassan átszivárgott a művelt nagyközönség szóhasználatába is. Azon személyek és népcsoportok jellemzésére alkalmazzák, akik nemzeti, vallási vagy egyéb kisebbségként, egyrészt származásuk, nyelvi-kulturális örökségük révén, tudatosan közösséget vállalnak egy vagy több határon túli néppel, esetleg más szociális csoporttal, ugyanakkor a politikai, gazdasági realitás, a napi kapcsolatok a befogadó országukhoz kapcsolják őket. Pável Ágoston életművét korábban a legkülönbözőbb szempontokból elemezték. Jómagam – tisztában lévén az esetleges átfedések kockázatával is – előadásomban a fent körülírt *hídszerep* megjelenési formáira, tényeire és társadalomlélektani nehézségeire összpontosítok.

Pávelt kortársai és az utókor egyaránt széles látókörű, sokoldalúan korszerű és európai elmének tartották-tartják. Európaisága azonban nem párosult egyfajta szupranacionalista, kozmopolita alapállással: egyszerre volt ember, szlovén, magyarországi, kelet-közép-európai és egyetemes, példája ezért is érdemes a felmutatásra. Szemléletének gyökereit már a szülői házban, szülőföldjének etnikai helyzetében megtaláljuk. Az Osztrák-Magyar Monarchiának „azon sarkában született, ahol a szlovén nyelvterület Regedénél a németekkel érintkezik. Nyelvjárása a szlovén nyelvnek legészakibb hajtása, sok régiséget őrzött meg; szülőfaluja pedig közel esik az ún. stájer-szlovén nyelvjárási vidékhez. Magyarországhoz tartozása pedig külön nyelvi és kulturális állapotokat hozott létre – errefelé az idősebb nemzedék annak idején gyakran három nyelven is beszélt.”² A regionális sorsközösség s az interetnikus kapcsolatok kérdése halála pillanatáig foglalkoztatta. A következőkben először vázolom a délszláv népekhez és a magyarsághoz való viszonyát, majd a kettő összehangolására tett erőfeszítéseit, s végül az ezekkel járó törvényszerű konfliktusait is.

A délszláv kultúrákért

Pável Ágoston, a tudós működésének tengelyében a szláv filológia állt. A szlavisztikát tudományközi fogalomként értelmezvén, nemcsak a nyelvészet, irodalomtörténet és néprajz, hanem a művelődés- és művészettörténet, továbbá a kulturális kapcsolatok vizsgálatát is e diszciplína részeként végezte. A ku-

Székely András Bertalan

Bajtai László felvétele

tató, a költő-műfordító, a könyvtár- és múzeumigazgató, a közéleti ember Pável munkásságában sokszor összefonódik, nehezen szétválasztható.

Származásából adódóan életműve *szlovén* vonatkozásokban a leggazdagabb. Nyelv tudományi örökségként tartjuk számon a szülőfalu: Cankova/Vashidegkút nyelvjárási hangtanának feltérképezését, az ottani irodalmi nyelv mozgalmainak és gyűjtésének a számbavételét. Ő az első, aki leírja és táji-néprajzi csoportokra osztja a magyarországi szlovén nyelvterületet, megállapítja e dialektus(ok) szabályait és törvényszerűségeit, ösztönzést adva

ezzel az általános szláv nyelvészet és külön a szlovéniai szlavisztika számára is. Kéziratban maradt s kellőképp máig sem értékelt és feldolgozott hatalmas műve a másfél ezer oldal terjedelmű monográfia, „A hazai szlovén nyelv összehasonlító hang-, alak- és mondattana”, amely négy évtized kutatómunkáját összegzi.

A szlovén néprajz két nagyobb tanulmányt³ és több kisebb írást köszönhet Pávelnak. „Tárgyi-néprajzi közleményei nem egyszerű néprajzi szakcikkek, hanem sok kedéllyel, humorral és melankóliával, táj- és emberszeretettel írt szépirodalmi alkotások, lírai útirajzok, vagy ha úgy tetszik élménybeszámolók is egyben, amelyeket a szerző néprajzi, s tegyük hozzá, nyelvtudósi érdeklődése színez sajátosan. [...] ...mintegy magától értetődő számára, hogy szótárba szedje egy-egy paraszti porta felszerelésének egész terminológiáját s ugyanakkor tájékoztatást nyújtson arról, mit jelentenek e paraszti műszavak, milyen tárgyakat, eljárásokat, műveleteket jellemeznek.”⁴ Vilko Novakot, a ljubljani egyetem néprajzi tanszékének későbbi vezetőjét is ő indította el az etnológia útján, sőt védőíratot szerkesztett az érdekében, amikor azt a politikai légkör szükségessé tette.

A szlovén szellemi élet számos más képviselőjével is tartott fenn szakmai, baráti kapcsolatot. A nyelvészek közül Stanislav Škrabec, Franc Ramovš, valamint a művészettörténész France Stelé rendszeres levelezésben álltak vele. Franc Šebjanič-csal, a későbbi közéleti emberrel 1941 januárjában, magyarországi tanulmányútja során került kapcsolatba. A Muravidék visszacsatolása után nagy szeretettel karolta fel az ottani diákokat. Franc Kúhar szobrászművész szabadlábba helyezése és kiállítása ügyében is sokat tett. Ivan Jerič és Ivan Škafar papok számára – akiknek szlovénbarát tevékenységét a hivatalos szervek nem nézték jó szemmel – szintén segítséget nyújtott.

A megyei múzeum igazgatójaként, 1943 októberében fölleltározta a „Prekmursko društvo v Murski Soboti” gyűjteményét. Nem engedett a hivatalnoki túlbuzgóságnak, amely az ottani anyag Szombathelyre hozatalát követelte – szállítási nehézségekre hivatkozva a községi elöljáróság gondjaira bízta.⁵ A humánus sárba tiprását azonban ő se mindig akadályozhatta meg: „Vendvidéken, a Muraközben szemem láttára küldték minden válogatás nélkül a papíralomba a legértékesebb és pótolhatatlan munkákat csak azért, mert szlovének és horvátok voltak. Elfordultam a barbár jelenettől, mert könny szökött a szemembe, s mert nem tudtam segíteni az ártatlan könyveken” – vallja egy helyütt.⁶

Bár a líra csúcsaira magyar nyelven hágott fel, első verseit anyanyelvén írta. A muravidéki nyelvjárásban született költemények Sinek *Martinek* álnéven a Muraszombat környéki lapokban és kalendáriummokban kaptak nyilvánosságot. Pável Ágoston úttörő szerepet vállalt a szlovén népköltészet és próza-irodalom hazai megismertetésében, ebbéli ténykedésére még visszatérek.

Irodalomtudományi munkái már átvezetnek a többi délszláv nép kultúrkörébe. Értékes tanulmányokat tett közzé a Hunyadiak szerepéről a *szlovén, a dalmát, a horvát, a szerb* néphagyományban és irodalomban, bár ezzel kapcsolatos 500 oldalnyi szintézise – harminc esztendő gyűjtésének az eredménye – ma is kéziratban lappang.⁷ Egy XVI. századi magyar széphistória – a Béla király és Bankó leánya című – délszláv forrásait szintén földolgozta. Az összehasonlító módszer következetes példája a korai, ám érett írása az Orpheusz-monda rokonairól a délszláv népköltészetben. A szóban forgó nyelveken magától értetődően megtanult. A Mura mentén horvát népszokásokat és hiedelmeket gyűjtött, fordított a szerb népköltészetből. A bolgár parasztság realista ábrázolójának, Dimitrij Ivanov (írói álneve: Elin *Pelin*) műveit eredetiben olvasta, s lelkesült hangon tudósított róluk a *Literatúrában*. Éppen 350 oldalnyi délszláv balladaátültetését rendezte sajtó alá, amikor elragadta a halál.

Magyar patriotizmusa

A délszláv nyelvek, irodalmak és népismeret gazdagítása mellett, Pável Ágoston a magyar művelődés történetébe is beírta nevét. Tanulmányait magyarul végezte a szentgotthárdi M. Kir. Állami Gimnáziumban, s szlovén anyanyelve ellenére már első középiskolai évében osztályelső lett. Tanulmányait a szombathelyi premontrei főgimnáziumba folytatta, ahol a magyar irodalom búvőkörébe került. Önképzőkori szárnypróbálgatása epigrammákkal, balladákkal, történelmi tárgyú elégiákkal, aesopusi mesékkel és tanulmányokkal indult.⁸ Mint bölcsész-hallgató – korosztálya számottevő rétegéhez hasonlóan – felismerte Ady zsenijét, szinte fejből tudta a költő első négy verseskötetének minden darabját.⁹ Ady-kultuszát élete végéig megőrizte.

Vilko Novak szerint „természetes dolog, hogy lírájának magaslatait magyar nyelvű költészetével érte el. Nem kell csodálkozni azon sem, hogy legjobb írásai is magyar nyelven jelentek meg. Elvégre diákévei alatt és később is magyarul gondolkodott, beszélt és olvasott.”¹⁰ Életében két önálló verseskötete jelent meg. A szépszámú kritikai visszhang *Weöres Sándortól Radnótiig, Mórától Gazdag Erzsigt* többek között kötetlen kötöttségét, színgazdag, szecessziós magyar nyelvét emelte ki. Versei víziók, „alig egy hajszál köti őket a megtapasztalható valósághoz: szóba nem rajzolható gondolatok, végletes érzések, emésztő vágyak, kínos kétségek, rettentő jövődelések. Líra – epikus távolságokkal! [...] Csupa ellentét és összhang; belső feloldása az emberi végtelennek; sejtetése a bennünk kavargó lázadásoknak, összebékítése az ellentéteknek, hogy gyönyörködni lehessen bennük!” – így jellemzi a költészetét talán legalaposabb elemző tanulmány.¹¹

A pedagógus Pável Ágoston nemzedékeket nevelt a magyar irodalom szeretetére és megbecsülésére, „irodalomtanár volt, nemcsak foglalkozása szerint, hanem a szó legmagasabb értelmében.”¹² A magyartanítás súlyának növelését szorgalmazta az időszerűségét veszített latin ellenében. Allamalkotó nemzetével való nagyfokú azonosulását jól példázta posztumusz megjelent módszertani írásaiból az alábbi részlet: „Lesújtóan szomorú tény európai történetünk 11. századában, hogy nem tudunk eléggé magyarul. Márpedig magyar mivoltunknak legbizonyítóbb igazolása éppen az ősi, szeplőtlen, sajátos ízű magyar nyelvünk. Valljuk be büntudattal és orcapirulással: egy ezredéven keresztül rengeteget elherdáltunk az ázsiai örökségből, s nemegyszer vétkes hiúsággal és szolgálalkúséggal sütkéreztünk idegen tollak élettelen ragyogásában [...] Mivé aszott főleg városi polgárságunk nyelve az ízes, fordultatos, a minden gondolatárnyalathoz készségesen simuló és minden ízében magyarlelkű pázmányi vagy kuruci nyelvtől [...] A magyarság nyelvi kincsének őrei és letéteményesei: az irodalom és az istenadta nép. De míg az írók művei lezárt állományú tárnák, addig a népnyelv folyton frissülő, ősi, bujkáló, mélyen ágyazott erekből táplálkozó, pazar ragyogású kincsesbánya, mely valósággal kimeríthetetlen.”¹³ Később híressé vált tanítványai közül elég talán, ha megemlítem *Illyés Gyula, Gazdag Erzsit, Weöres Sándor* vagy a Nobel-díjas *Szent-Györgyi Albert* nevét.

Magyar hazaszeretete mélyen gyökerezik, szombathelyi őrhelyét – bár módja lett volna rá – sohasem cserélte fel ljubljana, zágrábi katedrákkal. Az érzések s a tettek mezején bizonyította a magyarsághoz fűződő rokonszenvét. Nyelvterületünk különböző tájaihoz kötődött: a Muravidékről származott, bácskai írókkal és folyóiratokkal tartott fenn kapcsolatot, a pöstyéni katonakórház volt első világháborús lábadozásainak színhelye. Erdélyhez különösen vonzódott: a székelyudvarhelyi gyalogezrednél szolgált, a tordai gimnáziumban kezdte tanári pályafutását. Ezekről az évekről nyilatkozta lánya,

miszerint szabadidejét „azonnal kihasználta arra, hogy ott gyűjtsön népi verseket, énekeket, szokásokat, ruhát. Ennekem még a mai napig is van egy olyan főkötőm, amit apám valamikor fiatal katona korából hozott, s mint egy ereklyét őrizgette, mert olyan kedves volt számára.”¹⁴ A bécsi döntés után mozgalmat szervezett megyéjében Erdély magyar könyvvel való ellátására.¹⁵

A magyarságtudomány művelőjeként is számon tarthatjuk. Néprajzi-honismereti szervezőmunkáját most nem részletezném,¹⁶ de hadd utaljak arra, hogy 1940-ben például ő vezette a Táj- és Népkutató Intézet szalafői kutatótáborát, lökést adván ezzel a falukutatás nyugat-magyarországi fellendülésének s útnak indítva olyan későbbi szakembereket, mint *Tálas István* vagy *Kardos László*. Saját magyar néprajzi gyűjtései, múzeumszervező tevékenysége, az önkéntes gyűjtők hálózatának kiépítése s a Vasi Szemle tudományos hozadéka is alátámasztja hungarológiai jelentőségét.

Kettős hűségben

A kétféle kultúrkör szolgálata térben és időben nem elszigetelten, hanem egyidejűleg zajlik Pável munkásságában. Németh László „tejtestvériség” gondolatával egybecsengően azt vallotta, hogy a Duna menti népeknek a sorsközösség vállalásával, az értékek feltárásával el kell jutniuk a kölcsönös kézszerításhoz. Trianon után Magyarországon maradván, életét a délszláv–magyar szellemi jó viszony, a kulturális kapcsolatok kutatásának és építésének szentelte. Mennyire időtálló több mint félévszázados megállapítása: „Nem ismerjük egymást eléggé. Ez érdektelenségre, hűvös nemtörődömségre, sőt fölényes, de oktalan lekicsinylésre vezet. Nálunk egykettőre Balkánt, ott lent pedig Ázsiát emlegetnek. S ez nem jól van így. Meg vagyok győződve, hogy a jóhiszemű megismerés megbecsülést, s a megbecsülés legalábbis rokonszenvet szülne. Vallásaink alapvető tanainál fogva többre is volnánk kötelezve egymás iránt.”¹⁷

A népi kölcsönhatások az etnológus Pávelt kezdettől fogva érdekelték. „E tudományszak művelése során vált ugyanis Pável Ágostonban tudatossá az a tény, hogy a kultúra, amelyben nép és nép egymás mellett él, ezernyi szállal szövődik össze és népi jellegzetességei, etnikus sajátosságai ellenére az emberiség évezredek erőfeszítéseinek közösen leszűrt eredménye.”¹⁸ Az anyagi kultúra átkölcsönzéseit őrségi és vendvidéki tárgyú tanulmányaiban, szülőföldje dialektusának magyar kölcsönszavait nyelvészeti munkáiban tárta fel. Folyóirata, a Vasi (később: Dunántúli) Szemle eleve interetnikus-interkulturális célkitűzésekkel indult, hisz a megye területén a magyar, a horvát, a német s a szlovén nyelvelem találkozhat. Beemelte a köztudatba, hogy „minden népnek, minden népcsoportnak vannak ősi, tehát nagyon értékes nyelvi, kulturális hagyományai [...] a művészetek és a tudományok tekintetében nem

számítanak a határok és a nyelvi különbségek [...] Össze kell gyűjteni ezeknek a kis néptörödékeknek a maguk sajátosan egyéni hagyományait. Ezeket a Vasi Szemlében és másutt közre kell adni. Merthogy szerinte az egész európai kultúra nem más, mint egy nagy mozaik, ami a sok-sok népcsoport és nép kultúrájából tevődik össze.”¹⁹

Hídépítő ténykedése az irodalom vonalán is eredményes volt. A Bankó leányáról szóló széphistória délszláv párhuzamainak feltáró munkálatairól már szóltam. Felismeri, hogy a Hunyadiak, különösen Mátyás király alakja, kiváló összekötő kapocs s jelkép népeink tudatában, hisz mind a délszláv, mind a magyar néphagyomány és irodalom máig elevenen élte. Műfordításai közül kiemelkednek a szlovén népdal-, ballada- és románc-átültetések²⁰, valamint a legnagyobb ottani író, *Ivan Cankar* fő műveinek hozzáférhetővé tétele a hazai olvasóközönség számára. Megírta a szlovén irodalom kis tükrét a kezdetektől földijéig, *Miško Kranjecig*.²¹ Nagy tanulmányban összegezte a magyar-szlovén történelmi és kulturális kölcsönhatásokat, amely két nyelven is kötetbe került.²²

A megismerés-megismertetés – mint biztos híd-pillér – céljából felbecsülhetetlen szervező munkát végzett. 1925-ben létrehozta a megyei-városi könyvtár hazai és hazai vonatkozású szláv gyűjteményét, mivel „Szombathelyi könyvtára, a közeli szlovén nyelvterület és a nyugat-magyarországi nyelvterületek közvetlen szomszédsága miatt, a legalkalmasabb a sok tekintetben érdekes kultúratanulmányokat és kölcsönös vonatkozásokat tartalmazó munkáknak a gyűjtésére és őrzésére.”²³ Évek szívós munkájával beszerezte azokat a szlovén könyveket, folyóiratokat, amelyek ma is féltett kincsei a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárnak. Végső soron ezzel vetette meg alapjait a szlovéniai magyarság s a magyarországi szlovének anyanyelvű olvasnivalóval történő ellátását célzó, ma már több évtizedes könyvtári cserekapcsolatnak is.

Pável kultúraközvetítő munkássága az 1935-1944 közötti években csúcson állt, és pedig a természet- és társadalomtudományos, helytörténelmi folyóirataiban, a Vasi Szemlében. Hasonlóan hazai és Kárpát-medencei magyar nyelvű sajtónk mai állapothoz, a hídverő organumok táji munkamegosztása azokban az években is létezett. Így például amíg a fővárosi Tanú és Apolló a szomszédok mindegyikének szellemi életére ablakot nyitott, addig a szabadkai Kalangya szerb, a kolozsvári Erdélyi Helikon a román és a szász, a kassai Magyar Írás a szlovák művelődés irányadó jelenségeire figyelt. A Vasi Szemle – földrajzi fekvéséből adódóan – a szlovén és horvát kultúra nyomán követésére vállalkozott. Az apró kulturális hírektől a terjedelmes komparatistikai (összehasonlító irodalomtudományi – a szerk.) tanulmányokig mindennek teret adott, ami érdekelte az olvasóközönséget a szomszéd civilizációk terméséből. Értekező prózája és versei révén Pável maga is folyamatosan jelen volt a szlovén és horvát

tömegtájékoztatóban. Műfordításai, szláv filológiai közlései más hazai folyóiratokban is betöltötték kultúrákötvetítő szerepüket.

Véleményem szerint leginkább a *szloveno-hungarológia* és a *hungaro-szlovenológia* elnevezés fedti azt a szerteágazó elméleti és gyakorlati munkát, amit e területen kifejtett. S hogy milyen eredményesen, bizonyíték arra, hogy „Hungarica in Slovenia” rovatának hatására Vilko Novak a határ túloldalán „Slovenica na Madžarskem” és „Slovenica med Madžari” címmel indított rovatokat a ljubljana-i Slovenec és Dom in Svet c. folyóiratokban. Novak műfordításainak – pl. a *Tine Debeljak*kal közös Tragédia-átültetésének – dokumentálható ösztönzője Pável Ágoston volt.

Legfőbb célként a jugoszláv-magyar közeledés, lebegett a szeme előtt. „Amíg a kultúra össze nem hoz bennünket, addig a barátságos együttélésre való minden törekvés reménytelen és hiábavaló lesz” – szögezte le.²⁴ Mindenkit tárt karokkal fogadott, aki Jugoszláviából felkereste, s itthonról természetesen fordultak hozzá mindazok, akik kulturális vagy tudományos kapcsolatot kerestek Jugoszláviával. Nagy bizakodással tekintett a néhány évig valóban fejlődő államközi kapcsolatokra – erre az időre esett kinevezése a szegedi egyetemre, ahol a délszláv nyelvek magántanára lett. Az 1941. áprilisi tragikus események keserű kijózanodása után 1943-tól ismét megélenkültek az ország s egyben Pável délszláv kapcsolatai.

Kettős kötődését talán Pável Judit fejezi ki a legérzékletesebben: „Sorsközösséget érzett a falu népével; a Szombathelyen kilakoltatott munkáscsaláddal ugyanúgy, mint a szegénysoron élő Cankar családdal; Jernej szolgálékennyel ugyanúgy, mint a szentháromság-szobor körül ógyelgő munkanélküliekkel [...] Szombathely elrejtett kincseit éppen úgy felkutatatta, éppen olyan szeretettel írt róluk, mint amilyen örömmel akarta megmenteni Cankar szülőházát a romba dőléstől.”²⁵

Kognitív disszonancia

A kisebbségi lét, különösen, ha tudatos hídverő szándékkal párosul, sehol, semmikor nem mentes a feszültségektől, konfliktushelyzetektől. Különösen így volt ez a két világháború közötti Kelet-Közép-Európában, ahol – a korábbi állapotok visszajára fordításával – több mint 3 milliónyi magyar került nemzetiségi sorba, a jogfosztottság állapotába. A hazai politikát és a közvéleményt a revízió gondolata és a sovén indulatok itatták át, ilyen társadalmi miliőben értékelhetjük igazán Pável Ágoston életművét.

A modern szociálpszichológia – *Festinger* nyomán – kognitív (megismerési) disszonanciának nevezi az egyén beállítódása és a viselkedése közötti meg nem egyezést. Az ismeretek, vélemények, meggyőződések környezetünkről, másokról és önmagunkról csak ritkán kerülhetnek teljes összhangba cselekedeteinkkel. Az inkonzisztencia mérséklése két úton lehetséges. Egyrészt, ha valakit olyasminek

a kijelentésére vagy megtételére ösztönöznek, ami ellentétes voltaképpeni attitűdjével, igyekszik módosítani vagy elleplezni a beállítódását oly módon, hogy az konszonánssá váljék kijelentésének vagy tettének a megismerési elemével. Ugyanakkor gondoljunk csak a hatás-ellenhatás fizikai törvényére – minél nagyobb valakivel szemben a nyomás abban az irányban, hogy a voltaképpeni attitűdjével ellentétes viselkedést tanúsítson, annál kevésbé fog megváltozni a beállítódása.²⁶ Pável munkásságában mindkét feloldási módra találunk példákat.

Hídépítő törekvései a meg nem értés, a bizalmatlanság, a gyanakvás légkörében kerültek napirendre, bár – mint utaltam rá –, határon innen és túl, nem volt egyedül a dunai patriotizmusával. Szlovén nemzetisége és anyanemzeti kötődése sohasem vált kétségessé számára, ugyanakkor példás állampolgársági hűséggel kötelezte el magát a magyar kultúra értékei mellett, teremtett virágzó művelődési életet Szombathelyen. „Nehezen tudják elképzelni mások, mit jelentett számára, aki becsülettel szlovén származásának érezte magát, az állandó gyanúsítgatás, a tőle elvárt hurrámagyarkodás. Pedig többet alkotott a magyarság számára, mint sokan mások. Mint igazi demokrata és humanista, fájdalommal érezte az állandó lenézést, gyűlölséget, nemtörődömséget minden oldalon. A testvériség, a mély emberiesség volt az ideálja. E meggyőződéséből származott állandó munkálkodása a magyar–délszláv kapcsolatok érdekében” – mondta róla Vilko Novak.²⁷

A disszonancia első típusú feloldási módja volt nála például az a tény, hogy saját személye háttérbe szorításával sokszor „megbújt” a Vasi Szemle vagy a múzeumbarát egyesület cégére mögött. Bár egész életét a szlovén kultúra vonzásában töltötte, gyermekeinek már nem adta tovább anyanyelvét. Gazdag Erzszi számol be róla, hogy a határ egyik oldalán túlságosan szlovén, odaát túlságosan magyarnak tartották.²⁸ A kompromisszumos harmóniahiány-mérséklési kísérletei közé sorolnám a visszacsatolás után dialektusban írott nyelvtankönyvét – amely miatt pedig a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesülettel is összetűzésbe került –, az ottani tanítók részére vezetett magyar nyelvtanfolyamait és a számukra összeállított kis magyar irodalomtörténetét. Barátja, *Székely* László költő, Pável mélységes humanizmusát is egyfajta konszonanciakeresésként értelmezi: „Bármennyire beleolvad is a magyar életbe, sohasem akarja megtagadni a szláv bölcsőt; lelkének megosztottságát, a magyarsága és szlávtsága közt megnyíló örvényt az általános emberszeretettel igyekszik eltakarni és áthidalni.”²⁹

Attitűdjének megerősítését is lemérhetjük viszont azon a jellemzőságon, ahogy ragaszkodott szlovén mivoltához. A társaságban szemére hányt pánszláv érzelm miatt 1935-ben lovagias ügybe keveredett a város kultúrtaácsnokával. A személyét délszlávként ért támadásokat követően sem volt hajlandó a szlovén tudósokkal, művészekkel fennállt szoros kapcsolatán lazítani.³⁰ Amikor a harmincas

évek derekán a fajvédő sajtó névmagyarosításra szólította fel, dacból még a vesszőt is elhagyta vezetéknevéről. A két ország időleges közeledésekor világosan látta az ügy „hiénáit” is: „Érzem, hogy eljött a mi időnk. Nem szenvedünk hiába az eszméért. Ugyanakkor szomorú szívvel tapasztalom, hogy a semmirekellők máris gyülekeznek a konjunktúra-zsákok körül és lesben állva várják, mikor csaphatnak le a zsákmányra. Sokan vannak az olyan rikancsok, akik korábban másra esküdtek, most pedig már a legújabb álarccal az arcukon állják körül az új szentélyt.”³¹

A sovinizmust, az üres szólamokat mindig is elkerülte, környezetét is ez irányba befolyásolta. Mint egyik tanítványa visszaemlékezéséből tudjuk, „természetes közvetlenséggel emlegette a maga vend paraszti származását, ahogy soha a két háború közti évek divatos jelszavait a szájára nem vette, s egyetlen fajról, egyetlen nemzetről, egyetlen társadalmi osztályról lekicsinyléssel, becsmérléssel nem nyilatkozott.³² Hogy a disszonancia folyamatos felhalmozódása milyen súlyú elhatározásokhoz vezethet, hadd utaljak arra a ritkán hangoztatott tényre, hogy 1945-ben Pável már a Szlovéniába való végleges áttelepülés gondolatával is foglalkozott.³³

Mindkét népe számára azonban a megvalósulás jelenti a maradandó példát. Megcáfolhatatlan realitás, hogy „a magyar és szlovén nép között kialakult jószomszédi viszony, számtalan szállal szövődő kulturális kapocs létrehozásában – amit ma már szinte természetesnek tartunk –, az első testvéri kéznyújtás Pável Ágoston munkásságában található meg. Munkássága nemcsak a vasi határok mentén, hanem országos mértékben is jelentős.”³⁴

Jegyzetek:

- ¹ Magyarul (in: Székely András Bertalan: A Rábától a Muráig. Nemzetiségek egy határ két oldalán. Budapest 1992. 14-23. pp.); szlovénül (in: Székely, András Bertalan: Od Rabe do Mure. Narodnost na obeh straneh meje. Monošter 1994. 20-35. pp.); és németül is megjelent (in: Signal (Graz), Winter / zima 2002/2003. 20-26. pp.).
- ² Novak, Vilko: Pável Ágoston, a nyelvtudós. In: Pável Ágoston emlékkönyv. Szombathely 1949. 39. p.
- ³ Nyílttűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál. In: A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője 1927. 4. 129-144. pp. (szlovénul in: Etnolog 1931. 125-145. pp.), valamint Rigászás a Vendvidéken és az Őrségben. In: A Néprajzi Múzeum Értesítője 1942. 2. 141-163. pp.
- ⁴ Sándor István: Pável Ágoston és a magyar néprajz. In: Dr. Pável Ágoston. Szombathely-Muraszombat 1967. 50-51. pp.

- ⁵ S. Pável Judit: A szombathelyi Savaria Múzeum története (1919-1945). In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője. Szombathely 1964. 310. p.
- ⁶ Idézi Takács Miklós in: Székely András Bertalan – Mukics Ferenc: Két nép hú fia. Budapest – Szombathely 1986. 77. p.
- ⁷ Szemző Magda: Pável Ágoston élete. In: Pável Ágoston emlékkönyv i. m. 29. p.
- ⁸ Kuntár Lajos: Pável Ágoston diákévei. In: Életünk 1975. 5-6. 527. p.
- ⁹ Szemző Magda i. m. 14. p.
- ¹⁰ Székely – Mukics i. m. 51. p.
- ¹¹ Hein Tádé dr.: Pável Ágoston lírája. Szombathely 1941. Dunántúli Szemle könyvei 184. 368. p.
- ¹² Weöres Sándor: Pável Ágoston emlékezete. In: Pável Ágoston emlékkönyv i. m. 57. p.
- ¹³ Irodalomtanításunk céljáról. (Beszéd, 1937) In: Pável Ágoston válogatott tanulmányai és cikkei. Szombathely 1976. 244-245. pp.
- ¹⁴ Székely – Mukics i. m. 11. p.
- ¹⁵ Pável Ágoston: Könyvet Erdélynek! In: Vasvármegye 1940. dec. 6.
- ¹⁶ Lásd erről: Székely András Bertalan: Pável Ágoston és a magyarországi honismeret. In: Vasi Honismereti Közlemények 1986. 1-2. 6-11. pp.
- ¹⁷ Pável Ágoston: Jugoszláv irodalmi levél. In: Magyar Írás 1933. szept. 458. p.
- ¹⁸ Sándor István i. m. 55. p.
- ¹⁹ Székely – Mukics i. m. 67. p.
- ²⁰ Slovenski ljudske pesmi – Szlovén népdalok. Murska Sobota 1967.
- ²¹ A szlovén irodalom vázlatos áttekintése. Szeged 1976. JATE Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék.
- ²² Ungarn und die Slowenen. In: Ungarn und die Nachbarvölker. Budapest 1943. 123-140. pp., valamint Magyarok és szlovének. In: Magyarország és Kelet-Európa. A magyarság kapcsolatai a szomszéd népekkel. Budapest 1947. 156-168. pp.
- ²³ Vas vármegye és Szombathely város Kultúregyesülete könyvtárának címjegyzéke. Összeáll. és bev. Pável Ágoston. Szombathely 1925. 6. p.
- ²⁴ Pável Ágoston: Vilko Novak: Slovenica med Madžari. In: Dunántúli Szemle 1940. 1-2. 111. p.
- ²⁵ Székely – Mukics i. m. 25. p.
- ²⁶ Secord, Paul F.-Backman, Carl W.: Szociálpszichológia. Budapest 1972. 129. p.
- ²⁷ Székely – Mukics i. m. 59. p.
- ²⁸ Székely – Mukics i. m. 83. p.
- ²⁹ Székely László: Pável Ágoston, a költő. In: Pável Ágoston emlékkönyv i. m. 35. p.
- ³⁰ Székely – Mukics i. m. 96. p.
- ³¹ Székely – Mukics i. m. 55. p.
- ³² Szemző Magda i. m. 22. p.
- ³³ Székely – Mukics i. m. 61. p.
- ³⁴ Simonné Pável Judit: Pável Ágoston a prekmurjei népmesékről. In: Naptár '80. A szlovéniai magyarok szemléje. Murska Sobota 1979. 108. p.

Pável Ágoston szellemi hagyatéka és néprajzi kutatásai a Vas megyei szlovén falvakban

Pável Ágoston szellemi hagyatékát archívumok és publikációk őrzik, ezeket pedig három bibliográfia dolgozta fel (1949, 1967, 1986).¹ A *Tilcsikné Pásztor Ágnes* által 1986-ban szerkesztett önálló kötet Pável Ágoston munkáit négy nagyobb műfaji csoportba sorolja, az elsőt pedig további hatba.

1. *Tudományos munkák, tanulmányok, cikkek (132 tétel)*
  - 1.1 Nyelv- és irodalomtudományi tanulmányok (36 tétel)
  - 1.2 Néprajzi munkák (20 tétel)
  - 1.3 Kultúrpolitikai írások (könyvtárügy, kultúregyesület, szerkesztői tevékenység – 37 tétel)
  - 1.4 Írások a magyar-délszláv kulturális kapcsolatok köréből (6 tétel)
  - 1.5 Életrajzok, megemlékezések, emlékünnepek (23 tétel)
  - 1.6 Vegyes témájú munkák (10 tétel)
2. *Szépirodalmi művek és kritikák (19 tétel)*
3. *Műfordítások (31 tétel)*
4. *Könyvismertetések (48 tétel)*

A legtöbb tételt a könyvismertetések, kultúrpolitikai írások, valamint a nyelv- és irodalomtudományi tanulmányok fejezetei tartalmazzák. Pável Ágoston magyarul írt, de többnyire a szlovén kultúráról.

Közreadott és közreadatlan *kéziratai Szombathelyen* a Pável családnál, a Savaria Egyetemi Központ Pável Ágoston Emlékszobájában, a Savaria Múzeum Néprajzi Adattárában, a Berzsényi Dániel Könyvtárban és *Budapestben* a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában található meg. A szombathelyi családi háznál leánya, Pável Judit gondozza édesapja hagyatékát: tanulmányainak, fordításainak kéziratait, első nyomtatott megjelenéseit, levelezéseket, fényképeket és egyéb emlékeket. Többek között Ivan Cankar szlovén író *Jernej szolgalegény és az ő igazsága* című regénye fordításának kéziratát. A könyvet 1937-ben Pável Sebesi Erzsébetnek ajánlotta, aki később *Gazdag Erzsé* néven lett híres magyar költő.

A szombathelyi egyetem *Pável Ágoston Emlékszobájában* látható Pável íróasztala és könyvszekrénye, tanulmányai az eredeti folyóiratokban, néhány könyv a könyvtárából és fő műve, a *Vend (hazai szlovén) nyelvtan* eredeti kézírata. Ez 1942-ben készült, de csak 2013-ban jelent meg nyomtatásban.²

Pável Ágoston 1920-ban került Szombathelyre. 1926. január 1-jén megnyitotta a *Vasvármegyei Múzeum könyvtárát*. 1928. április 1-jén átvette a *néprajzi tár* őrzését, szeptembertől pedig a múzeum igazgatóhe-

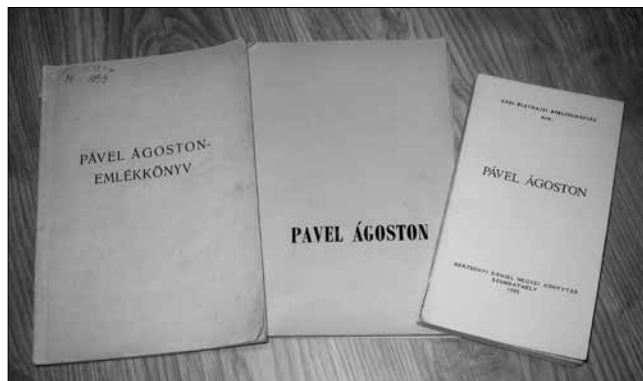

Mukicsné Kozár Mária

Bajtai László felvétele

A három bibliográfia

A szerző felvétele

lyettese lett. A Savaria Múzeum *Néprajzi Adattára* 23 tételben őrzi kéziratait: 11 tétel publikációinak kézzel vagy írógéppel írt kézírata; 8 tételben a gyűjtőútjain, tanulmányaihoz készült feljegyzések, irodalomjegyzékek találhatóak; 4 kézírata pedig kiadásra vár. A *Mátyás mondák bibliográfiája (K-142)* tétel például körülbelül 150 db 9x12 cm nagyságú cédulát tartalmaz. A *Mátyás török fogságban* (Kralj Matjaž v turški ječi) ballada fordításához készített jegyzetnek cédulája is ebben található, mely szerint „*Mátyásnak egy felesége sem került török fogságba. Beatriceről azonban feljegyezték (Mailath: Geschichte der Magyaren III. 69. l.), hogy mikor Dalmácián át Magyarországra felé utazott, nagyon félt az ezen területen akkortájt portyázó török martalócoktól (1475. év). Remegve töltötte éjszakáit a füstölgő, véres romok között, amelyek közül alig pár órája távoztak a portyázó pogányok. Minduntalan holttestekbe botlottak az esküvőre készülő utasok. Csak a Dráván túl érezhették magukat biztonságban.*”

Pável Ágoston *fordításai* a szlovén, horvát és szerb népköltészetből, a szlovén szépirodalomból, valamint irodalomtörténeti tanulmányai a Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó és a Szombathelyi Szlovén Önkormányzat közös gondozásában, legutóbb 2016-ban, születésének 130. évfordulójára jelentek meg.³

Pável Ágoston nagyobb terjedelmű kiadatlan kézírataiból kettőt a Savaria Múzeum őriz (*A vend nyelv magyar kölcsönszavai*. Magyar nyelvészeti szakdolgozat. Budapest 1908 (?), *Orosz nyelvtan*. Szombathely 1944-45), egyet pedig a Berzsényi Dániel Könyvtár (*Perun, a szláv mennydörgős isten*. Szombathely, é. n.)

A néprajzkutató Pável 1928 és 1946 között a történeti Vas vármegye több mint száz településén gyűjtött tárgyakat. Ezek többsége kerámia, bábsütő és kékfestő minta, a többi a táplálkozás, építkezés, díszítőművészet, földművelés, állattenyésztés, madarászat eszköze, illetve gyermekjáték. A Savaria Múzeum fotótárában közel kétszáz fényképe található meg.

Kutatásai a Vas megyei szlovén falvakban

Pável Ágoston két tanulmányában foglalkozott a Vas megyei szlovén falvakkal. Az egyikben a nyílttűzhelyű konyháról, a másikban a rigászásról írt. A *Nyílttűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál* című írását saját fényképei és rajzai gazdagítják. Ez Vilko Novak szlovén fordításában 1931-ben Ljubljanában is megjelent.⁴ A magyar-latin szakos tanár néprajzi tanulmányának, fényképeinek és rajzainak tudományos értékét bizonyítja, hogy *Bátky Zsigmond A magyarság néprajza I.* kötetébe átvette a Pável Ágoston által rajzolt *rábatótfalui* konyha alaprajzát, valamint egy *apátistvánfalvi* kemence keresztmetszeti rajzát.⁵ Az előbbit Pável így mutatta be: „A padló dögönyözőtt, de egyenetlen agyag. A tűzhely a konyhának központja s egyúttal legvilágosabb helye; világosságát a nyitott ajtón kívül az ajtó melletti ablakocskán át kapja... A jobb oldalon levő lakószoba fala felé azonban a tűzhely jócskán kiszélesedik, s ebben a sarokban van a mindennapi tűzrakás helye, melyet egy mélyedés jelez, hamuval, üszkös zsarátnokkal, fazéktartó vasvázsal s egy-két körös-körül a hamuba állított fazékkal... A tűzhely közepetáján nyílik a kenyérsütő kemencébe vezető nyújtott félkör alakú lyuk, többnyire egy fogantyús vaslemezzel lezárva.” A szlové-

nek konyhájáról szóló tanulmány nemcsak néprajzi, hanem nyelvészeti szempontból is értékes. Pável feljegyezte a konyhaeszközök és berendezések helyi elnevezését, s megadta magyar, „osztrák-szlovén” és német jelentését. Például így „*solenka*: sótartó; osztr.-szlov.: *solénka* = das Salzfass.” *Helytörténeti adatai* olyan pontosak, hogy azokban az egyes falvak lakói elődeikre vagy falubelijük elődeire ismernek ma is. Az adatközlők háznevét is feljegyezte, a sok azonos vezetéknevű lakost csak így lehet megkülönböztetni. Orfaluban például Kolman Antal (*Tomáršini*), Hollec Anna (*Šafarni*), Raker János (*Léjstarstjé*) és Mesics Ferenc (*Kmétostjé*) konyháját látogatta meg.

Pável Ágoston néprajzi tanulmányainak tudományos szakszövegét lírai útleírások szövik át:

„Mosolygó őszi verőfényben ballagok a Szentgotthárdról Rábatótfalu felé kanyargó országúton. Kétfelől szelíd lankák, a közepén húzódó hosszanti völgyben a Rába ezüstszalaga kigyózik. Jobb kézről a távolban a stájer Alpesek csúcsai integetnek felém...”

Rábatótfaluból Apátistvánfalvára kocogtam, majd napokint más-más faluba mentem hosszabb-rövidebb tanulmányútra, mert az elhanyagolt hegyek között még gazdag nyelvi, etnográfiai és népköltészeti kincsek lappanganak.” (Nyílttűzhelyű konyhák...)

A II. világháború idején Apátistvánfalva, Orfalu, Permise, Ritkaháza és Ujbalászfalva szlovén településeken, valamint Farkasfán és az őrségi Szalafón a téli hónapokban lépesvesszőkkel vadásztak a fenyvesrigókra. A borókabogyóval táplálkozó énekes madarak az „úrínép” csemegéjének számítottak. A rigászok „evvel a foglalkozással szépecskén segítenek magukon” – írta Pável. A tanulmányban „nyelvészeti és ethnographiai érdekből” magyarul és apátistvánfalvi szlovén nyelvjárásban rögzítette a rigászás előkészületeit s egész menetét.

Az Őrségről Pável Ágoston írta az első ismeretterjesztő cikket. 1936-ban a Vasi Szemlében *Őrségi képek* címmel jelent meg. A Néprajzi Múzeum munkatársával Gönyey Sándorral az évben, a „nagyhét utolsó napjaiban” Szentgotthárdtól Szalafón át Óriszentpéterig „kószálva” fényképeztek és gyűjtöttek adatokat elsősorban a vidék építkezéséről. Szalafón egy kerített ház keltette fel érdeklődésüket: „Szalafő tipikus szerez település. Az egyes szerek valószínűleg külön falvak. A kerített házak legeredetibb típusát Zsoldos János 132. sz. házában tanulmányozhattuk. Négy oldalról be volt építve, s így menedékkül szolgálhatott az erdő vadjai s a betyárok ellen. A negyedik oldal kapus szárnyát lebontották. Három oldalról kerített ház azonban, főleg a Pityer- és

Pável eredeti íróasztala és könyvszekrénye a Pável Ágoston Emlékszobában

a felsőszerezen még akad.”⁶ Az említett ház ma a Szalafő Pityer-szeri Népi Múemlékegyüttes részeként látogatható. A szombathelyi Vasi Múzeumbarát Egylet és a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület tagjai 2011 óta minden év virágvasárnapján Pável-túrát szerveznek az Őrségi képek nyomán. Első alkalommal – Pávelékhez hasonlóan – megalkudtak egy „keszeg fuvarossal” is, azóta azonban gyalogosan járják be Szentgotthárd környékét.

A 130 éve született és 70 éve elhunyt Pável Ágoston sokoldalú tevékenységével sokunk példaképe. A Vas megyei szlovén falvakban végzett néprajzi munkássága, s teljes szellemi hagyatéka ma is értékes forrása a magyar és a szlovén kutatóknak.

Jegyzetek:

- ¹ Emlékkönyv 1949; Előadások gyűjteménye 1967; Tilcsikné Pásztor Ágnes 1986
- ² Pavel 2013
- ³ Gadányi-Pável-Kozár 2016
- ⁴ Pável 1927, 1931, 1942
- ⁵ Bátky 1941, 168.
- ⁶ Pável 1936

Irodalom:

- Bátky Zsigmond, Gyórfy István, Viski Károly: A magyarság néprajza. Budapest 1941
- Fáy F. Ervin (szerk.) Pável Ágoston-Emlékkönyv. Dunántúli Szemle. XI. Szombathely, 1949. január 1. 7-8. sz. 59-64.

Gadányi Károly, S. Pável Judit, M. Kozár Mária (szerk.): Sorsközösség az irodalomban. Pável Ágoston fordítói munkássága tükrében. Születésének 130. évfordulója tiszteletére. Bibliotheca Slavica Savariensis. Tomus XV. Szombathely, 2016.

Krajevsky Gizella: Pável Ágoston élete és munkássága 1886-1946. Bibliográfia. Pável dr. Ágoston. Előadások gyűjteménye az 1966. május 27-én megtartott Murska Sobota-i symposionról és az 1966. augusztus 27-én megtartott szombathelyi symposionról. = Avgust dr. Pavel. Zbirka predavanj s simpozija v M. Soboti 27. maja 1966 in s simpozija v Szombathelyu 27. avgusta 1966. Szombathely-Murska Sobota 1967, 107-127.

Pavel, Avgust: Prekmurska slovenska slovnica = Vend nyelvtan; prevedla Marija Bajzek Lukač; uredil Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2013 (Zora 100)

Pável Ágoston: Nyílttűzhelyű konyhák a hazai szlovénoknál. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője. Budapest 1927, 4. sz. 129-144.

Pavel, Avgust: Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev. Etnolog 4. Ljubljana 1931. 125-145.

Pável Ágoston: Őrségi képek. Vasi Szemle, 1936. 5-6. sz. 318-338.

Pável Ágoston: Rigászás a Vendvidéken és az Őrségben. A Néprajzi Múzeum Értesítője. Budapest 1942, 2. sz. 141-163.

Tilcsikné Pásztor Ágnes (szerk.), Pável Ágoston. Vasi életrajzi bibliográfiák XIX. Szombathely, 1986.

Rágyanszki György

Pável Ágoston Vend nyelvtana

PAVEL, Avgust: *Prekmurska slovenska slovnica. Vend nyelvtan* (Zora 100). Szerk.: JESENŠEK, Marko. Ford.: BAJZEK LUKAČ, Marija, Bielsko Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, 2013, 474 oldal

Pável Ágoston 1911-ben a budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetemen magyar-latin szakos diplomát szerzett, de négy évig orosz és három évig szerbhorvát filológiát is hallgatott. 1913-ban ugyanitt doktorált szláv nyelvtudományból. E téren folytatott munkásságát közel egy évszáz-

Rágyanszki György

Bajtai László felvétele

adon keresztül csak részleteiben ismerhettük. Első terjedelmesebb nyelvtudományi munkáját, *A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtanát* a Magyar Tudományos Akadémia 1909-ben adta ki, magyar nyelven írt *Vend nyelvtanának* kézírata pedig csak 2013-ban jelent meg a Maribori Egyetem Zora könyvsorozatában.

Pável nyelvészeti kutatásainak középpontjában anyanyelve, modern terminust használva a muravidéki szlovén nyelvjárás állt. A muravidéki szlo-

vének nyelvét a magyar szakirodalom korábban gyakran vendként említette, melynek többnyire po-

A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Szláv nyelvtudomány doktori program doktorandusza.

litikai okai voltak. Erre példa *Mikola* Sándor vend elmélete, aminek lényege az, hogy a vend népcsoport a kelta törzsek egyik leszármazottja. Mikola is elismeri, hogy a vendek szláv nyelvet beszélnek, de arra külön nyelvként, nem pedig szlovén nyelvjárásként tekint: „Mindezek a felsorolt adatok kétségbevonhatatlanul igazolják, hogy a vend népben az ő különálló »vend« fajiségének tudata kezdettől fogva élenként élt és soha el nem veszett”. Mikola Sándor elméletének ellentmond az a tény, hogy a muravidéki szlovének anyanyelvükön mindig is szlovénnek nevezték magukat.

Pável Ágoston nem volt híve Mikola Sándor vend elméletének. A mai szlovén nyelvészekhez hasonlóan ő is megkülönböztette a szlovén irodalmi nyelv központi és muravidéki változatát. Egyes írásaiban idegenkedett a központi szlovén nyelvi hatásoktól, de ő maga is használta a központi szlovén irodalmi nyelvet, s műfordítóként sem saját nyelvjárásából fordított. A második világháború eseményeinek hatására azonban szükségessé vált, hogy elkészítse *Vend nyelvtanát*. Ennek 1942-es kézírata előszavából tudhatjuk, hogy A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtanának megírása után egyből hozzáfogott nyelvтанának megírásához, melyet a muravidéki szlovén nyelvjárások összehasonlító nyelvтанa igényével készített el. „Szakembereknek szánt, nagy összehasonlító nyelvтанra gondoltam, amely valamennyi nyelvjárás összes változatait magában foglalta volna. Sikerült is az anyagot 1916 végére kielégítő teljességgel összegyűjtenem és rendeznem. Kiadására azonban – a megnehezedett viszonyok miatt – már nem kerülhetett sor, s a vaskos kéziratot íróasztalom legmélyére száműztem. Itt hevert közel 30 esztendeig. Jelen nyelvтанom ennek az anyagnak iskolai és gyakorlati célokból megbízás alapján készült vázlatos kivonata.” *A Vend nyelvtan 1942-es iskolai változata a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület javaslatára készült, miután 1941. április 16-tól a Muravidék újból magyar fennhatóság alá került. Lukácsné Bajzek Mária kutatásaiból tudhatjuk, hogy Pável nem ekkor javasolta először a muravidéki szlovén nyelv használatát a közoktatásban. Már 1918-ban levelet írt Jászai Oszkár tárca nélküli nemzetiségi miniszternek, melyben felkínálta segítségét a muravidéki oktatás megszervezésében [LUKÁCSNÉ BAJZEK 2016: 417-418]. A muraszombati tanügyi kirendeltség Pável átdolgozott nyelvтанához recenziéseket is felkért: Antauer Jenőt, Mikola Sándort, valamint az evangélikus és a katolikus egyház egy-egy képviselőjét. Csak Antauer Jenő bírálata maradt fenn, a többiről nincsenek adataink. A fennmaradt forrásokból még annyit tudhatunk, hogy a kézirat 1943-ban megérkezett a minisztériumba, de kinyomtatásra már nem került. [LUKÁCSNÉ BAJZEK 2013: 393].*

A 2013-as maribori kiadás nemcsak azért számított jelentős tudományos eseménynek, mert magyar és szlovén nyelven végre elérhetővé tette Pável nyelvтанát, hanem azért is, mert az eredeti magyar kézirat és a szlovén fordítás mellett a kiadvány mellékleté-

ben több szlovén nyelvű tanulmány is helyet kapott. Lukácsné Bajzek Mária – aki egyben a nyelvтан szlovén fordítója is – a kézirat történetét dolgozta fel megírásától a fordítás elkészítéséig. Pável Ágoston lánya, *Pável* Judit visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hogy apja a két világháború között is publikálhatott volna a muravidéki szlovén nyelvjárásokról, de mivel nem értett egyet az őt felkérő Mikola Sándor vend elméletével, a nyelvтан kéziratát inkább az íróasztalában hagyta. A melléklet további tanulmányaiban Marc L. *Greenberg* a muravidéki szlovén nyelv hangtanát elemezte szláv és délszláv kontextusban. Martina *Orožen* a muravidéki szlovén irodalmi nyelv történetét dolgozta fel, amely *Küzmics* István 1771-es muravidéki szlovén Újszövetség-fordításával kezdődött. Marko *Jesenšek* részletesen bemutatta Pável nyelvészeti munkásságát, majd megállapította: „Pável egy nyelvjárás és az elvárások alapján normatív »vend« nyelvтан akart írni, de e cím mögé a muravidéki (irodalmi) szlovén leíró (nyelvjárás és részben történeti) nyelvтанát rejtette el”. [JESENŠEK 2013: 452]

Pável Ágoston nyelvтанa nem egy oktatási célokból összeállított nyelvтан, hanem tudományos igényességgel megírt munka. Ahogy arra már Jesenšek is utalt, a Vend nyelvтан nem hagyományos normatív nyelvтан. Pável nem követ mindig preskriptív (előíró, elrendelő – *a szerk.*) elveket a muravidéki nyelvjárások különböző alakjainak leírásakor. A nyelvтан egyes részeinek magyar-szlovén komparatív (viszonyító, viszonylagos – *a szerk.*) jellege is lehet. Sajátos a nyelvтан ortográfiája, ugyanis Pável megőrizte a muravidéki írók XIX. századi magyar helyesírását, melynek magyarázata lehet a Tanügyi Tanács külső nyomása. A Vend nyelvтан szlovénül nem beszélő muravidéki tanároknak szánták, de Pável nyelvészeti terminológiája ennek ellenére kétnyelvű.

A magyar hatás mellett meg kell említeni, hogy a nyelvтан megírása során a szerző szlovén forrásokat is használt. Marko Jesenšek a nyelvтан szerkezetének és terminológiájának alapján kimutatta, hogy Pável ismerte a dr. Jakob *Sket* által szerkesztett 1911-es Anton *Janežič*-féle középiskolai nyelvтан és Anton *Breznik* 1934-es kiadású középiskolai nyelvтанát is. A Vend nyelvтанra leginkább a Janežič-Sket-féle nyelvтан történeti szemlélete hatott, Brezniktől Pável főleg a korszak újnak számító nyelvészeti eredményeit vette át (hangképző szervek leírása és rajza, mondattani kérdések, téma-réma viszony). [JESENŠEK 2015: 327-333]

Pável Ágoston Vend nyelvтанának 2013-as maribori kiadása nemcsak a szlovén nyelvészek számára hiánypótló munka. A nyelvтан és a mellékletben közölt szaktanulmányok a történészek és a kisebbségkutatók számára is fontos források a muravidéki szlovén nyelv megkésett kodifikációs kísérletéről. Pável rendkívül szerényen és önkritikusan írt nyelvтанáról. Nem állította, hogy tökéletes nyelvтан alkotott, de munkájának tökéletesítésére nem is volt szükség, mivel a második világháború után már nem volt tovább igény a muravidéki szlovén nyelv kodifikálására.

Felhasznált irodalom:

JESENŠEK, Marko 2013: Pomen Pavlove slovnice za razvoj prekmurskega knjižnega jezika In: PAVEL, August 2013: Prekmurska slovenska slovnica/Vend nyelvtan. (Zora 100), Szerk.: JESENŠEK Marko, Bielsko Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.

JESENŠEK, Marko 2015: Pavlova Prekmurska slovenska slovnica/Vend nyelvtan med Janežič-Sketovo in Breznikovo normo. Simpozij Obdobja 34. Ljubljana.

LUKÁCS István (szerk.): A vend kérdés. Válogatás eszmék és téveszmék bőséges tárházából. Budapest, Kossics Alapítvány, 1996.

LUKÁCSNÉ BAJZEK Mária 2013: Od rokopisa do objave Pavlove slovnice In: PAVEL, August 2013: Prekmurska slovenska slovnica/Vend nyelvtan. (Zora 100), Szerk.: JESENŠEK Marko, Bielsko Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.

LUKÁCSNÉ BAJZEK Mária 2016: Pável Ágoston Vend nyelvtanának helye. Vasi Szemle LXX/4., Szombathely.

Kissné Köles Erika

Szépirodalmi érdeklődés Pável Ágoston életművében

Nem tudom, hálás, avagy hálátlan dolog egy konferencia utolsó előadójának lenni. Különösen akkor, amikor egy rendkívül sokoldalú, valódi polihisztor bemutatását saját gyermeke, alkotótevékenysége, munkássága méltatását kutatók tették meg előttem. Magam nem kutattam, de megszerettem az embert, a tanárt, a költőt, a műfordítót. Különösen szépirodalmi kötődései hatottak rám sajátosan. Pável Ágoston gazdag életpályájáról az itt jelenlévők közül sokan sok mindent ismertek eddig is. Tudok-e újat mondani? – aggasztott a kérdés heteken át. Nem könnyű a témaválasztásom. Belehelyezkedést feltételez egy százharminc éve született és évtizedeken át rendkívül tevékeny ember lelkületébe. Belehelyezkedést kíván a tőle megismert irodalmi művek üzeneteibe, az általa közvetített szépirodalmi alkotások, elemző ítéletek belső tartalmaiba. Népe, nemzete irodalmának az általa fordításra nagyon megfontoltan kiválasztott, a magyar olvasóközönség számára így átadott művek hatásaiba.

Szabad-e ezt inkább bensőséges és kevésbé tárgyilagos megközelítéssel megtennem?

Pável Ágoston és a szépirodalom kapcsolata lelki alkatom és hivatásom, irodalomtanári pályám okán áll közel hozzám. Talán azért is, mert gyermekéveim egy Rába-vidéki szlovén faluban, Felsőszölnökön teltek, gyalogosan is csak mintegy napi járóföldre Pável szülőfalujától. Az ő gyerekkorához képest az évtizedek során persze sokat változott a világ, a Rába-vidék múlt századi erőteljes elzártsága, mondhatni átjárhatatlansága mégis sok mindent konzervált. A mi életünk már sokkal könnyebb volt, de a megma-

Kissné Köles Erika szlovén parlamenti szószóló

Bajtai László felvétele

radásért való harc, a szegényen termő, sovány földdel viaskodó kisparaszti sors, a munka és megélhetés érdekében elvándorlók búcsúzása az én életemet is megérintette még. Átérezem, érzem, milyen szlovén lélekkel elhivatott és mélyen elkötelezett magyartanárnak lenni, a gyermeki személyiség, a tehetőség kibontakoztatásáért élni, vagy miért szép Ady Endréért rajongani.

Pável Ágoston az olvasás, az irodalom iránti szeretetét otthon, édesanyja ösztönzése alapozta meg. A könyvek voltak gazdag tudástára megszerzésé-

nek forrásai. Lehetőség az eleve elrendelten nehéz sors felváltására, egy más minőségű életformára. Út a szlovén–magyar–osztrák hármashatár szerény kis falusi világából az iskolák, a tudomány felé.

Pável Ágoston szentgotthárdi kisdiákként a hazai szlovén – vagy az általa is használt elnevezéssel vend – nyelv mellett elmélyítette magyarnyelv-tudását, így szombathelyi premontrei főgimnáziumi tanulmányai során irodalomszeretete egyre erősebb lett, ami egyetemistaként már nem csupán időtöltő érdeklődése lett, de tudományos alapokra helyezett tevékenysége is.

Ez idő tájt láttak napvilágot első költői zsengei vendül/szlovénul a Novine és a Marijin list című lapokban, s magyarul a Muraszombat és Vidéke oldalain. Pável lírájában meghatározó mértékben választotta a magyart, mai ismereteim szerint vend anyanyelvén mindössze kilenc verset hagyományozott ránk. Ezek már bizonyítékai annak, hogy a szorgalmas ifjú a költészethez is kapott bizonyos talentumokat.

Minden, a szépirodalomban alkotó ember akaratlanul is lel magának mintákat. Pávelt a kor magyar

irodalmában Ady Endre 1906-tól évente megjelenő kötetei merész hangú újdonságukkal, sokoldalú és sokatmondó költői tematikájukkal ejtették rabul. Az Adyt jellemző frissen újszerű lírából a komor hang ugyan nem vált Pável sajátjává, de a mintegy húsz év elmúltával napvilágra került kötetében több helyütt eluralkodik. Adyéhoz képest az ő élete a hétköznapiok sokoldalú küzdelmeivel, értékeivel és érdemeivel volt bőségesen átitott. Érzékenysége tapasztalati úton érlelt. A szűkös mindennapok keserűségeit megélt egyszerű emberek sorsa iránti fogékonyság, a vidék hétköznapi csodáinak megrendült tisztelete és élményei is őszinte csengéssel szólalnak meg munkáiban. Mindenütt együtt jelentkezik az ember, az emberi társadalom és a természet hármasa. A szlovén–magyar–osztrák határszéli világ megkapó szépsége – benne felnőtt életének színterei, így Szombathely és környéke is –, valamint az emberi környezettel megélt, vagy a történelmi-társadalmi helyzet miatt lelkében dúló viaskodások formálódtak benne verssé.

Gyakorta lobogó képei éppen ennek az érzelmi túlfűtöttségének köszönhetőek. Adyról elhihetjük, hogy „versei képek vértelenek, de gondolatnak sosem üresek”. Pável érzéseinek és gondolatainak megjelenítésében a képi megformáltság más figyelmet kapott. A látványelemek több helyütt nagy hatást kiváltó látomásos tablókba csúsztak. Különösen jellemző ez az egyre elidegenedőbb, érzések nélküli világ, a jövővel szembeni kétségek kifejeződésében. A költő lélegzatszerűsége, a végzetlen szeretet kedvesei, otthoni környezete, a szépség tiszta értékei iránt, életigenlése és életföltétele szimbolikus képeket nyit ki az olvasó számára is. A figyelő szem és fül a nem közvetlen utalásokat is ki tudja bontani.

Nem célozom a költemények irodalomelméleti fejtegetése, de vonzódásom a költészethez nem engedi, hogy Pável Ágoston két önálló verseskötetével ne foglalkozzam kicsit többet. A teljesség igénye nélkül irányítom ezek üzeneteire a figyelmet. Mert „Ez a leghívebb portré róla, aki verseit veszi elő, vele magával beszélget, az ő szellemét idézi, az ő jóságánál melegszik” – olvasható a Vasi Szemle Pável Ágostonra emlékező, harminc éve megjelent kiadványában.

A Nemzedékek kiadásában 1933-ban jelent meg a Szombathelyen nyomtatott „*Vak völgy ölén így zsolozsmázok*” című kötet. Ez Pável Ágoston hatvan költeményét tartalmazza. Egy vezérvers, vagy ha úgy tetszik programadó ars poetica nyitja a kötetet, s a többi művét pedig hat versciklusba rendezte. A cím nehéz nyelvi szerkezetével, de dallamos hangzásával is szándéka lehetett a szerzőnek: imaénekeket mutat fel a földi élet nehézségeivel megküzdeni kénytelen ember számára.

Ne cifrázd a szót! – hangzik a nyitány címében elutasítva a „szép hazugságok színes szötteését”, mondván, „A régi nóta fáradt kordéknak lomha döcögése”. Helyette „új hajnalokon új, merész útú vonatokat”, „zúgó görgeteget” parancsol költészetének – és másokénak is. Több nyugatos költő hitval-

lása, Ady (Góg és Magóg fia vagyok én; Új vizeken járok; Hunn, új legenda) és Babits Mihály (In Horatium) is megidéződik ebben az elsősorban nyílt és őszinte hangot, újszerű költőiséget követelő versben.

A ciklusokba rendezés, a fegyelmezett kompozíció nem a kor elvárásait, sokkal inkább a rendezett gondolkodású és fegyelmezett embert példázza. A verssorok és versszakok rapszodikusán váltakozó hosszúsága ugyanakkor a belső türelmetlenség s feszültség kifejeződése, ahogyan az erőteljes versnyitányok, szófordulatok, a kérdések, a felszólító, felkiáltó mondattartalmak használata is.

Egy-két ciklust a bennük foglalt üzenetekkel részletesebben bemutatok.

A *Dermesztő századom* címűben egy félrevert harang valóban „dermesztő” kongását vélem hallani a világ lelkiismerete felett. Tartalmaiban a vágyak és lehetőségek kettőssége, az elnyűtt napok katakombás hitű apostolvárása, a szeretet hiánya, gyűlölködés, a megbocsátani nem tudás, reménytelen hitehagyottság, szégyen és bűntudat, vagy bizonyos felmérhetetlen, végtelen keserűség íródik itt versbe. A záró költemény, Székely Lászlónak ajánlva, az Isten-tenyér pereméről a középkorba tett időutazással „*csodát sóvárgó vágyban fölfelérlik*” a lehetne más a világ gondolata, de csak a „*tapogatva keresek valamit, mi kihullt a Mából*” józansága marad. Hit, egymásra figyelés, emberszeretet és az alkotás szabadsága a varázsszavak – az üdvösségszerző cselekvésekből lett fogalmak –, nélkülük csupa seb a világ.

A második ciklus tematikája más. Hangulata lágyabb, világa itt-ott egy áttetsző tündéralom képeit villantja meg, aztán hirtelen megborrad az álom és valóság közt tátongó szakadék látványától. A múltból felsejlik a *Régi sarjuk illata*, a szerény lehetőségű, de harmonikus élet, a körbeölelő meghittség.

A ciklus egészét itt is ajánlással adja át. Idézem: „*Apámnak és Anyámnak, két meztlábás, nagylelkű életvándoroknak, kiknek tarisznyájából sosem fogyott ki a madárlátta Isten-kenyér s a húsító balzsamolaj; akik szívük szerint boldog poéták voltak, mint az ég madarai.*” Ha eztán egy szót sem írt volna, e sorok minden vallo-másnál szebbek! Csodás egyszerűséggel kimondott *szeretet-vallomás* a szülőknél! Feltűnnek a gyermek-kori képek, a gyermekévek ünnepnapjainak fehér csendje, melléjük értékszembebesítő személyiségrajz szegődik, egy számvetés, melyben a húszévi daltalanság is hangot kap. A ciklus harmadik helyén a *Hűség-gel megvert embertársaim!* áll, mely a szülőföldhöz, a Vendvidékhez, Cankovához, a szülőfaluhoz (magyar nevén Vashidegkúthoz) ragaszkodás őszinte, egyúttal fájdalmas kitárulkozása. A kettős kötődés minden gazdagsága és nehézsége is ott rejtőzik a sorokban.

Aztán köszönet szól az anyának, az „örökzöld hitű, szent robotos nagyasszony” mesebeli zengő kincseiért. „*Most is káprázik a szemem, ha a zegzugos élet csodáid fényes partjaira vet*” – mondja az odaadó gyermek a felnőtt ember költőhangján. A mesemondó anyának emléke ébred *Anyánk mesélt az erdőszélen* című versében.

Örök óvó, tiszta emberségre, értékteremtő tettekre, lobogásra készítő tekintete más költeményben is felsejlik (*Így csak az anyák tudnak nézni*).

De megidéződik az apa alakjának görcsös kérésése a múlt útjain, egy emberöltő távlatából, és vele szülőföldünk, a szlovén Rába-vidéki Rábatótfalu idilli, ám láthatóan is szegénységet árasztó képe *Az apám járt itt egykoronban*.

Honvagy és gyermekkori önmagának tett ígéretei egyszerre rohanják meg Szentgotthárdon járva egy gyermekzsivaj hatására, minek nyomán a ciklusnak címet adó, és azt záró vers, a *Régi sarjuk illata* született.

Elsuhanó évek emlékképei, a jelenkori munkás hétköznapiak, a *Lyukas-sátoros*, mostoha élet, a holnap világa, nappal és éjszaka, öröm és bánat, *A halál szolozsmái* képezik a közbülső ciklusok témáit.

„Tehozzád szálljon, Asszonyom, ez ének, ki lépni tudsz a szívem ütemére” – szól az Énekek éneke *A szerelem szolozsmái* ciklus zárásában. Az ajánlást itt feleségének írta: „itt minden az Övé, s hogy régi vergődéseim, új lázaim és nyugtalanságaim mindig csak Őt keresték”. A sorsolt Asszony iránti, sosem lankadó szeretet, a hűség és odaadó társ mellett érzett biztonság érlelte a ciklus kilenc versét. „Itt minden a Tiéd! Igen! Én egyszer mindenemet Neked adtam! S most semmim, talán még árnyékom sincsen! S mégsem cserélném el e boldogságot semmi kápráztató királyi kincsen!” – szól a vallomás e ciklus szerintem legmeghatározóbb alkotásában.

Az élet legszebb, örök jelképét járják körül *A kenyér szolozsmái*. Fájdalmak, törődés, az ínségtől megváltás szabadító várakozása, szegények hulló könnyeinek számlálása képezik a verstémákat. A szegénysori emberek örök éhezésének kínja pusztító tudat. Miért, hogy a körülzsolozsmázott kenyérből nem részesül egyaránt minden ember? Miért, hogy a kenyérteletlen, katlanos városvégeken hiába várják sóvárogva a mindennapi kenyeret?! A nyitott kérdésre csak a remény felel a kötet utolsó versének sugallatában: „Tavaszt várok a szemnek, szívnek, gondolatnak, Ujjongó, hallelujás újjászületést kenyérben, vérben, emberségben.” Márpedig aki vár, az nem adta föl a reményt.

Pável Ágoston ötven esztendő volt, amikor megjelent öt versciklust magában foglaló második önálló verseskötete, a *Felgyújtott erdő*. A könyv a nyitó költemény címét viseli. A versbe zárt roppant látomás alapjául szolgáló elpusztított erdő a tudatlanságból és rosszakaratból táplálkozó gonosz erővel szemben kirobbant dühöt köti meg. Pokoli, zagyva zárzavarról szól benne, garázda szélviharról. A lángoló erdő a parázsló emberi világ veszélyeztetett voltára hívja fel a figyelmet. A költő őrálló, a hagyományos próféta szerepet veszi fel azzal, hogy őrtornyában új csodák elé kongatja a harangot, vészharangot. Ady „Az élet él és élni akar” – mondatával rokon gondolkodású ez a szerep, elutasítása millió, saját korában megjelenő gonoszságnak. Várása annak, hogy a harangkongás, az emberiség kiáltása elhallatszik odáig, ahonnan a világunk nyitott kérdéseire választ remélhetünk.

Szívemhez legközelebb *Láthatatlan gyökerek* című ciklusa került. A lélek legmélyéről fakadó érzés, a minden valóságba – a városi életbe és a tudomány világába – merüléssel szemben is a szülőföldhöz való ragaszkodás a legerősebb: „Mert minden hajszálgyökerem ott kinn rekedt a zsályás pamlagon, a kakukkfűves, csizes völgyeken”. Az emberi életet súlyos, de ingatag határvölgyek jelzik. Az eredet azonban sosem inog meg, az értéktelített alaptermészet sem, amiben nincs megalkuvás és türelmetlen tusakodás, viszont szeretet, törődés és emberség van benne. Ezt erősíti meg a felsőcsatári hegyek között a csend és magány, már-már árvaság-érzésben született *Valaki rám üzent*. A gyermekkor emlékképei, a család gyámolító közege, az életbe indulás és indíttatás az ember életének biztos pontjai, a személyiség érlelői.

A kötet további ciklusaiban, a *Napbanező sugarak*, *Madárfütyös terebélyek*, *Morajlik, zúg a tenger*, *Didergő zuzmarás avar* címei alatt az önkeresés, Istenkeresés, hazavágyás, a százcsírájú élet körforgás-szerű elemei kelnek életre *Az évmilliók országútjain járó ezerszárnyú ember* költeményeiben. Élethelyszínek, helyzetek, úton járó társak jönnek vele a művekben, ezért tetszenek nekem olyannak, mintha egy beszélgetést hallgatnánk.

Pável Ágoston a szépirodalommal tanárként is szoros kapcsolatban élt. Nem tudom, van-e adat arra vonatkozóan, hány középiskolás diák itta szavait, amint a költőóriások lírájáról, a nagy írók prózai munkáiról beszélt. Vallotta és hangoztatta: „Egész magyar nyelvi oktatásunknak alapja, sőt bizonyos értelemben végső célja az olvasmány, amely állandóan sarjadzó anyagával a művelt ember számára a tanuláshoz, művelődéshez, ismeretszerzéshez, erkölcsi okulásnak, hazafias gondolkodásnak, egészséges érzelmi és jellembeli gondolkodásnak kimeríthetetlen kincsesbányája” – amit én is hiszek, bár a mai, elektronikától és világhálótól függő világunkban konzervatívnak hatok vele.

Pável tanított, ösztönzött iskolán kívül is. Néhány évig házában élt a kisdíák Weöres Sándor, a XX. századi magyar líra kiváló művelője, aki így emlékezik mentorára: „A költészet hozott össze bennünket, engem, a 16 éves tacskót, meghívott, hogy lakjam nála, átadta legkényelmesebb szobáját és íróasztalát. Ettől kezdve rengeteget olvastunk, beszélgettünk együtt. Őnála, az Ő lényének érlelő melegében írtam első komolyan vehető verseimet.” És ekképpen: „Azok között, akik kifejlődtek a tudomány, a művészet, életszentség, vagy más humán terén: aligha akad csak egy is, aki Pável Ágostonok nélkül útja legelején össze ne roskadt volna.” Gazdag Erzsébet József Attila-díjas szombathelyi költő is legjobb barátjának és a legnagyobb embernek vallotta. Európának, aki megtartotta hűségét a szlovén nemzethez. És magyarságához is. Mert Pável Ágoston származása, élete, sorsa és tudós gondolkodása révén több mint egy évszázada felismerte a kettős identitástudatban rejlő lényeket, hogy nem meghasonlás, hanem belső többlet az individuum számára. Életének, létbiztonságának alapérzése az anyanyelvhez, anyanemzethez ragaszkodás, ugyanakkor az otthont adó ország,

s annak nyelve, kultúrája, népe iránti tisztelet és szolgálat volt, miként a két haza értékeinek tudással, munkával történő erősítése is. A nemzetiségi lét alapvetése ez, a kis nemzetiségek megmaradásának feltétele.

A teljesség igényétől eltekintve, csak a legismertebb magyar kapcsolatait, barátait, tudóstársait hozom szóba. *Illyés Gyula* magyar költőt, író, esszéistát, és irodalomszervezőt, aki Dombóváron még gimnáziumi diákként ismerte meg Pávelt, és akitől a mindenki által ismert jelzős szerkezet, a „*Két nép hű fia*” származik. *Móra Ferenc* író, zsurnalisztát, muzeológust, *Mécs László*, *Sik Sándor*, *Székelty László*, *Káldi János* és *Kassai Lóránt* költőket-írókat. (A mai előadásokban hallhattunk szlovéniai tudós barátairól is.)

Pável Ágoston *irodalomközvetítő- és népszerűsítő szerepe* a szlovén – és részben további délszláv: szerb és horvát – irodalmi alkotások fordításában, a szlovén irodalom, ugyan rövid, de hiánypótló magyar nyelvű összefoglalójában is jelentős a magyar olvasók, a magyar irodalomtudósok számára. A szomszédos szláv népek irodalmának közvetítése ugyanis nem csupán hiánypótló, de tiszteletadás is az anyaország nagy alakjainak. Az anyanemzet tagjaitól származó írott szó művészetének megismertetése méltó magartás és követendő példa.

A délszláv népek irodalma iránti érdeklődése, e téren felhalmozott megalapozott ismeretei, tudása például *Az Orfeusz-monda rokonai a délszláv népköltészetben*, *A Bankó leányairól szóló széphistória délszláv gyökerei*, *A Hunyadiak a délszláv népköltészetben* vagy *a Mátyás király és a szlovének* című tanulmányokban is jól bizonyítható. Nyilván lennének avatott tudói annak, hogy milyen szerepet vállalt magára műfordítói tevékenységével. Én csupán néhány gondolat erejéig időzöm e témakörnél, mely Pável Ágoston teljes életpályájában nagy jelentőségű. Engem a fordítások művészi nyelvhasználata ragadott magával. A vers vagy ballada, mely úgy hallik magyar fordításban is, mintha Pável a magyar nyelvvel született volna, s ahhoz gyermeki hűséggel, tisztelettel, tökéletes igényességgel ragaszkodó, jó tollú – a műfajok sajátos elemeit kiválóan használó – irodalmár, és nem műfordító lett volna. Ha az általa magyarra ültetett népballadák egyikét-másikat cím- és eredet megjelölés nélkül adnám akár avatott olvasó kezébe, csak a téma s a műben feltűnő nevek jelezhetnék más kultúrából eredő voltukat.

Pável Ágoston fordításában szlovén népballadák és hősi énekek sora vált ismertté a magyar olvasók számára. Ilyenek a *Lepa Vida* (Szép Vida), *Mlada Zora* (Fiatall Zora), *Marjetica ino Trdoglav* (Marjetica és Trdoglav), *Pegam in Lambergar* (Pegam és Lambergar), *Marko in Turki* (Marko és a törökök), *Smrt Kralja Matjaža* (Mátyás király halála), *Kralj Matjaž in Alenčica* (Mátyás király és Alenka/Alenčica).

Szívesen fordított szerb és horvát népköltészeti alkotásokból is. A műfordítások a tökéletesen megalapozott nyelvtudás mellett a költői képességek és

sok-sok kutatás, olvasás eredményei. Ezek elolvasása a műélvezet mellett ma is előhívja belőlünk az elmélyült, számtalan munkaórát igénylő kutatás iránti tiszteletet is.

Szólnom kell még a szlovén realista regény és a szlovén prózairodalom máig legjelentősebb írójaként is ismert *Ivan Cankar* műveinek közvetítéséről. Pável Ágoston érzékenysége a szegény és elnyomott sorban élők iránt és saját népének sorsa miatt válogatott kiváló érzékkel a szlovén szerző munkáiból a magyar olvasóknak. *A Jernej szolgálgevény és az ő igazsága* című Cankar-mű a kismizett emberek öntudatra ébredésének példázatával erőt sugároz. Kis nép kis emberei is tehetnek világra szólót.

A Mihaszna Márkó és Mátyás király Cankar esetében, de Pável Ágostonnál is betetőzése a szlovén nép körében a magyar királyról született gazdag népköltészeti hagyaték. Mátyás királyról szívesen mondják, hogy a legfontosabb, amit a szlovének a magyaroktól kaptak.

Történelmi háttér Mátyás király és a fekete sereg szerepe a szlovén nép XV. századi sorsának alakulásában. Hunyadi Mátyás eredményesen lépett fel a török erővel szemben, rendet tett a nép körében csak elutasításra, gyűlöletre méltó III. Frigyes helyett. Bécstől a tengerig kiszorította a minden keserűség és nélkülözés forrását megtestesítő Habsburg hatalmat.

A szlovén néphit szerint Mátyás nem halt meg, hanem fekete seregével együtt a Peca-Planina hegy mélyén alszik. Egy legendás aranymadár szavára egyszer majd megnyílik a hegy, és Mátyás a seregével meghozza az Igazság aranykorát. E legenda képezi a *Mihaszna Márkó* álmában játszódó történet alapját is, amit magyar nyelven Pável közvetítésével élvezhet az olvasó. Fordítása kiváló írói megoldásokkal és magyar nyelvi leleményekkel is gazdagította a tartalmat, csodálatosan adva vissza a vágyat, miszerint „Ha visszatér Mátyás kora, boldog lesz a paraszt sora”. (Mátyás mítosza és szlovén irodalmi megjelenése egyébként akár egy egész tudományos tanácskozást betöltő értekezés-sorozat témája lehetne.)

A (Na klancu) *A szegénysoron* című Cankar-regényben a szerző saját életélményeinek bemutatásával a városi peremkerületekre, a faluszélre, de mindenképpen a megélhetés keskeny küszöbére szorult, támogatás nélkül tengődő, e sorsba – vagy a belőle kitörni vágyásba – belerokkant embereket ábrázolja. Harcok és kudarcok feszülnek egymásnak, ahogy életünkben is sokszor, sok helyütt.

„Nem ismerjük egymást eléggé. Ez érdektelenségre, hűvös nemtörődömségre, sőt fölényes, de okatlan leki-csinylésre vezet” – mondta Pável Ágoston, azt hangsúlyozva, hogy más, esetünkben szomszédos népek irodalmi értékeit megismertetni egyet jelent azon kultúrák és értékek megismertetésével, amit képviselnek. „A jóhiszemű megismerés megbecsülést, s a megbecsülés legalább is rokonszenvet szül” – sommázza a műfordítás mint érték közvetítés lényegét.

Mai emléknapunk céljával is egybeesik ez az elvárás. Megismertetni és megismerni, ismerni egymást. Ha ebből csak egy kis morzsányit is sikerült megvalósítanunk, előbbre léptünk. Főhajtás volt a mai nap Pável Ágoston értékes emberi és alkotói élete előtt. Megtisztelő számunkra, különösen számomra, hogy távoli szülőföldről ily sokan méltónak találták az elképzelést, és jelenlétükkel megtisztelték Pável Ágoston emlékét, de egyúttal a szervezők munkáját is.

Köszönöm az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala munkáját, külön tisztelettel megköszönve dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébetnek, a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettesnek a lehetőséget és a helyszín biztosítását. Köszönöm az előadóknak, dr. Simon Endréné Pável Judit néni, hogy személyesen megtisztelte emléknapunkat, és előadásával közelebb hozta édesapja emlékét a jelenlévő hallgatósághoz. Az Országos Szlovén Önkormányzat és Hivatala segítségével abban,

hogyan a szlovén Rába-vidékről az érdeklődőket Budapestre szállították. A Magyarországi Szlovének Szövetségének a szentgotthárdi Nemzetközi Művésztelepen készült képek és kiadványok kölcsönzését a kiállításra, az MSZSZ szlovén nyugdíjas táncsoportjának a népviseletet, *Doncsecz* Ferencné, Ilus néni és *Doncsecz* Józsefné, Ilonának a kézműves munkáit. Cankova polgármesterének a Pável Ágostonról szóló anyagokat, köteteket, képeket, *Sohár* Károlynak és a TOSO Kft-nek a molinók elkészítését. Az Országos Idegennyelvű Könyvtárnak és az Országgyűlés Könyvtárának a Pável Ágostonnal kapcsolatos irodalmi forrásanyagok kölcsönadását, a média képviselőinek a kép- és hangfelvétel elkészítését.

„A nagy szellemek iránti tartozásaikat sohasem róhatják le egészen nemzeteik.” Dolgozzunk közösen azon, hogy a múlt jeles alakjaival, példaképeinkkel kapcsolatos tartozásainkat, minél szélesebb körben történő megismertetésükkel róhassuk le!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

A holokauszt nemzetközi emléknapja

Az ENSZ közgyűlése 2005-ben egyhangú határozatával az auschwitzi haláltábor 1945-ös felszabadításának napját, január 27-ét a holokauszt áldozatainak nemzetközi emléknapjává nyilvánította.

A náci Németország a zsidóság megsemmisítésére irányuló programjáról, a „végső megoldásról” már 1942 januárjában határozott. A holokauszt során az európai zsidó közösségek tagjainak nagy része mártírhálált halt, az áldozatok száma 5 és 6 millió közé tehető, körülbelül egytizedük Magyarországról származott. A zsidó áldozatok mellett a koncentrációs táborokban és a helyi pogromok során kivégzett európai romák száma is legalább ötszázezer főre tehető. A holokausztnak mintegy félmillió, más kisebbségi csoporthoz tartozó áldozata is volt: megsemmisítésre ítélték embertársaink tömegeit szexuális orientációjuk vagy nemi identitásuk miatt, de azért is, mert a náci ideológia szerint el nem fogadható fogyatékkal éltek. Az első gázkamrákat Auschwitzban és az 1942-ben létrehozott birkenauai táborban építették fel, ahol aztán 1943 márciusában négy krematórium üzembe helyezésével kezdődött meg a tömeges népirtás. Hozzávetőlegesen 1,3 millió főre tehető a táborokba deportáltak száma, akik közül 1,1 millió volt zsidó származású. Az elhurcolt áldozatok embertelen, tervszerű meggyilkolása csak 1944 késő ősziéig ért véget. 1945 elején a szovjet csapatok közeledésekor a foglyokat gyalogmenetben megindították nyugatra, körülbelül 7500 végsőkéig legyengült fogoly, többségükben nők és gyerekek maradtak a táborban.

A korábbi ombudsmanok, majd az átalakult alapjogvédelmi rendszerben az alapvető jogok biztosa és a nemzetiségi biztoshelyettes a holokauszt kapcsán rendre megemlékeztek a holokauszt zsidó, roma, fogyatékkal élő, és LMBT közösségekhez tartozó áldozatairól, továbbá emlékeztek a holokauszthoz vezető összetett társadalmi-szociálpszichológiai folyamatokra, az emberi és társadalmi bűnökre, és következetesen figyelmeztettek arra, hogy az antiszemitizmus, rasszizmus, homofóbia és xenofóbia veszélyeztetik társadalmunk megfelelő működését. A fentiek folytatása nem pusztán hivatali hagyomány, de erkölcsi kötelezettség és emberi meggyőződés is számunkra. A kirekesztő, megbélyegző, emberi méltóságot sértő magatartások ellen mindannyiunknak kötelességünk fellépni.

Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy a holokauszt áldozataira való emlékezéssel, a történetek pontos dokumentálásával, és az események emberi jogi megközelítésű oktatásával a fiatalabb generációknak olyan értékrendet közvetítsünk, amelyben központi szerepet játszik a tolerancia, az alapvető jogok és a demokratikus értékek tisztelete. Feladatunk megerősíteni a felnövő generációk elköteleződését aziránt, hogy soha ne ismétlődhessenek meg a második világháború embertelen és tragikus eseményei.

*Székely László, az alapvető jogok biztosa
Szalayné Sándor Erzsébet, az alapvető jogok biztosának
a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes*

Ország Lili – faltól falig

Ország Lili:
Kislány fal előtt (1955)

olaj, vászon

(Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata,
Vasilescu gyűjtemény)

A Magyar Nemzeti Galéria minden eddigénél bőségebb, teljes életművét átfogó, több mint háromszáz alkotását felvonultató tárlattal tiszteleg a kilencven éve született Ország Lili (1926-1978) emléke előtt.

A modern magyar képzőművészet kiemelkedő alakját az őt megihlető hazai és külföldi művekkel is közelebb hozzák a mai látogatókhoz. Ezért kerültek kiállításra az erdélyi Ádamos unitárius templomának 1526-ban festett famennyezet-kazettái, miként bolgár és orosz kolostorok pravoszláv ikonjai is. *Vajda Lajos*, *Bálint Endre* és *Korniss Dezső* szürrealista képei, a francia *Paul Delvaux* s az olasz *Giorgio de Chirico* metafizikus látomásai, a párizsi emigráns *Zoltán Kemény*, valamint portugál festőművész neje, *Maria Helena Vieira da Silva* absztrakt kompozíciói szintén ez okból kerültek Ország Lili művei köré.

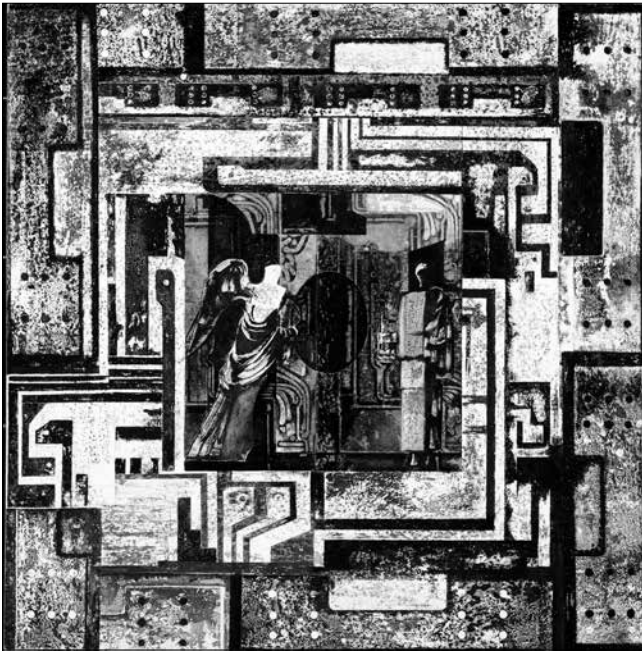
A tárlat még az Ország-életművet alaposan ismerők számára is tartogat újdonságokat. Eddig a nyilvánosság előtt soha nem szerepelt bizonyos egyedi munkái, illetve elsőként összegyűjtött ciklusai is láthatók. Az 1980-as emléktárlaton csupán részleges Labirintus-rekonstrukció szerepelt, a mostanira épült fel először a több mint félszáz darabos sorozat a maga teljességében.

Kolozsváry Marianna, a kiállítás szervező-rendezője elmondta – de a reprezentatív kísérő katalógusban közölt tárlatvezetésében is olvasható –, hogy a tehetős izraelita borkereskedő leányát az akkoriban Csehszlovákiához tartozó Ungváron *Oestereicher* Líviaként jegyezték be az anyakönyvbe. Gimnáziumi tanulmányait még cseh tannyelvű iskolában kezdte, az első bécsi döntés után a Magyar Királyi Államiban folytatta, az érettségi vizsgát a zsidótörvények nyomán azonban végül az Ungvári Zsidó Gimnáziumban tette le. Magyar anyanyelvén kívül csehül, németül, angolul, olaszul beszélt és olvasott.

1944 tavaszán családjával gettóba került az ungvári Moskovits téglagyár falai közé, amint azt 1955-ös Önarcképén is feldolgozta. Apjának első világháborús kitüntetései révén sikerült Budapesten menlevelet szereznie, ezért Kassán leszállították őket az Auschwitzba tartó vonatról. Visszatértek Ungvárra, ahol 1944 nyarán kikeresztelkedtek, és ő az Éva nevet kapta. A háborút erdélyi menekültek hamis papírjaival vészelték át a magyar fővárosban. 1945 őszén itt iratkozott be a Képzőművészeti Főiskolára, ahol a posztimpreszionista mester, *Szőnyi István* növendéke lett. 1950-ben – már hivatalosan felvett új nevével – Ország Liliként kapott diplomát. Díszlet- és jelmeztervezőként az Állami Bábszínházban helyezkedett el, és kis megszakítással itt dolgozott mindvégig. Gyermeklapokba is rajzolt, ifjúsági könyvekbe készített illusztrációkat, szabadidejében pedig megszállottan festett, és hovatovább képeit is sikerült értékesítenie. Művei egyrészt közvetlenül, műteremként is szolgáló egyszobás lakásában, másrészt hazai vagy külföldi kiállításain találtak vásárlókra.

Az utazási szigor fokozatos enyhülése nyomán e képek árából fedezte hón áhított határon túli látogatásait. Kezdetben szocialista, majd tőkés országokba járt. Útjaihoz sok szellemi és anyagi támogatást kapott 1956-ban külföldre távozott kollégáitól és pályatársaitól. Ezeket a művészbártaikat idehaza élete végéig nagyon hiányolta. Nekik írt leveleiben részletesen beszámolt turistaélményeiről is, így ezek a sorai az utókor számára fontos információforrások.

Ország Lili: Labirintus. Ikarosz (1974-75)

olaj, farost (Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

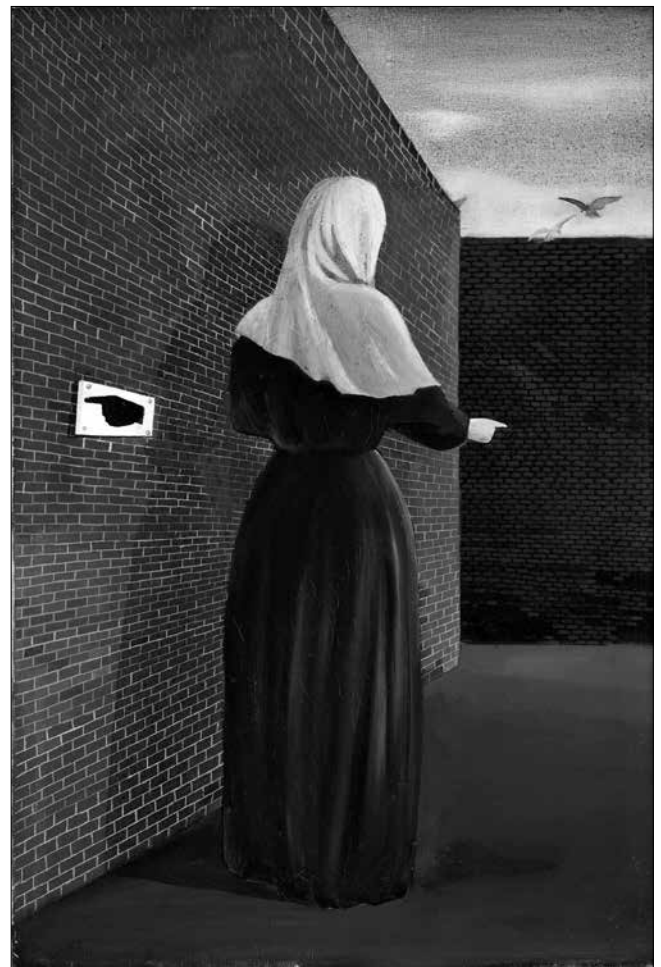
Először 1956 augusztusában egy társasutazással jutott el Bulgáriába, a híres rilai Szent Iván-kolostor mellett felkereste Szamokov és a régi főváros, Plovdiv templomait, valamint ez utóbbi város közelében a Preobrazsenszki (Úrszíneváltozás) monostort. (Ide egy év múlva visszatért.) Egy 1959-es IBUSZ-úton Moszkvában, Kijevben és Lvovban szintén az ortodox egyházművészet emlékeit kutatta. Még a világhírű Tretyakov Galériában is a pszkovi és novgorodi festők korai szentképeit kereste fel. Benyomásait ikonos korszakában hasznosította. 1960-ban festészetében is nyomott hagyott Prága, az „Arany város”, főleg annak ősi zsidó temetője, az egymásra zsúfolt sírköveivel. Ekkor indult „urbánus látképeinek” ciklusa, rég eltűnt vagy soha nem volt városok alaprajzaival. 1962-ben magánúton végre Nyugatra, „a fény városába”, Párizsba is eljutott. A Louvre-ban főleg az ókori részleg kötötte le, és ezután indult ún. „írásos periódusa”, a töredezett romokon rejtélyes héber vagy annak tűnő feliratokkal, amelyek betűi vagy jelei olykor szinte a levegőben lebegnek. Ezt a hatást a tárlatrendezés tovább fokozta azzal, hogy a képek a faltól arasznyira függenek. 1964-ben Bécsen át Kölnbe és Bonnba utazott magánlátogatásra, de a gótikus művészet emlékei eléggé hidegen hagyták. Annál nagyobb fordulópontra lett 1966 őszén izraeli meghívása. Fél száznyi festményéből és ugyanannyi grafikájából Tel-Avivban rendeztek tárlatot. Felkereste Jaffát, Jeruzsálemet, Haifát, Názáretet és Szodomát éppúgy, mint a Holt-tengert meg a sivatagot. Teljesen lenyűgözte az ország ősi történelme éppúgy, mint földrajzi sokfélesége. Ekkor indultak zsidó témájú kompozíciói. Az 1967-es izraeli-arab háború kitörése miatt az az év őszén nyitott székesfehérvári tárlatán „zsidótlanítani” kellett a képcímeket, így lett az Exodus helyett Vonulás, Jerikó falai

helyett Leomló falak, Panaszfal helyett Írás a falon. 1968-ban jutott el egy hónapra Itáliába, ahol Velençe és Firenze mellett főként „az örök város” Róma vált ösztönzőjévé, ahová tárlattal is visszatért a következő évben. 1971-ben Pompeji és Herculaneum romterülete, 1973-ban pedig Nápoly és a szicíliai Taormina felkeresésével, majd 1977-ben tett olaszországi körutazásával szerzett újabb inspirációkat. Ebben az évtizedben születtek vég nélkül a Labirintus sorozat kisebb-nagyobb példányai, miközben a világörökség épületromjainak körvonalai mellé társította a XX. század műszaki-tudományos vívmányát, a nyomtatott áramkör kontúrjait is...

Ország Lili tragikus és örömteli fordulatokban gazdag pályafutása során így jutott el a téglagyári gettó téglakerítésétől a jeruzsálemi Siratófalon át a Labirintus korridor-rendszeréig. Saját írásbeli vallomása szerint: „Az én labirintusom kövekből épül fel és városokból... Ezek között a falak között élek most, és nem tudom már, hogy aki ide belép, az halad-e vagy egy helyben áll. Ezt csinálni, festeni fogom, amíg élek, ennek a kapuját csak akkor zárják be, ha én már nem leszek.”

Az „Árny a kövön – Ország Lili művészete” című kiállítás 2017. március 26-ig látogatható.

Wagner István

Ország Lili: Nő fátyollal (1956)

olaj, vászon (Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár)

Kínai ételek

Illatos omlós csirkemell

Hozzávalók (4 főre): 60 dkg csirkemell filé, 3 tojásfehérje, só, őrölt bors, 5 ek. étkezési keményítő, olaj a sütéshez. A mártáshoz: 2 dl ketchup, 0,5 dl balsamecet, 0,5 dl méz, 3 ek. szójaszósz, 1 kávéskanál friss reszelt gyömbér, 1 gerezd fokhagyma, 1 kicsi vörös- vagy póréhagyma, só.

A tojásfehérjéket villával elkeverjük. Beleszórjuk a keményítőt és kézi habverővel jól eldolgozzuk. Sóval, őrölt borssal ízesítjük. A csirkemellet vékony darabokra szeleteljük, a tojásfehérjében megforgatjuk és forró olajban aranybarnára sütjük. A szószhoz a hagymákat nagyon apró kockára vágjuk, a gyömbért lereszeljük, majd az összes hozzávalót egy tálban összekeverjük. Ízés és igény szerint sóval, borssal ízesítjük. A csirke mellé egy kis tálkában kínáljuk. Rizst főzzünk hozzá.

Csípős-savanyú leves

Hozzávalók (4 főre): 1,5 liter csirkehúsleves (kockából is jó), 2 közepes sárgarépa, 10 cm-es póréhagyma, 20 dkg csirkemell filé, 5 dkg bambuszrügy konzerv, 2 tojás, 1,5 ek. szójaszósz, 1 ek. fehérborecet, 1/2 kávéskanál csiliszósz vagy „Erős Pista”, 1 ek. étkezési keményítő.

A csirkehúst vékony csíkokra vágjuk és az alaplében megfőzzük. A répát és a póréét gyufaszál méretűre vágjuk fel és a léhez adjuk. Ebben öt percig főzzük. Nem szabad túlfőzni, mert akkor a zöldség nem lesz ropogós. A bambuszrügycet felcsíkozunk és ezzel további 3 percet főzzük. A szójaszószot a borecettel, a csilivel, a keményítővel és egy kevés vízzel simára keverjük, majd a leveshez adjuk. A két tojást felferjük és óvatos kevergetés közben lassan a levesbe csurgatjuk. A tűzről lehúzáva már tálalhatjuk is.

Csirkemell csíkok zöldséges édes-savanyú mártásban

Hozzávalók (6 főre): 80 dkg csirkemell, 10 dkg vaj, só, bors, 1 üveg édes-savanyú mártás, 1 nagy szál sárgarépa, 20 dkg brokkoli, 20 dkg fagyasztott kínai zöldségkeverék.

A csirkemellet vékony csíkokra vágjuk, serpenyőben kb. 3 dkg vajon átforgatjuk, hogy megfehéredjen, sózzuk, borsozzuk, és lefedve puhára sütjük. A sárgarépát vékony karikára vágjuk, vajon pirítjuk, finoman sózzuk. Ne pároljuk túl, inkább friss, roppanós legyen! Ugyanígy járunk el a mélyhűtött zöldségekkel. Ha minden megfőtt, megpárolódott, megpuhult, a csirkemellhez öntjük az üveges szószot, a zöldségeket és összeforraljuk.

Serpenyős rizs tüzes csirkecombal

Hozzávalók (2 főre): 2 db csirkecomb, 20 dkg brokkoli, 15 dkg basmati rizs, 2,5 dkg földimogyoró, 1/2 köteg zöldhagyma, 1/2 piros húsú paprika, 1/4 ananász (vagy egy fél kis doboz konzerv), 60 ml zöldségleves, 3 ek. szójaszósz, koriander-, vagy petrezselyemzöld. A pácléhez: 1 csilipaprika, 1 gerezd fokhagyma, 1 ek. ketchup, 1 ek. olaj, 1 teáskanál balsamecet, 3 teáskanál szójaszósz, 1 teáskanál folyékony méz.

A csirkecombokat kicsontozzuk és mindegyiket 3-3 részre vágjuk. A pácléhez az apróra vágott csilipaprikát és fokhagymát összekeverjük az ecettel, szójaszósszal, mézzel, ketchuppal és olajjal. A húsdarabokat bekenjük a páclével. A rizst megfőzzük. A brokkolit rózsáira osztjuk, a paprikát csíkokra, a zöldhagymát pedig karikákra vágjuk. A húst egy tűzálló tálba tesszük és 220 fokra előmelegített sütőben kb. 35 percig sütjük. Közben a maradék páclével kengetjük. Egy serpenyőben felforrósítjuk az olajat, és a zöldségeket állandóan kavarva öt percig sütjük. A kockára vágott ananászt és a földimogyorót hozzáadjuk. A kész rizst belekeverjük, felöntjük a levessel és szójaszósszal ízesítjük. Összemelegítjük. A sült csirkét a rizzsel tálaljuk. Apróra vágott korianderrel vagy petrezselyemmel díszítjük.

Szecsuanai sertéspecsenye kaliforniai paprikával

Hozzávalók (4 főre): 50 dkg sertés szűzpecsenye, 5 ek. szójaszósz, 4 ek. mogyoróolaj, 2 ek. kukoricakeményítő, 1 ek. fehérborecet, 2,8 dl víz, 2 póréhagyma, 1 piros kaliforniai paprika, 1 cukkini, 1 sárgarépa, 1 csipet csilipehely, só.

A húst felkockázzuk, majd összekeverjük 2 evőkanálnyi szójaszósszal és a csilipehellyel. Fél órára hűtőbe tesszük. Azalatt a cukkínit, a sárgarépát és a kaliforniai paprikát vékony csíkokra szeleteljük, a póréhagymát vékonyra karikázzuk. Egy tálban simára keverjük a vizet, a fehérborecetet, a maradék szójaszószot és a keményítőt. Állni hagyjuk. Egy wokban (vagy nagyobb serpenyőben) 2 evőkanál mogyoróolajat felhevítünk. Beletesszük a húst és keverve, rázva megsütjük benne. (10 perc). Ha kész, kiszedjük a húst és félretesszük. Ismét olajat hevítünk, belerakjuk a póréhagymát és a kaliforniai paprikát. 2-3 percig rázogatva sütjük. Beletesszük a cukkínit, a sárgarépát, a sót és további 2 percig sütjük. Hozzáadjuk a húst és a keményítő sötétjét. Addig főzzük, amíg a mártás besűrűsödik. Rizzsel tálaljuk.

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 24. Heft 1.

In unserer diesjährigen ersten Nummer stellen wir die Ausgezeichneten des Preises „Für die Nationalitäten” 2016 vor, die am 19. Dezember die hohe Auszeichnung für ihre außerordentliche Tätigkeit in Empfang nehmen konnten. In einer Beilage erinnern wir uns anlässlich seines 130. Geburtstagsjubiläums an den Sprachwissenschaftler, Literaten, Pädagogen und Ethnologen slowenischer Abstammung, Ágoston Pável. Mit dem Vortrag seiner Tochter, der 92jährigen Judit S. Pável beginnt unser Rückblick, der im Amt des Ombudsmannes für Grundrechte unter der Schirmherrschaft der slowenischen Sprecherin im Parlament, Erika Kiss-Köles und der stellvertretenden Ombudsfrau der Nationalitäten, Erzsébet Szalay-Sándor organisiert wurde. Der 19. Januar ist laut dem Parlamentsbeschluss des Jahres 2012 der Gedenktag der Verschleppung und der Vertreibung der Ungarndeutschen, diesmal wurde er in Ödenburg begangen. Wir suchten den stellvertretenden Staatssekretär des Ministeriums für Humanressourcen, Attila Fülöp auf, um mit ihm über die Veränderungen hinsichtlich der Zivilvereine der Nationalitäten sowie über die Aufgaben des bevorstehenden Jahres zu sprechen. In dieser aktuellen Nummer finden Sie außerdem unser Inhaltsverzeichnis des Jahres 2016. Wir gratulieren der bulgarischen Zeitschrift HAEMUS zum 25-jährigen Jubiläum und verabschieden uns vom international anerkannten Choreographen kroatischer Abstammung, Antal Kricskovics.

Unsere nächste Ausgabe erscheint am 15. April.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 24. No. 1.

In this year’s first edition we introduce receivers of the For the Minorities Award for 2016 who were honoured with the award for their outstanding work on the 19th of December. We remember Ágoston Pável, the scholar, litterateur, linguist, teacher and ethnographer of Slovenian origin in an appendix on the 130. anniversary of his birth. The remembrance, organized by patrons Erika Köles Kissné Slovenian parliamentary speaker and Erzsébet Sándor Szalayné deputy nationality ombudsman in the office of the Fundamental Rights Commissioner, started with a lecture by his daughter, the 92 year old Judit S. Pável. The 19th of January - according to a 2012 decree of the Parliament – is the Memorial Day of the Abduction and Expulsion of Germans Living in Hungary, which was held in Sopron this time. We contacted Attila Fülöp, the deputy under-secretary of the Ministry of Human Resources and inquired about the expected changes affecting the nationality NGOs and the new tasks waiting for us in the forthcoming year. You can find the table of contents for 2016 in this issue. We are greeting the 25 year old literary magazine HAEMUS and we say goodbye to Antal Kricskovics, the Croatian born, internationally recognized choreographer.

Our next issue will appear on the 15th of April.

Lapzárta: 2017. január 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2017. április 15-én jelenik meg.

BARÁTSÁG

TARTALOMJEGYZÉK 2016

Címlapunkon közölt művek

Kaippel Emília alkotásaiból
XXIII. évfolyam, 5. szám, borító 2
Kečkemet, Ana: Az én Dalmáciám
fotó: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 3. szám, borító 1
Ana Kečkemet műveiből
XXIII. évfolyam, 3. szám, borító 2
Kelemen Kata: Ágrólszakadt
XXIII. évfolyam, 1. szám, borító 1
Kelemen Kata textilkövei
XXIII. évfolyam, 1. szám, borító 2
Kling József alkotásai
fotók: Bajtai László, Kováts Gergely
XXIII. évfolyam, 4. szám, borító 2
Majoros Áron Zsolt: Korlát
XXIII. évfolyam, 6. szám, borító 1
Majoros Áron Zsolt szobrai
XXIII. évfolyam, 6. szám, borító 2
Schemel, Franziska: wo bin ich? hol
vagyok?
XXIII. évfolyam, 4. szám, borító 1
Wagner János: Fényátló
XXIII. évfolyam, 5. szám, borító 1

Wagner János: Rajz I.
XXIII. évfolyam, 2. szám, borító 1
Műterem látogatás Wagner
Jánosnál
fotók: Bajtai László, Kováts
Gergely
XXIII. évfolyam, 2. szám, borító 2

Képriportok

- Elballagtak a diákok
XXIII. évfolyam, 3. szám, borító 4
- Szlovák Közösségi Ház
Mezőberényben
XXIII. évfolyam, 5. szám, borító 4

Bajtai László: CROATIADA – kiállítás
XXIII. évfolyam, 4. szám, borító 3
Bajtai László: Megemlékezés a 70.
évfordulón Soroksáron
XXIII. évfolyam, 3. szám, borító 3
Bajtai László: Nemzetiségi Gála 2015
XXIII. évfolyam, 1. szám, borító 3-4
Fuhl Imre: A Magyarországi
Szlovákok Napján
XXIII. évfolyam, 4. szám, borító 4

Gohér Krisztina: Dan Hrvata /
Horvátok Napja
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8777. old.
M. Kozár Mária: Képek
a szombathelyi Szent Márton-
templomból
XXIII. évfolyam, 6. szám, borító 4
Tyutyunkova Mónika, Végh Tibor:
A 100 éves bolgár templom
Budapesten
XXIII. évfolyam, 2. szám, borító 4
Wieser, Margot: Vitorlással
az Adrián
XXIII. évfolyam, 2. szám, borító 3

Riportok, interjúk

- 25 éves a Hrvatski glasnik,
gratulálunk!
fotó: Gohér Krisztina
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8724. old.
- Angela Merkel német kancellár
fogadta a német kisebbségek
képviselőit
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8789. old.

- Átadták a mezőberényi szlovák közösség otthonát
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8706. old.
  - Búcsúzunk Frankovics Györgytől
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8715. old.
  - Emlékezés a 70 éve elhunyt Hodinka Antal tiszteletére
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8710. old.
  - Hat városban helyeztek el „botlatóköveket” a holokauszt áldozatainak emlékére
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8709. old.
  - Kerék-pár-beszéd
fotók: Amenca
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8540. old.
  - Látogatóban Szentgotthárdon
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8524. old.
  - Nemzetiségi Tanulmányi Ösztöndíjak, 2016
fotó: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8703. old.
  - Német Önkormányzatok Napja Pécsen
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8479. old.
  - Plein air és Művészeti Szimpózium Magyarországon, bolgároknak
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8788. old.
  - Sajtótájékoztató Gyulán
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8524. old.
  - Ünnepelesen megnyitották a felújított Magyarországi Német Színházat
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8704. old.
- Bertalan Judit: Soproni famíliák
A Tölth család; A Gangl-Kárpáti család
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8722. old.
- Dékity Markó: „Szerencsésnek tartom magam...”
fotó: dr. Ivan Križek
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8480. old.
- Kishegyi Viktória: Amíg a kép válaszolni kezd...
Látogatóban Kaippel Emiliánál
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8716. old.
- Kiszely András: „Nemzetiségeink jövője nemzetiségeink ifjúságában rejlik”
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8786. old.
- Kjoseva, Svetla: Erasmussal Európában
Bolgár iskolák – közös ünnepek
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8644. old.
- Lohn Zsuzsanna: Tizedik évfolyamába lépett a Bonnharden Nachrichten
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8790. old.

- Mayer Éva: A nemzetiségek országgyűlési szószólóival közösen
Interjú Hollerné Racskó Erzsébet elnökkel és Muszev Dancso elnökhelyetessel
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8584. old.
- Mayer Éva: Átfogó vizsgálatok, hangsúlyosabb jelenlét
Interjú a nemzetiségi ombudsmanhelyetessel
fotó: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8590. old.
- Mayer Éva: Martenica, bolgár tavaszváró ünnep az ombudsman hivatalában
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8528. old.
- Nagy Judit: Festői textilek
Beszélgetés Kelemen Kata textilművésszel
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8476. old.
- Sós Gabriella: „A nyelvismeret minden területen előny...”
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8541. old.
- Szászi Júlia: Arnyékban, fényben
Rohonc/Rechnitz akkor, azóta és most
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8474. old.

Tanulmányok, dokumentumok, publicisztikák, megemlékezések

- A nemzetiségi önkormányzatok is delegálhassanak tagot az iskolai intézményi tanácsokba
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8663. old.
- A szépkorúak jubileumi juttatásának feltételei és egyes nyilvántartási problémák
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8662. old.
- Ahová öröm visszajárni...
Hatvan éves a bajai MNÁMK
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8650. old.
- Átadták a Nemzetiségekért Díjat
fotó: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8464. old.
- Dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébet a nemzetiségek jogaiért felelős ombudsmanhelyettes közleménye a Lengyel-Magyar Barátság Ünnepnepjéről
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8539. old.
- Egy évtized Abgedreht!
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8594. old.
- Emléktábla avatás Újbudán
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8536. old.

- Három hónap szeretet – három nyelven
fotók: Bajtai László, archív
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8534. old.
  - Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elnökének beszéde az emléknapon
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8463. old.
  - Jótékonyági kiállítás a Croatica Galériában
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8592. old.
  - Justitia Regnorum Fundamentum díjátadó az ombudsman hivatalában
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8664. old.
  - Köszönet a pedagógusoknak!
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8583. old.
  - Megérteni és megérezni
Pécsi megemlékezés a malenkij robot és az elűzetés német áldozatairól
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8608. old.
  - Mi történt a várpalotai Grábler-tónál?
Konferencia az Ombudsmani Hivatalban
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8666. old.
  - Nemzetiségi kultúra-kóstolató
Nemzetiségi Gála és XI. Pro Cultura Minoritatum Hungariae díjátadó
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8468. old.
  - Ötvenkilős súly a szívükön...
A magyarországi németek elűzetésének 70. évfordulójára emlékeztek
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8482. old.
  - Szalayné Sándor Erzsébet, a nemzetiségek jogaiért felelős ombudsmanhelyettes közleménye
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8591. old.
  - Szalayné Sándor Erzsébet biztoshelyettes üzenete a Nemzetiségek Napján
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8471. old.
  - Zrínyi Emlékszólót kapott a HOŠIG
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8643. old.
- Avar Katalin: Intermedialitás Turgenyev Nemesi fészek című regényében
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8780. old.
- Fenyő D. György: A székelyzsombori temetőben
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8720. old.
- Frankovics György: Szigetvári mondák
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8659. old.

Fuzik János: Kesztlői krónika
A köztársaság (Részlet a forgatókönyvből)
 fotók: Kiss Róbert
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8732. old.

Hegedűs Sándor: A roma holokauszt emlékezete (rejtvény)
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8601. old.

Hegedűs Sándor: Az örömszene szürke hősei
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8538. old.

Hegedűs Sándor: Emlékezés és emlékeztetés a Pharrajimos emléknapiján
 fotók: Bajtai László
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8646. old.

Hegedűs Sándor: Jó mérgű dárdák
150 éve indult az első közforgalmi pesti lóvasút
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8610. old.

Hegedűs Sándor: Karácsonyi kislexikon
 XXIII. évfolyam, 6. szám, 8764. old.

Hegedűs Sándor: Megnevezni a megnevezhetlent
 XXIII. évfolyam, 1. szám, 8472. old.

Herling Anikó: Megemlékezés Soroksáron
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8606. old.

Kormos Sándor: Ruszin üstökös a költészet csillagos egén
Hattinger-Klebasko Gábor (1958-2016)
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8665. old.

Kőrösi Dalma: „Ha a lúd jégen jár, akkor karácsonykor vízben poroszkál.”
Szent Márton és Márton-napi népszokások
 fotók: Kiss Albertné; Máj Péter
 XXIII. évfolyam, 6. szám, 8774. old.

Laki Dóra: Nevek a Bűn és bűnhődésben
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8729. old.

M. Kozár Mária: Nemzetiségi népszokással bővült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzéke
Rábavidéki szlovének rönkhúzása / Borovo gostüvanje porabskih Slovencev
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8587. old.

Mándics Izabella: Volt egyszer egy csávolyi bunyevác iskola...
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8658. old.

Mezei Mónika: Egy zombori képeslap
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8718. old.

Pachné Heltai Borbála: Közösségi élet Geresdlacon
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8725. old.

Szalayné Sándor Erzsébet: Pável Ágoston, a magyarországi szlovének kiemelkedő személyisége születésének 130. évfordulójára emlékezve
A nemzetiségi ombudsmanhelyettes közleménye
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8668. old.

Vízér Balázs: Európa kulturális fővárosai, 2016
A patinás Wrocław és a bohém San Sebastián
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8596. old.

Vízér Balázs: Lengyel gimnázium Zamárdiban a II. világháború alatt
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8656. old.

Prózai művek

Bárkányi Zoltán Valkán: Húsvéti locsolkodás
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8532. old.

Doncsev Tosó: A hétköznapi erényekről (részlet)
 fotó: Bajtai László
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8544. old.

Radnics Manda: Mellény és bicikli
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8605. old.

Varga Ilona: Hosszú út Piroskáig
Fakanalas Janás történeteiből
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8598. old.

Varga Ilona: Jégcsap és szülés
Fakanalas Janás történeteiből
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8707. old.

Verseik, műfordítások

- Tölgyfa-testvér
A szlovák népköltés antológiája
 fordítás: Varga Imre
 XXIII. évfolyam, 6. szám, 8785. old.

Hattinger-Klebasko Gábor versei
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8665. old.

Petőfi Sándor: Jön az ősz (részlet)
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8537. old.

Szabó Lőrinc: Az áprilisi rügyekhez
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8523. old.

Szvetla, Kjoszeva verseiből
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8527. old.

Könyvekről

- Elkészült az új horvát–magyar szótár
 fotók: Bajtai László
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8648. old.
- Konszenzus a történelemről
Magyarra fordították a korrekt hazai német emlékeztetpolitiká alapművét
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8547. old.

- Megjelent Georg Wittmann életműkötete
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8548. old.

Kubatov Márton: Garai bunyevác családok fényképeken
Bevezető
 fotó: Bajtai László
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8549. old.

Maruzsné Sebó Katalin: Elfogadni az életet a maga sokszínűségében
Gondolatok Zoltán B. Valkán Ballada az öregasszonyról című kispróza-válogatásáról
 XXIII. évfolyam, 6. szám, 8778. old.

Pach János: Gerhard Seewann: A magyarországi németek története
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8673. old.

Székely András Bertalan: „A magyarországi nemzetiségek néprajza” legújabb kötetéről
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8669. old.

Kiállítás

Albertini Béla dr.: Escher Károly fotókiállítása az Erzsébetvárosban
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8602. old.

Wagner István: 100 év – 100 tárgy
A Magyar Zsidó Múzeum centenáriuma
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8615. old.

Wagner István: A román festőművészet remekei Pesten
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8551. old.

Wagner István: Horvát és magyar centenáriumi tárlat
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8739. old.

Wagner István: Párizs soknemzetiségű Parnasszusa
Modigliani-kiállítás Budapesten
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8694. old.

Wagner István: Picasso – Alakváltozások, 1895-1972
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8613. old.

Wagner István: Rejt/Jel/Képek '56
A forradalom titkos művészete
 XXIII. évfolyam, 5. szám, 8737. old.

Wagner István: „Szerzetesek asztalánál” Óbudán
 fotók: MVM
 XXIII. évfolyam, 2. szám, 8553. old.

Wagner István: Színekre hangolva – zöld, kék, vörös
 XXIII. évfolyam, 3. szám, 8617. old.

Wagner István: „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékév
A horvát, osztrák, magyar és török história hőse
 XXIII. évfolyam, 4. szám, 8696. old.

Wehner Tibor: A hármásfogat: Bartl
– Lux – Misch
fotók: Bajtai László
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8511. old.

Rajzok, festmények, műalkotások

Bazzi, Antonio: Szent Benedek
lakomája
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8554. old.
Czóbel Béla: Férfi portré
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8694. old.
Dechant Antal faszobrász alkotása
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8815. old.
Ismeretlen festő: Bartha Ferenc a
hadvezér Zrínyi Miklós szerepében
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8697. old.
Jakovits József: Forradalmi sorozat
1956 (I.-X.)
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8737. old.
Kiss Adél grafikus karácsonyi
sorozata
XXIII. évfolyam, 6. szám, borító 3
Kiss Adél: Kolozsvár papagáj / Cluj
papagal
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8779. old.
Marosán Gyula: Az első halott
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8738. old.
Mayer Éva: Égifa
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8693. old.
Mayer Éva: Utolsó ajándék
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8678. old.
Modigliani, Amedeo: Fiatal nő
ingben
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8694. old.
Modigliani, Amedeo: Női fej
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8695. old.

Picasso, Pablo: Anyaság; Akrobata
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8613. old.
Picasso, Pablo: Női fej
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8614. old.
Prca, Zlatko: Az Opatijai esernyők
ciklusból; Fehér Pomona;
A Tari sorozat (1971-1992) egyik
olajképe
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8740. old.
Trentsenszky József: Szigetvár
ostroma
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8696. old.
Yurdanur, Metin: Zrínyi Miklós
és Szulejmán szultán páros
fejszobra
fotó: Szász István
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8697. old.

Mellékletek

Szélpál Éva: Tartalomjegyzék 2015
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8514. old.

Dokumentum

Magyarország területén élő
nemzetiségek helyzetéről (1. rész)
(2013. február – 2015. február)
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8494. old.
Magyarország területén élő
nemzetiségek helyzetéről (2. rész)
(2013. február – 2015. február)
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8556. old.
Magyarország területén élő
nemzetiségek helyzetéről (3. rész)
(2013. február – 2015. február)
XXIII. évfolyam, 3. szám, 8619. old.

Magyarország területén élő
nemzetiségek helyzetéről (4. rész)
(2013. február – 2015. február)
XXIII. évfolyam, 4. szám, 8679. old.
Magyarország területén élő
nemzetiségek helyzetéről (5. rész)
(2013. február – 2015. február)
XXIII. évfolyam, 5. szám, 8741. old.
Magyarország területén élő
nemzetiségek helyzetéről (6. rész)
(2013. február – 2015. február)
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8791. old.

Gyerekeknek

- „Az iskolai könyvtárak legyenek az oktatás központjai”
Osztrák könyvadomány a pécsi Koch Valéria Oktatási Központnak
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8491. old.
- Rejtvények
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8488. old.
- Hegedűs Sándor: Játéksarok: Nagy mulatságok aprópénzzel
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8492. old.
- Hegedűs Sándor: Ki a gyáva?
Ki a vakmerő?
XXIII. évfolyam, 1. szám, 8486. old.

Házaink tája

Kelt tészták, kalácsok
XXIII. évfolyam, 6. szám, 8816. old.
Variációk tortára
XXIII. évfolyam, 2. szám, 8576. old.

Szélpál Éva összeállítása

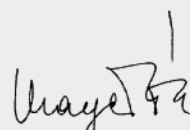
Kedves Barátunk!

Köszönjük, hogy a Filantróp Társaság Barátság Egyesületének – mely a BARÁTSÁG című folyóirat kiadója – juttatta személyi jövedelemadójának 1%-át: **57 387 Ft**-ot. A pénzt a lap megjelenítésére fordítottuk. Kérjük, gondoljon ránk ismét, amikor 2016. évi személyi jövedelemadójának 1 százalékáról rendelkezik és kedvezményezettként a Filantróp Társaság Barátság Egyesülete adószámát:

18037511-1-43

tüntesse fel. Zárt borítékban, adóbevallásával együtt küldje meg az Adóhivatalnak. Fontos, hogy Ön a borítékon megadja nevét, lakcímét és adóazonosító jelét is.

Köszönettel és tisztelettel:

Mayer Éva
elnök